CONTINENTELE

(AFARĂ DE EUROPA)

PENTRU

CLASA II SECUNDARĂ

DE

Simeon Mehedinți

I. V. SOCECŬ, BUCUREȘCI
1902

www.digibuc.ro

CONTINENTELE

(AFARĂ DE EUROPA)

PENTRU

CLASA II SECUNDARĂ

DE

Simeon Mehedinţi

I. V. SOCECŬ, BUCUREŞCI
1902

www.digibuc.ro

Planul acestei lucrări didactice precum şi toate drepturile asupra ei rămân reservate autorului.

S. Mehedinți

67477

www.digibuc.ro

PREFAŢA

In clasa întâi secundară aproape o treime din numĕrul lecţiilor de geografie se ocupă numai cu îndrumarea spre studiul acestei ştiinţe. — De bună seamă, programa analitică lăsând atâta spaţiu pentru deprinderea elevilor cu noţiunile generale a ţinut socotélà de împrejurarea, că vechea fisiografie, care venea în ajutorul geografiei a dispărut acuma dintre studiile acestei clase.

Rĕmân aşa dar cele-l'alte doua treimi din timp pentru studierea continentelor, privite însă numai ca mari unitaţi geografice. Şi pentru ca elevul să se deprindă numai cu înfaţişarea lor generală, programa a avut grija să arate anume, care vor fi numele proprii de însemnat pe schiţele de hartă.

In clasa următoare pe lângă repetirea şi desvoltarea celor învetate în anul întâi, continentele mai sunt privite şi în regiuni mai mici (state) carora li se dă o deosebită luare aminte din punct de vedere al însemnătăţei lor economice. De astă dată hărţile cuprind ceva mai multe amănunte şi ast-fel se simte nevoia de a fixa, pe cât se poate, atenţia asupra lor cu ajutorul unor descrieri caracteristice.

www.digibuc.ro

De aceia până când timpul îmi va îngădui publicarea unor lecturi geografice *potrivite cu nevoile noastre, am adaos în manualele tipărite anul acesta câteva descrieri adaptate fie-cărui capitol. Cetirea lor va fi un mijloc de a opri ceva mai mult atenția elevilor asupra cuprinsului hărței.*

Nădăjduesc că în forma aceasta manualul de față va fi o înlesnire pentru elevi. Din parte-mi rog pe domnii profesori, care vor folosi aceste cărți, să bine-voiască a-mi comunica îndreptările, care se vor părea necesare.

Autorul.

---

www.digibuc.ro

INTRODUCERE

Lumea vechie şi lumea nouă

Dacă aşezi globul ast-fel, în cât să ai drept în faţă *Noua Zelandă*, vezi mai peste tot numai apa Oceanului. Din contra, dacă îţi pui Anglia în faţă, vezi earăşi multă apă şi în acelaş timp vezi continentele planetei eşind din Ocean în chip de insule. De unde urmează că *apa e mult mai întinsă de cât uscatul.*

Şi în adevĕr, s'a mĕsurat şi s'a vĕzut, că abia o treime din faţa pămêntului e uscat, ear restul e acoperit peste tot numai de mări.

Pentru noi oamenii şi pentru toate vieţuitoarele de pe uscat aceasta e o mare pagubă. Dacă ar mai fi fost încă un continent — bunioară în mijlocul Pacificului — ar fi fost pe pămênt mai multe soiuri de plante, mai multe animale şi prin urmare şi oameni mai mulţi. Aşa, cum este azi, planeta noastră pare mai potrivită pentru traiul vieţuitoarelor de apă, de oare-ce acestea au mai mult loc, unde să se întindă, de cât cele de pe uscat.

Şi nu numai că uscatul e puţin faţă de apă, dar mai e şi *despărţit în două mari ţinuturi*, care n'au ştiut multă vreme unul de altul.

Asia, împreună cu *Europa* şi *Africa*, pentru cel care ar privi pămêntul nostru din depărtare, fac la un loc aproape un singur continent.— Dacă ai astupa strimtorile: Gibraltar şi Bab-el-Mandeb, *Mediterana* şi *M. Roşie* ar

www.digibuc.ro

seca în vre-o 500 de ani; pustia Saharei s'ar întinde mai spre Nord, ear rîurile Europei, care curg spre Sud, s'ar perde într'un nisipiș foarte sărat. Și ast-fel de la capul *Celiuskin* până la capul *Acelor*, și de la *Finister* până în *Şantung* s'ar întinde o singură bucată de uscat.

Fig. 1.

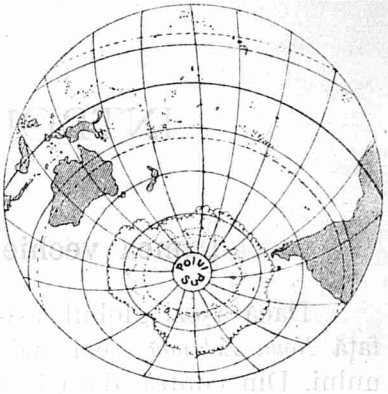

Fig. 2.

LEGENDA

Pana unde ajunge ghiața

Până acum 400 de ani, locuitorii acestui uscat nici nu bănuiau, că ar mai fi alt continent cu alți oameni pe fața pământului. De aceia, Columb socotea că plecând din Spania va putea trece prin dosul pământului mergênd tot pe apă până în China sau în India. In drumul său însă a dat de *America* stând ca un fel de insulă în mijlocul apelor. Și atunci s'a zis uscatului din nou descoperit „lume nouă“ în deosebire de continentele cunoscute din vechime, care au rămas să fie numite la un loc „lumea veche“.

Dintre cele două lumi cea mai *mare* și mai bogată în plante și animale de folos omului e lumea veche. In ea au trăit și trăesc cei mai mulți oameni; în ea s'a deșteptat mai întîi omul și de aceia cu dînsa începem cercetarea globului.

www.digibuc.ro

ASIA

Intinderea. Asia e continentul cel mai mare al planetei noastre. Are 44 mil. km. □, adecă mai mult de cât Africa și Europa la un loc.

După cum dintre cele două *lumi* cea mai mare e cea mai bogată și mai veche în cultură, de asemenea între cele trei continente ale lumei vechi cel mai mare e cel mai avut; și de bună seamă pe dînsul oamenii au eșit pentru întâiași dată din starea de sălbătăcie în care se asemănau cu dobitoacele. Asta dovedește că întinderea unei țări e un lucru de mare însemnătate, mai ales pentru traiul oamenilor. — Cu cât țara e mai întinsă, cu atâta ea poate să aibă mai multe înlesniri pentru viața omului.

Cu capul *Buru* Asia atinge aproape equatorul, unde vara e veșnică și copacii stau tot-deauna verzi. Cu capul *Celiuskin* (care vine drept spre miază-noapte de Buru) Asia înaintează până în *Oc. Înghețat,* unde veșnic e frig, și copacii nu mai pot crește. Ear de la capul *Oriental* până la capul *Baba* (în Asia mică) continentul acesta cuprinde aproape jumătatea globului pământesc.

Când apune soarele pe țermul Asiei mici, și oamenii se duc să se odihnească, cei de pe țărmul de răsărit se pregătesc să se scoale, de oare-ce pentru ei se apropie răsăritul soarelui.

Așezarea. Asia e ast-fel așezată pe glob, în cât e singurul continent, care se leagă mai lesne cu cele-l'alte. De aceia a putut să le împărtășească și pe cele-l'alte din darurile sale.

www.digibuc.ro

Cu Europa se leagă aşa de strîns, în cît mulţi privesc continentul nostru ca o peninsulă asiatică. O punte destul de lată, istmul *Suezului* (120ᵏ), o leagă apoi de Africa. Un lanţ de insule aşezate unele lîngă altele (ca petrele în vadul unui rîu) o leagă de Australia. In fine, pe la Nord, ea întinde o mână şi Americei, căci strimtoarea lui *Behring* e aşa de îngustă (92ᵏ), în cât Eschimoşii pot trece uşor cu luntrile de pe un ţerm pe cel l'alt; mai ales că pot face popas în câte-va insule pe care le întîlnesc în drum.

Aşa se explică de ce multe plante şi animale precum şi popoare din Asia au putut să se răspîndească uşor şi peste cele l'alte continente ale planetei. Cămila, boul, calul, oaia, bivolul, găina, grîul. orzul, măslinul, via, persicul etc. îşi au patria lor cea mai veche pe pămêntul Asiei, şi numai cu vremea au ajuns să se întindă peste continentele şi insulele dimprejur.

Pămêntul Asiei

1. **Ţermurile** Asiei sunt aproape peste tot bine crestate.

a) **Peninsule.** La Sud sunt trei peninsule: *Arabia* (cea mai mare peninsulă a planetei noastre); *India* (a doua în mărime) şi *Indochina,* care se subţiază foarte mult la Sud sfîrşind sub numele de *Malaca;* — pare că e un deget, care arată spre Australia.

La răsărit sunt alte trei peninsule, însă cu mult mai mici: *Corea*, *Kamciatka* şi *Ciucen* (mîna întinsă spre America).

La Nord e peninsula *Taimyr* sfîrşită cu capul *Celiuskin.* Ear la apus ca un pod foarte lat se întinde spre Europa peninsula *Asiei mici.*

b) **Insule** sunt lîngă ţermurile Asiei earăşi destule.

Sporadele (= insule împrăştiete) au înlesnit din timpurile cele mai vechi trecerea din Asia mică în Grecia. Mai spre Sud stă singurateca insulă *Cypru* (care a dat aramei numele de cupru) şi tot singură stă lîngă India *Ceylon* (= ins. Leului).

www.digibuc.ro

Cu cât înaintăm spre răsărit, cu atâta însă insulele devin mai numeroase. La Sudul Indochinei se înșiră în largul oceanului roiul cel mai mare de insule de pe glob, între care se află și *Borneo* insula cea mai întinsă a pământului. Dar afară de aceste insule mai depărtate Asia mai are o mulțime foarte aproape de țerm. *Hainan* stă singură, dar de la *Formosa* începe ghirlanda *Liu-Kiu* compus numai din insule mărunte. A doua ghirlandă o fac insulele mai mari: *Kiu-Șiu*, *Șikok*, *Nipon*, *Ieso* și *Sakalin* (asemenea cu o furculiță); și apoi urmează a treia ghirlandă, a *Kurilelor*, care leagă Ieso cu Kamciatka.

Toate aceste trei ghirlande stăpînite de Iaponezi sunt ca un lanț de munți cufundat sub apă, în cât nu se mai vĕd de cât piscurile cele mai înalte.

Și încă n'am pomenit nimic de coasta chinesă: aceasta e crestată întocmai ca o *dantelă* în peninsule și insule care de care mai mărunțele.

Dacă trecem însă în Oc. Înghețat insulele se împuținează ca și peninsulele. Mai cunoscut e arhipelagul *Noua Siberie*.

De alt-fel acolo, spre Nord, chiar dacă ar fi insule, ele ar remânea netrebnice, de oare ce ghiața oceanului se întinde până lîngă țermul Asiei. — La ce-i folosesc Americei insulele sale de la Nord?

c) **Mări și golfuri.** Intre atâtea peninsule și insule apa oceanului face, se înțelege de la sine, o mulțime de golfuri și mai mari și mai mici.

Intre Africa și Arabia e un golf lung și foarte bine închis. Intrarea în el e așa de strimtă, în cît a căpătat numele de „poarta“. (*Bab el Mandeb* înseamnă „poarta lacrămilor“). De și cotul acesta al mărei seamănă mai mult cu un golf, totuși i se zice *M. Roșie*.

Lîngă Persia se află paralel cu M. Roșie *Golful Persic*. Și după cum din M. Roșie eși spre Ocean prin golful *Aden*, care seamănă cu un corn, de asemenea din golful Persic eși în golful *Oman*, care are tot forma unui corn.

Urmează apoi în Oc. Indian două mari golfuri: g.

www.digibuc.ro

Arabic și g. *Bengal* între care înaintează India întocmai ca o pană. — Amândouă aceste golfuri sunt foarte largi și prea deschise spre ocean, în cît nu știi unde anume încetează golful și unde începe Oceanul Indian. Dar cu toate că sunt mult mai întinse de cât M. Roșie s'a luat obiceiul să li se zică și lor tot golfuri.

Dacă trecem însă spre răsărit unde se îmulțesc insulele și peninsulele găsim din nou mări și golfuri mult mai bine închise:

Între *oiul cel mare* de insule și continent se întinde *M. Chineză* avênd în fundul ei golful *Tonkin*. Ceva mai spre nord e *M. Galbenă* cu golful *Pecili*, M. *Iaponiei*, M. *Ocotsk* și M. lui *Behring*, despărțite fiecare de ocean prin cîte o ghirlandă de insule.

Numai la nord golfurile sunt mai mici. Cel mai însemnat e cel de la vărsarea lui *Obi* și *Ienissei*, unde gura acestor fluvii se lărgește în chip de pîlnie.

Observări asupra coastelor. In vechime partea cea mai cunoscută a Asiei era cea dinspre apus, adecă aceia care se mărginește cu Mediterana. *Grecii* umblând după *Lâna de aur* adecă după negoț au ajuns. după cum spune povestea, până în *Colchida*, în cotul de răsărit al M. Negre. — Țermul Asiei mici era plin de coloniile lor, ear insulele din M. *Egee* fiind numeroase și apropiate ei treceau necontenit când în Grecia când în Asia după negoț.

Mai spre sud, pe unde e azi Siria, țerîmul ajunsese foarte cunoscut din causa negustorilor *Fenicieni*, care roiau în toate părțile Mediteranei cu corabiile lor; ba s'au întins și pe coastele M. *Roșii* și au înaintat până spre *India*, de unde aduceau: aur, mirodenii, petre și lemne prețioase (buneoară, când a clădit Solomon templul din Ierusalim).

Apoi a trecut multă vreme la mijloc până ce locuitorii Europei să cunoască și mai departe țărmul Asiei.

Inceputul l'au făcut *Portughezii*, care înconjorând Africa pe la Sud au ajuns și ei în *India* și apoi pas cu pas au cunoscut țărmul până în China. Pe urma lor au venit în sfîrșit și corăbierii altor neamuri (spanioli, olandezi, englezi...) și coasta de răsărit a început și ea a fi cunoscută.

Mai rămăsese numai țărmul înghețat de la Nord, pe care nu-l văzuse nici un corăbier.

Olandezii voind să facă și ei negoț cu mirodeniile din Asia

www.digibuc.ro

şi neputênd trece pe la Sudul Africei, fiind-că le ţinea calea corăbierii Portughezi, au cercat (cam pe vremea lui Mihai Viteazul) să înconjoare Asia pe la Nord, şi să găsească şi ei un drum al lor. Incercarea însă n'a isbutit. Corabia trimisă a găsit *N. Zembla* adecă „Pământ nou“ şi atât.

Dar planul acesta n'a fost părăsit. Mai tîrzie vreme un ţar al Ruşilor (Petru-cel-Mare) a trimis pe un Danez, *Behring*, să cerceteze ţĕrmul îngheţat al Asiei venind *dinspre rĕsărit*. Şi în adevĕr, Behring plecând cu corabia din Oc. Pacific a descoperit strimtoarea, care poartă numele său; a intrat în Oc. îngheţat, dar i-a fost cu neputinţă să se întoarcă în Rusia pe la Nord.

Abia în vremea rĕsboiului nostru din urmă cu Turcii a putut o corabie suedeză să treacă din Oc. Atlantic în Oc. Pacific cercetând tot ţermul de Nord al Asiei. Dar a găsit aşa de puţin loc între mal şi gheţurile oceanului, în cât de atunci n'a mai încercat nimeni să meargă pe urmele acestei corăbii.

Din aceasta se vede că abia în zilele noastre marginile Asiei au fost cunoscute în întregime şi că pricina cercetărei lor a fost negoţul şi în deosebi negoţul cu mirodenii.

II. **Inăuntrul** pământul Asieĭ e foarte felurit:

A) **Podişurile şi munţii**. De la apus spre rĕsărit se întinde un lanţ de podişurĭ înconjurate de munţĭ.

Asia mică se ridică aproape peste tot cam cu 1000 m. mai sus de cât faţa M. Negre şi a mărilor dimprejur.

Prin urmare podişul acesta e aproape de 2 ori mai înalt de cât al Transilvaniei; ear munţii de pe margini sunt cu mult mai înalţi de cât munţii, care înconjoară Transilvania.

Pe ţĕrmul de la nord se întinde lanţul **Pontic** (numit ast-fel de la Pontus, numele vechiu dat de Greci M. Negre), ear pe ţĕrmul de miază-zi se află **Taurus**, şi mai spre rĕsărit **Anti-Taurus** cu vîrfuri, cari ating 3500 m. (adecă trec cu 1000 m. mai sus de vîrful Negoiului).

Munţii aceştia se apropie, ca şi cum ar face un nod, în marele *podiş al Armenieĭ*, unde se află *Ararat*. Acesta întrece ca înălţime piscurile cele mai ridicate ale Alpilor.

Multă vreme s'a crezut, că muntele Ararat, care e un vulcan stins, ar fi muntele cel mai înalt al pământului. Biblia spune că în el s'a oprit corabia luĭ Noe, după ce s'a retras apele potopului şi a început să se vadă earăşi uscatul.

www.digibuc.ro

Spre rĕsărit apoi munţiĭ se depărtează din nou aplecându-se spre Sud ca niște ghirlande și înconjoară *podişul Iranuluĭ* cam tot așa de ridicat deasupra mărei ca și Asia mică, și tot așa de încins pe margini ca o cetate apărată de ziduri.

La Nord, pe malul Caspicei, se întinde muntele **Elburz** și lanțul **Corasanului,** care se continuă cu **Hindu-Kuş**; spre miază-zi pleacă din podișul Armeniei mai mulți munți paraleli, așezați unii lîngă alții ca niște trepte, în cât cel ce vine din g. Persic trebue să sue ca pe o scară, până ajunge înăuntrul Iranului. Prin munții **Soleiman,** ghirlanda aceasta de la Sud se leagă cu Hindu-Kuș și ast-fel munții se alătură din nou făcênd earăși un nod în *podișul Pamirului.*

(*) **Pamirul** numit și „acoperișul lumei“ e unul din podișurile cele mai înalte ale pământului. (E de 7 ori mai înalt ca Transilvania, ear vîrfurile munților dimprejur trec de 7000 m.). La așa înălțime nici un copac nu mai poate crește; pământul e gol sau acoperit cu earbă mărunță și pe alocurea cu ovĕs și secară sălbatecă.

Zăpada se topește abia la sfîrșitul lui Mai, și adesea nu se topește deplin, ear alta nouă cade la loc. Cu toate acestea, fiind-că e așezat în mijlocul Asiei, se credea odinioară, că acolo a fost leagănul omenirei și că de acolo oamenii s'au coborît în toate părțile Asiei și în cele-l'alte continente.

Adevĕrul e că Pamirul e un ținut sărac, unde omul nu se poate așeza pentru multă vreme nici acuma, necum în vremurile mai vechi. Azi bunioară, îndată ce vine primăvara și zăpada începe a se topi, podișul începe a se acoperi cu earbă și mulțime de flori (stînjinei, floarea Paștilor, brînduşe, etc.), ear ciobanii din țările vecine încep a se sui cu turmele la păşune. Ninsoarea de toamnă îi alungă însă din nou la vale; — turmele, care ar rĕmâne acolo, ar fi în primejdie să moară de frig și de foame. Așa că Pamirul în tot timpul ernei e nelocuit.— ca un palat de zăpadă rĕmas pustiu în mijlocul continentului.

Din Pamir se desfac apoi spre rĕsărit munții cei mai înalți ai Asiei și ai lumei întregi: **Kara-Korum** și **Himalaia** (= casa omĕtului), care atinge în *Gaurisankar* 8840 m., piscul cel mai înalt de pe fața globului pământesc.

www.digibuc.ro

Privit despre miază-zi lanțul munților Himalaia se aseamănă cu un zid uriaș printre ale căruia dărîmături coboară o sumedenie de rîuri isvorîte din zăpezile de pe creasta zidului. Privit însă despre miază-noapte nu se pare așa de înalt, de oare-ce pe acest zid se sprijină *podișul Tibetului* aproape tot așa de înalt ca și al Pamiruluĭ. El se întinde spre Nord până la **Kuen-lun** (= muntele cepelor).

(*) **Tibetul** nu e așa de pustiu ca Pamirul. Nici pe el nu cresc copaci, dar în multe locuri sunt pășuni întinse, pe care rătăcesc turme întregi de capre selbatice, de măgari, de oi, etc. Acolo, pe podișul acela acoperit cu lacuri sărate și înghețate, se găsește rumegătorul cel mai mic dintre toate (un cerb mic la trup ca un epure, pare că ar fi o jucărie); și alt rumegător *Iacul*, care se sue pe munți, până unde abia paserile mai pot trăi.

Un călător, care a străbătut Tibetul, mirat că acolo se află atâtea viețuitoare, zice, că în Tibet, dobitoacele, nu oamenii stăpânesc pământul. El își dă cu socoteala, că între Kuen-lun și Himalaia sunt milioane de erbivore sălbatice, care rătăcesc dintr'un loc în altul, pe unde găsesc ceva earbă de păscut. — Se pare că nici lipsa erbei, nici frigul, nici furtunele de nisip, nici lipsa apei nu sunt în stare să pună o stavilă înmulțireĭ acestor erbivore, care s'aŭ deprins a se mulțumi cu puțin.

Munții cari înconjoară Tibetul nu se mai adună la un loc, ci se resfiră apoi spre răsărit întocmai ca degetele unei mâni, până sfârșesc aproape de malul mărei.

Tot de lîngă Pamir mai pornește spre NE și lanțul m. **Tian-șan** (= munții cerului) care împreună cu **Altai** (= m. aurului), **Changai** și **Iablonoi** (= m. merilor) închid un noŭ podiș numit de Chinezi *Hanhai* sau „marea cea seacă". — Podișul acesta acoperit în cea mai mare parte numai de nisip are aprópe aceiași înălțime ca și Iranul și Asia mică.

In sfîrșit, **Stanovoi** sfârșește lanțul prelungindu-se până lângă Ocean.

Observări asupra munților. E vrednic de luat aminte că mai toți munții Asiei aŭ forma de ghirlande saŭ de seceri încovoiate

www.digibuc.ro

spre Sud. In adevĕr. scoarţa pămîntului s'a încreţit fiind împinsă de la Nord spre Sud, ear valurile cele mai înalte au fost cele de la Sud. Povîrnişul lor cel mai repede e tot cel dinspre Sud, întocmai ca la valuri: partea cea mai povîrnită e cea dinspre mal, adică încotro merge valul.

Odinioară munţii Asiei erau mai înalţi şi mai numeroşi de cât azi. Culmile lor s'aŭ surpat însă de ploi, de vînturi, de cutremure etc. şi fărămăturile aŭ umplut podişurile acoperind încreţiturile adică munţii mai mărunţi. In Iran, bunăoară, se vede încă în mijlocul podişului spinarea unor munţi mai mărunţi, acoperiţi de petrişul şi nisipul coborît de rîuri şi de vînturi din munţii de pe margini.

In alte locuri munţii s'au ascuns prăbuşindu-se sub mare. Aşa, de exemplu, munţii *Corasanului* se legau cu *Caucasul* prin munţii *Marele Balcan* şi *Micul Balcan*. Lanţul s'a rupt însă, şi unde era odată muntele, azi e apa mărei Caspice: — chiar se cunoaşte urma muntelui acolo, unde Caspica e strînsă la mijloc ca un rinichiu.

Tot acelaş zid de munţi pornind din Caucas se lega cu cei din *Crimea* şi apoi cu *Balcanul* de la Sudul Dunărei; dar lanţul s'a rupt şi aci spre a face loc apelor mărei Negre.

(*) **Himalaia.** Alpii Europii sunt faţă de Himalaia întocmai ca un copil pe lîngă un bărbat voinic. Mont Blanc e singurul vîrf, care se apropie de 5000 m., pe cînd în Himalaia vîrfuri de acestea sunt cu sutele (120 de piscuri trec peste 6000 m. şi 40 peste 7000 m.). Să adune toate continentele toate vîrfurile lor cele mai înalte, să le pună la un loc şi tot Himalaia le întrece.

Se înţelege că la aşa grozave înălţimi zăpada nu se mai topeşte în veci şi pe drept Himalaia a fost numit „casa ometului“. Culmile toate sunt îmbrăcate într'o haină groasă de zăpadă, din care curg nu rîuri de apă, ci rîuri uriaşe de ghiaţă, care topindu-se dau naştere mai la vale rîurilor de apă.

Ele coboară întâi pe nişte povîrnişuri goale, unde nu se vede cât *piatră* şi iar *piatră*. Mai jos începe a se ivi şi ceva verdeaţă, adică piatra începe a se acoperi cu *muschiu*. Abia între 5000 şi 4000 m. se arată earbă adevĕrată şi puţine *tufe* de *copaci pipernicіţi* de frig. Apoi sub 4000 m. copacii se măresc; muntele se îmbracă cu *păduri* de *brad*, ear de la 3000 m. în jos rîurile coboară prin păduri uriaşe de *cedri*, *stejari* şi alţi arbori, care leapădă frunzele peste earnă. In sfîrşit, spre poale vin la rînd arborii tropicali, care remân tot deauna verzi.

Când es şi din aceste păduri nenumăratele rîuri, care s'au ceborît de pe coastele Himalaiei, îşi domolesc mersul şi se revarsă pe şes formând o mlaştină (lungă de 2000 km. şi lată de 30 km.) în care creşte — în felul stufărişului de la noi — o nenumărată mulţime de plante de baltă, Aci, în mlaştina aceasta de ape încropite e raiul tigrilor, şerpilor şi altor jivine răufăcătoare. Şi abia după ce ai trecut în

www.digibuc.ro

curmeziș (cale de un ceas) și mlaștina aceasta, numită *terai*, ajungi în câmpia adevărată a Gangelui.

Sosit aici, călătorul când se uită înapoi, zărește pe deasupra pădurilor culmea albă a uriașului munte, pe care localnicii uimiți l'au numit „casa ometului“ și „locuința înțeleptului Brama“, tatăl zeilor. — In fie-care an mii și mii de pelerini se sue la templele ridicate de credincioși acolo sus, la isvorul rîurilor sfinte, care pornesc din locuința zeului.

B) **Câmpiile.** Imprejurul podișurilor și munților din mijlocul Asiei pământul se pleacă ușor spre mare și face câte-va câmpii foarte întinse:

1. *Câmpia Siberiei și a Turanului* e cuprinsă între *Urali*, *Iran* și *Ienissei*.

Odinioară de la Oc. Înghețat până la M. Caspică era tot o apă. Când însă marea s'a retras, fundul a rămas uscat și azi formează un șes, aci sterp și acoperit cu lacuri sărate, aci îmbrăcat cu earbă.

2. *Câmpia Mesopotamiei.* Din fundul golfului Persic pământul se ridică lin până spre podișul Armeniei făcênd o câmpie foarte netedă, peste care Tigrul și mai ales Eufratul abia își mișcă apele. — De alt-fel o bună parte din acest șes e făcut de prundișul și nisipul cărat de aceste două rîuri, care l'au așezat în pături netede una peste alta.

3. *Câmpia de la gura lui Indus*, care se întinde și azi spre mare înaintând în fie-care an, cam cât e de la București până la Giurgiu.

4. *Câmpia Industanului*, unde Gangele își mână apele sale spre Bramaputra.

5. In sfîrșit, *Câmpia Chinesă*, care cu mici întreruperi se întinde de la Pekin până la gura lui Iang-ce-Kiang și care crește iarăși foarte repede din causa mîlului adus de Hoang-ho (*).

În totul însă șesurile Asiei adunate la un loc nu fac nici cât jumătate din întinderea podișurilor și a munților: de unde urmează că mulți din locuitorii Asiei stau întocmai ca cei ce ar locui în podul unei case a cărui acoperișuri a fost luate de vânturi.

(*) Pentru uniformitate elevii vor însemna câmpiile cu o culoare verde, culoarea erbei.

www.digibuc.ro

C) **Podişuri africane.** Afară de câmpiĭ şi de podişurile unde scoarţa pământuluĭ s'a încreţit şi apoi a fost acoperită de fărimăturile munţilor dinprejur, Asia mai are în *Dekan*, *Arabia*, *Palestina* şi *Siria* nişte podişuri de alt soiu.

Pe aci păturile scoarţei nu-s încreţite, ci stau netede ca foile unei cărţi. Aşa că numai călătorul, care vine din spre mare şi se apropie de Siria, Palestina, Arabia ori Dekan, crede că are în faţa sa ţinuturi muntoase. Cel ce se sue deasupra, vede îndată, că ţinutul e neted în felul unei mese.

Odinioară bucăţile acestea de pământ erau legate cu masa Africei; s'au rupt însă cu vremea şi s'au lipit cu încetul de Asia mulţumită celor două câmpii: a Indostanului şi a Mesopotamiei.

Înrudirea între aceste peninsule şi pământul Africei se vede mai ales în lungul Mărei Roşiĭ. Amândouă malurile sunt la fel. Se vede bine că este aceiaşi bucată de pământ spintecată în lung, ear în fundul şanţului au năvălit apele M. Roşiĭ.

Cu toate că Decanul e un podiş (vorba Decan = podiş) coastele luĭ au înfăţişarea de munţi şi chiar se numesc munţiĭ *Gaţi*. — De asemenea şi podişul Palestinei şi Siriei e spintecat de la Nord spre Sud de un şanţ şi malurile au înfăţişarea unor adevăraţi munţi: *Libanul* şi *Antilibanul*.

Clima şi Apele

Una e clima podişurilor şi alta e clima câmpiilor dimprejur.

A) **Podişuriie** Asiei centrale au aproape aceiaşi depărtare de equator ca şi Nordul Africei, Spania, Italia şi Grecia.

In timpul verei însă, nisipul lor se încălzeşte aşa de tare, încât termometrul se ridică aproape ca în Arabia şi India; earna, din contra, frigul e mai tot aşa de cumplit ca şi în Siberia. Cu privire la temperatură clima este aşa dar *extremă*.

Ceia ce e însă şi maĭ răŭ e *lipsa de ploaie*. Căcĭ ori de unde ar veni vîntul, noriĭ se opresc pe munţiĭ din

www.digibuc.ro

margină, ear înăuntrul podişurilor cade foarte puţină umezeală. De aceia şi rîurile sunt mici şi foarte rari.

E drept, că o parte din apa ploilor ori omătului căzut pe munţi se coboară şi înăuntrul podişurilor; de la o vreme se perde însă în nisip saŭ se înfundă în vre-o baltă. Şi de aci a urmat şi alt mare neajuns: rîurile neputênd eşi din podiş spre ocean n'au putut *spăla pămêntul de sarea lăsată odinioară de mări.* Au dus'o până în lacuri, ear acestea uscându-se pe vreme de secetă sarea a rĕmas uscată în nisip şi vênturile luând'o au întors'o cu nisip cu tot earăşi spre isvor şi au împrăştiat'o din noŭ pe faţa podişului. De aceia rîurile şi mai ales lacurile acestor podişuri sunt mai toate foarte sĕrate.

In Asia mică e *Tuz Göl* (= lacul sărat). Rîul *Kizil-Irmak*, în vechime se numea *Halys* adică „rîul cel sărat". Coborînd dinspre podişul Armeniei el apucă spre centrul Asiei mici, apoi se abate înapoi şi abia isbuteşte să se verse în M. Neagră.

Hilmend însă n'are norocul acesta. El se îndreaptă spre mijlocul Iranului şi se perde într'o mare mlaştină sărată numită *Hamum.*

Aceiaşi soartă o are şi *Tarim*, care primeşte o mulţime de afluenţi atât din Tian-şan cât şi din Karakorum, dar de la o vreme seacă şi se înfundă în mlaştina *Lob-Nor.*

Aşa că podişurile Asiei centrale nu numai că suferă earna de frig şi vara căldură, dar n'au nici apă; ear câtă este, e rea de bĕut fiind sărată.

(*) **Iranul.** . . . . Pietrişul e amestecat cu sare şi e aşa de uscat, în cât agricultura nu e cu putinţă de cât acolo, unde împrăştii apa din isvoare ori rîuri prin şanţuri săpate înadins.

La noi apa din puţuri, isvoare şi rîuri este a tuturor. Acolo un isvor e ca o moşie şi de obiceiu el e proprietatea celor mai mari ai ţĕrei; ear din rîu apa trebue să fie luată şi împărţită pe ogoare cu regulă şi numai celora cărora se cuvine.

Bălţile însă, lacurile şi mlăştinile sunt mai toate sărate; şi pămêntul în unele locuri e peste tot acoperit cu o coajă de sare.

www.digibuc.ro

Aşa de ex. de la Teheran şi până în munţii Corasanului (cam cât ar fi de la Severin până la Sulina) se întinde o pustie sărată unde nu vezi un fir de earbă. Deasupra cerul e veşnic fără nori — afară de câte-va săptămâni pe an — şi de aceia aerul e aşa de uscat, în cât coardele de la vióră nu se destind nici o dată; ferul nu ruginește; carnea se usucă, dar nu putrezește. — Se înţelege că în tot ţinutul acesta nu-i nici urmă de broască sau altă vietate, care trăeşte în apă.

B) **Povîrnişul dinspre miază-zi.** Cele trei peninsule Arabia, India şi Indo-China fiind aproape de Equator au o climă *caldă*. Cu cât te cobori spre Sud, cu atâta deosebirea dintre earnă şi vară se şterge. — La căpĕtul peninsulei Malaka toate lunile sunt aproape la fel.

Asta cu privire la temperatură.

Cu privire la *vênturi* şi la *ploi* ar trebui peste aceste peninsule să bată mereu alizeul, fiind-că ele sunt aşezate în vecinătatea tropiculuĭ.

In adevăr, în tot timpul ernei domneşte vêntul *alizeu* de NE adică un vênt, care duce aerul spre Equator, îl încălzeşte şi prin urmare nu poate lăsa aburul sub formă de ploae.

Vara însă se întîmplă tocmai din contra. Fiind foarte cald pe podişurile din centrul Asiei, aerul se răreşte acolo, se ridică în sus şi deci se face un gol. Atunci alizeul în loc să mai ducă aerul spre Equator se răstoarnă. Se porneşte adică un vênt contrar, *musonul*, care de la SV merge spre podişuri aducênd cu el aburiĭ din Ocean. Aceştia când ating munţiĭ se răcesc şi astfel încep *ploile*, care udă bine colţul *Arabiei (Iemenul)*, coastele *Decanului* (Gaţiĭ), *Indo-China* şi în deosebi marele zid al lui *Himalaia*.

Mai ales în firida, pe unde coboară Bramaputra, se îngrămădesc atâţi nori, în cât nicăeri pe faţa pământuluĭ nu cade atâta ploae ca acolo. Dacă ai aduna pătură peste pătură, toată apa ploilor dintr'un an ai face un lac adînc de 12—18 m.

www.digibuc.ro

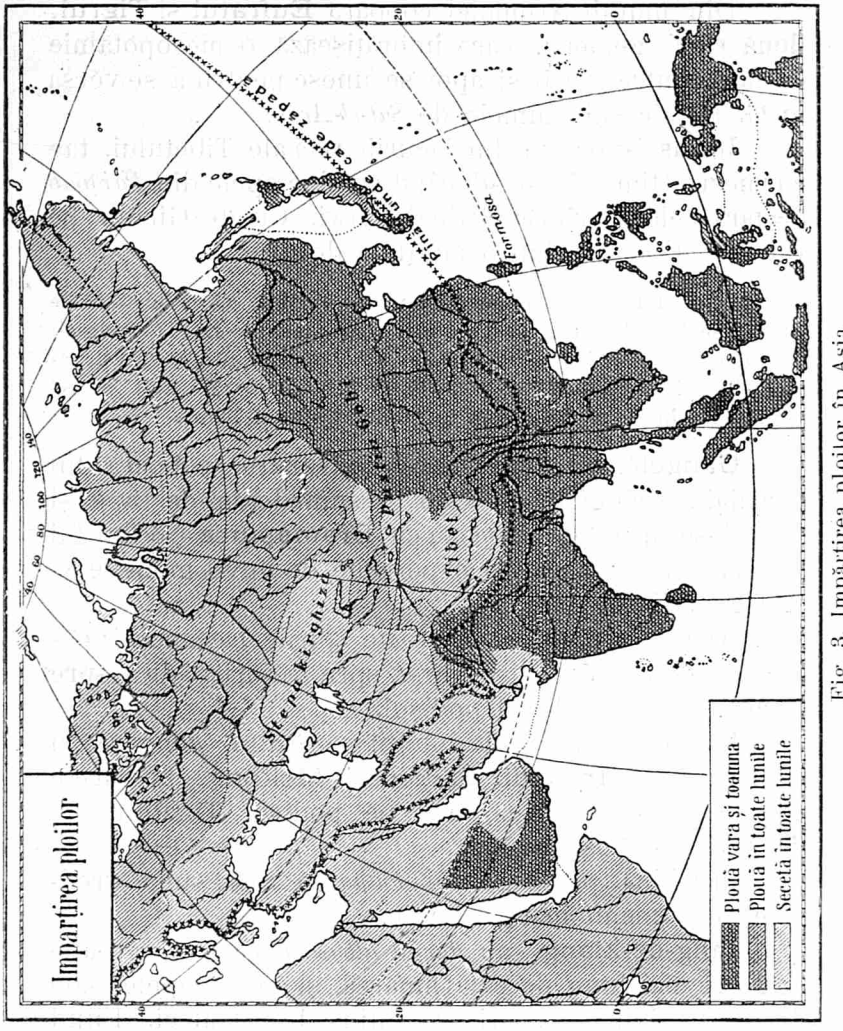

Fig. 3. Impărțirea ploilor în Asia.

Și *China* adecă povîrnișul despre răsărit al Asiei se împărtășește din aceste ploi aduse de muson, care aci bate ca vênt de SE.

www.digibuc.ro

Find atâta ploae e firesc să avem aci şi rîuri, care să nu mai sece niciodată. Ast-fel:

Din munţiĭ Armeniei coboară **Eufratul** şi **Tigrul**, două rîuri gemene, care îmbrăţişează o mesopotamie (= ţara dintre rîuri) şi apoi se unesc pentru a se vĕrsa în G. Persic sub numele de *Şat-el-Arab*.

Indus isvorăşte din lacurile reci ale Tibetului, tae curmeziş Himalaia şi aducând cu sine apele din *Pangiab* (= ţara celor 5 rîurĭ: Satlegi, Rawi, Cinab, Gilam) se varsă în Ocean printr'o mulţime de guri.

Până la Indus ajunsese Alexandru cel Mare cu oştile, după ce străbătuse Iranul şi trecuse pe lângă lacul Hamum. De la Pangiab s'a coborît apoi în jos spre gura fluviului: o parte din armată a trimis'o înapoi pe uscat, iar alta de la gura lui Indus s'a suit pe corăbiĭ şi s'a întors pe apă până în fundul Golfului Persic.

Gangele, un fluviu mare cât Dunărea, coboară din Himalaia strîngênd în cale o sumedenie de ape şi unindu-se aproape de ocean cu **Bramaputra** (= fiul lui Brama) formează earăşi o pereche de fluviĭ gemene ca şi Tigrul şi Eufratul.

Afară de *Narbada* mai toate rîurile Decanului: *Godawari, Krişna Kaweri* se varsă spre rĕsărit adică spre partea, unde se pleacă podişul.

In Indo-China unde munţiĭ se resfiră, coboară în albiĭ paralele **Irauadi, Saluen** şi **Mekong**. Isvoarele acestor două din urmă sunt pe podişul Tibetului în ţinuturi necunoscute încă.

In China, pe lângă *Sian-kiang*, la Sud, sunt vrednice de pomenit marele fluviĭ:

Iang-ce-kiang sau *fluviul albastru*, care e aproape de 2 ori mai lung de cât Dunărea, şi adună apele sale de pe un ţinut de 2 ori mai întins de cât al ei. Fiind fórte adînc şi avênd tot-deauna apă el a devenit drumul cel mai lesnicios, pentru ca să pătrundă cine-va în mijlocul imperiului Chines.

Hoang-ho sau *fluviul galben* e din contra tulbure, fiind-că are mult mîl. Din causa aceasta el îşi astupă

www.digibuc.ro

adese ori singur albia şi se revarsă peste maluri înecând şi săracind milioane de oameni.

De la Christos încoace fluviul acesta şi-a mutat vadul de vre-o 10 ori. Nu de mult se vărsa la Sudul peninsulei Şantung. Azi se varsă la Nord. Când s'a făcut schimbarea aceasta (acum vre-o 15 ani) au pierit înnecaţi cel puţin 1 milion de Chinesi.

Amur, la graniţa dinspre Rusia, e un mare fluviu, care prin limpezimea apelor şi frumuseţea malurilor sale se aseamănă mai mult cu Iang-ce-kiang.

Dacă treci de Amur spre Nord, ploile bogate de vară încetează. De aci urmează că toate rîurile de pe povîrnişul de Sud şi din resăritul Asiei, care se hrănesc din aceste ploi de vară, se vor umfla în timpul verei, ear peste earnă când ploaia încetează vor scădea şi ele.

C. **Povârnişul despre miază-noapte.** Aci, în tot timpul ernei, domneşte un frig cumplit. La *Verchojansk* (pe rîul Iana) se simte *gerul cel mai tare* de pe faţa pământuluĭ. In Ianuar termometrul stă aproape mereu cam la — 50°. — Vara însă e destul de cald.

In ce priveşte ploile e vrednic de luat aminte, că din causa gerului celui mare cerul e mai tot-deauna senin şi zăpadă cade foarte puţină. Vara însă când se încălzesc podişurile Asiei, aerul vine de la Nord, ca să umple acel gol şi aducênd aburĭ încep şi ploile, dar nu sunt aşa de bogate ca cele dinspre rĕsăritul sau din Sudul Asiei.

Totuşi fiind-că povîrnişul de la miază-noapte e mult mai întins de cât cel de la E. sau de S., apele din ninsoare şi din ploi se adună pe încetul şi curg lin în albiĭ foarte largi făcênd tocmai aci, în Nord, fluviile cele mai mariĭ ale Asiei.

Obi coboară din Altai şi se îndreaptă spre Urali. De la o vreme îl ajunge însă din urmă afluentul său *Irtiş*, care la început pornise ca şi Obi tot spre Urali, apoi apucă amêndouă spre Nord şi printr'o gură foarte largă se varsă în Oc. îngheţat.

www.digibuc.ro

Aproape toate apele din șesul Siberiei se varsă în Ocean prin vadul lui Obi. Nu e de mirare deci, dacă albia lui se lățește în unele locuri din causa brațelor fluviului aproape până la 50 k., — mai atât cât e de la București până la Ploești. Pe șes e greŭ să curgă atâta apă într'un singur vad.

Ienissei din contra adună apele din partea mai ridicată a pământului siberian. El isvorește dintre Altai și Iablonoi și după ce scoate apa din marele lac **Baikal** (=lacul peștilor) curge aproape drept spre Nord și se varsă în Ocean, după ce a primit trei afluenți purtând acelaș nume: *Tunguska* (de sus, de mijloc și de jos).

Lena isvorăște din împrejurimea aceluiași lac și pornește întâi spre răsărit (întorcênd spatele lui Obi) până ce munții Verchojansk îi îndréptă apele spre Oc. Înghețat.

In sfîrșit, cu cât povîrnișul de miază-noapte se îngustează și rĕmâne loc mai puțin între munți și Ocean, cu atâta și rîurile se scurtează. *Iana*, *Indigirka* și *Kolyma* sunt cele mai de seamă.

Toate rîurile Siberiei și cele mici și cele mari aŭ însă un mare neajuns: Fiind îndreptate spre Nord, la gura lor e mai frig de cât la isvor. Și de aceia vara, când se topește zăpezile și ele încep să se umfle, gura lor fiind încă astupată de ghiață apa nu se poate scurge, ci se revarsă peste maluri. Sloiĭ de ghiață se îmbulzesc unii pe alții și până nu se topesc în mijlocul verei, corăbiile nu pot să intre în apele acestor selbatice fluviĭ. De aceia ele sunt de foarte mic folos comerțului.

D) **Ținutul fără scurgere**. Afară de podișurile din cari apa nu poate eși din pricina munților dimprejur, mai e în Asia un ținut de unde apele nu pot eși spre mare: e marea câmpie a *Turanului*.

In adevĕr, de la Urali și până la Altai se întinde un fel de spinare, un șir de mici ridicături, peste care călătorul trece fără să bage de seamă, dar care sunt de ajuns spre a nu lăsa ca să treacă spre ocean apele, ce coboară din *Hindukuș* și din numeroasele ramuri ale lui *Tianșan*.

www.digibuc.ro

Ast-fel **Amu Daria** şi **Syr Daria** (earăşi două fluvii gemene) se opresc în lacul *Aral*; şi tot de asemenea se întîmplă şi cu *Ili*, care se înfundă în lacul *Balkaş*.

Lacurile acestea scad însă mereu şi sunt în primejdie să piară cu desăvîrşire. Atunci rîurile se vor perde în nisip asemenea celor din Sahara. Chiar şi *Caspica*, cu toată mărimea ei şi cu toate apele aduse de *Wolga*, *Ural*, *Kura*, şi *Atrek*, scade şi dînsa; de vină însă e nu numai seceta, ci şi mîlul cărat de rîuri, care a făcut de o sută de ani ca marea aceasta să piardă o întindere aproape cât a Dobrogei. — Odinioară peste toate aceste ţinuturi se întindea o singură apă; lacurile de azi nu sunt de cât nişte resturi din acea mare dispărută.

Plantele şi animalele

A) **Podişurile şi munţii.** Dacă ar privi cine-va de sus pămîntul Asiei, ar vedea munţii acoperiţi cu *păduri verzi* (afară de culmile albe de zăpadă), ear podişurile i s'ar părea *sure* fiind lipsite de vegetaţie.

Nu însă tot cuprinsul podişurilor e pustiu cu desăvârşire. E drept că în unele locuri nisipul e alb de sare şi cale de zile întregi nu vezi un fir de earbă (vezi p. 13), dar în aceste părţi, îndată ce se topeşte zăpada primăvara, resare o earbă măruntă, care e de ajuns ca să hrănească turme întregi de animale sălbatice.

(*) **Mongolia.** Peste earnă în lung şi în lat e acoperită toată de zăpadă în timp de aproape 9 luni. Cum vine însă primăvara se desghiaţă, earba creşte vĕzînd cu ochiĭ, atât la margina de N. spre Siberia, cât şi la cea de S. spre China. Ba aci Chineziĭ fac în multe locuri şi ceva arătură. Meiul creşte destul de bine.

Fâşiile acestea verzi sunt numit de Chinezi „*Ţara erburilor*“ de oare ce cât vezi cu ochiĭ, nu se zăreşte pe aceste şesuri verzi nici măcar un singur copac. Spre mijlocul Mongoliei însă earba devine tot mai rară, şi de la o vreme n'ai sub picior de cât nisipul gol.

www.digibuc.ro

Aci începe *marea de nisip* după cum a botezat'o tot Chinezii. De n'ar fi din loc în loc câte un puţ şi mai ales de n'ar fi cămila, trecerea peste această pustie ar fi cu neputinţă.

Din fericire în ţinuturile erboase de pe margină e patria *cămilei* şi a *calului*, două animale, care au un mare rol în viaţa omului. Cămila cu două cocoaşe se găseşte şi azi în stare sălbatică lîngă *Lob-Nor*. Calul de asemenea rătăceşte în herghelii numeroase pe ştepele acoperite cu earbă.

Afară de cal şi de cămilă se găsesc sălbatice pe podişurile Asiei şi multe alte erbivore mai mărunte: *măgari, capre, oi, antilope* şi un mic bou numit *Yak*. — Strămoşii oilor şi caprelor noastre sunt de locul lor din podişul Asiei mici.

Ceea ce e cămilă pentru ţările mai calde, acelaşi lucru este yakul pentru podişul rece al Tibetului. El dă Tibetanului: hrană, îmbrăcăminte şi cu toată micimea trupului el poartă poveri, când este domesticit. In stare sălbatecă trăeşte în turme de 100—1000 de capete. Se sue pe rîpele cele mai prăpăstioase, până unde nu mai ajung de cât paserile şi e aşa de vioiu, în cât moare abia după 5—6 gloanţe.

Alături de erbivore trăesc ca de obiceiu şi animale de pradă, care se hrănesc din carnea erbivorelor. Ursul, lupul, şacalul se întind mai peste tot ţinutul muntos. Ba şi *tigrul* se ridică până pe malurile fluviului *Amur* (cum ar fi în Bucovina), până la lacul *Balkaş*, *Aral* şi în munţii *Armeniei*.

De când însă oamenii s'au înmulţit, animalele de pradă s'au înputinat. Aşa, odinioară şi *leul* se suise pe podişul Asiei, ba trecuse şi în Grecia. — Pe timpul resboiului dintre Greci şi Troeni, leul trăia pe muntele Ida din apropierea Troei. Azi a perit.

Dar podişurile acestea au nu numai erburi selbatice din care se hrănesc erbivorele, ci şi o mulţime de plante, care au ajuns domestice:

Orzul, *grâul* şi *inul* îşi au patria lor de bună seamă în Armenia. *Cânepa* e de loc de pe malul Caspicei. *Smochinul* şi *dudul alb* ne-aŭ venit din Persia; *Cireşul* din lanţul pontic; *lintea* din Taurus; *viţa de vie* de lângă

www.digibuc.ro

Caucas. Tot din Persia și din Asia mică ne-au venit *persicii*, *prunii*, *migdalii* și *perii*. In Pamir am pomenit că *cerealele* se găsesc în stare sălbatică, ear șesul Turanului ne-a dat *pepenele*, care în seceta pustiei ține loc de isvor.

B) **Povârnișul de miază-zi și răsărit.** Ținutul acesta, unde musonul aduce ploi în tot timpul verei, e foarte bine udat și de aceia pământul e de asemenea bine îmbrăcat cu plante.

S'ar cuveni pe la tropic, unde bate alizeul, să fie peste tot o *pustie*, cum este în *Arabia* și în câmpia *Tharr* (lângă Indus). Ploile de vară însă ajută creșterea plantelor și de aceia avem pe aceste povârnișuri o vegetație din ce în ce mai bogată, cu cât ne apropiem de Equator, unde domnește pădurea virgină.

In deosebi sunt însemnate în istoria omenirei următoarele plante datorite acestei regiuni:

Ceaiul, un copacel, de loc din Assam, dar care se întinde și pe povârnișul de răsărit până aproape de Peking și până în nordul Japoniei.

Orezul (în NE. Indiei), *bananul*, *arborele de pâne*, *bumbacul*, *portocalul*, *lămâiul*, *trestia de zahăr* etc. își au patria tot în Sudul Asiei.

Cât despre animale aci avem patria *elefantului* și *bivolului*. *Fasanii* au venit din Himalaia, ear *Păunul* din Sudul Chinei. *Orang-utangul* locuește în pădurile Sumatrei și a luí Borneo trăind în apropierea satelor, unde vine noaptea, ca să fure poamele din grădini.

Ear între animalele mai primejdioase e destul să pomenim că aci e patria *Tigrului*; în sfîrșit, *reptile* nenumărate și grozav de primejdioase forfotesc în pădurile umede ale acestui ținut scăldat mereu de ploile verei.

C) **Povârnișul de la miază-noapte.** *a)* **Tundra.** Pe țermul Oc. polar, unde vara durează abia câte-va săptămâni, se întinde *tundra:* o mlaștină înghețată, pe care crește abia *muschiul* și câți-va *arbori pitici*. Animalul cel mai de seamă este *renul:* vara se îngrașă, earna slă-

www.digibuc.ro

beşte şi abia îşi ţine viaţa căutând cu piciorul mus-chiul ascuns de zăpezi.

Pe lângă ren omului îi vine însă în ajutor şi *ursul alb*, din care face pastramă, şi *foca* cea plină de grăsime precum şi mulţimea nenumărată a *paserilor* de apă a căror stoluri dau tundrelor peste vară o viaţă ne-aşteptată.

b) **Pădurea siberiană.** Sub tundră se întinde de la Urali până la marea Ocotsk pădurea cea mai întinsă din lume.

In deosebire de pădurile încurcate ale ţĕrilor calde, unde se amestecă la un loc copaci de toate soiurile, pădurea aceasta din ţinutul rece al Siberiei e compusă mai mult din brazi. Ţinuturi întregi nu întâlneşti de cât unul şi acelaş copac, *bradul*, cu foile lui ţepoase de un verde închis şi trist. Pe alocurea ochiul e înveselit încă de pâlcurile albe ale *mestecenilor*, care se ridică drepţĭ ca făcliile, sau de verdele dulce al frunzelor de sălciĭ, care se apleacă asupra malului apelor.

In pădurea aceasta uriaşă lemnul n'are nici un preţ. Cade şi putrezeşte fără nici o socoteală, căci drumurile lipsesc şi nimeni nu-l poate căra afară. — Coloniştiĭ dacă au venit au căutat alt-ceva: au vênat *zibelina*, *vulpea*, *castorul* . . . şi alte auimale a căror blănuri erau scumpe şi care animale la început erau foarte numeroase în partea locului. Când au ajuns Ruşii pentru întâiaşi dată în aceste păduri, localniciĭ le dau câte 8 piei de zibelină pentru un briceag, ear pentru o secure dau 18.

D) **Stepa Kirghizilor şi Turanul.** Pe povârnişul de Nord al Asiei trebue să facem un loc deosebit şesului turanic şi stepei kirghize, de unde apele nu se pot curge spre ocean.

a) In **Stepa kirghiză** pământul se înfăţişază ca o câmpie netedă; — nu doar că n'ar fi ridicături şi coborîturi, ci maĭ ales din causa lipsei arborilor. In adevăr, în stepa aceasta din causa căldurei mari de peste vară, copaciĭ nu pot trăi. In schimb însă earba, îndată ce dă primăvara, creşte înaltă până la un stat de om.

www.digibuc.ro

Apoi se usucă în toiul verei şi atunci nomaziĭ îĭ dau foc, ear spre toamnă, când încep ploile, resare din nou otavă.

Se găsesc pe această stepă şi ceva copaci, dar numai acolo unde e vre-o baltă sau vre un rîuleţ. Pe acolo cresc *tufe de răchită*, de măturică şi se face şi ceva agricultură. Se seamănă: orz, meiu, pepeni etc.

b) Mult mai trist e şesul turanic. Aşa între Syr-Daria şi Amu-Daria se întinde o mică sahară asiatică, pe care localniciĭ o numesc *Kizil-Kum* sau „nisipul roş", căci vreme îndelungată călătorul nu vede alt-ceva de cât nisip şi iarăşi nisip, în care vîntul ridică dune în chipul valurilor mărei.

Cu cât însă te cobori spre munţiĭ de pe margina *Iranului* sau spre *Tian-şan* (care se aseamănă cu un mănunchiu de nuele resfirate) cu atâta umezeala creşte, fiind-că vêntul are de ce se răci şi prin urmare poate da ploae. Şi în adevăr, în apropierea munţilor earba începe a se îndesi şi de la o înălţime oare-care se iveşte şi *pădurea*. Aşa că, dacă te uiţi de departe din şes, pădurea ţi se pare ca un brâu care încinge muntele peste tot la aceiaşi înălţime; — acolo adică, unde noriĭ răcindu-se încep a lăsa ploae destulă pentru creşterea copacilor.

In ce priveşte *animalele*, stepa kirghiză şi Turanul au aceleaşi animale domestice ca şi Sahara, adică: cămila, calul. — De bună seamă patria cămilei e la izvoarele lui Amu-Daria, cu toate că ea se găseşte sălbatică şi pe lângă lacul Lob-Nor.

Populaţia după rase şi religiuni

Desimea. Asia, continentul cel mai mare al globului, e şi cel mai populat. Ea are aproape 830 mil. loc.

Şi oamenii ca şi plantele şi animalele sunt mai deşi acolo, unde ploaia cade mai cu îmbelşugare, adică

www.digibuc.ro

pe povârnișul de miază-zi și răsărit. In adevăr, pe toată câmpia chineză și pe malurile lui Iang-ce-kiang se găsesc peste 200 locuitori pe 1 km. □. In China, Japonia, Iava și pe valea Gangelui se găsesc adevărate furnicare de lume, cum nu se mai află de cât în Europa. — Așa e desimea de mare, în cât în unele locuri oamenii își fac casele pe apă; nu le mai ajunge pământul.

Din contra: podișurile, Turanul, marea pădure Siberiană și tundrele sunt în mare parte niște adevărate pustii. Poți să mergi une-ori săptămîni întregi fără să zărești un om.

Rasele. 1. Cea mai respândită rasă e cea *mongolică*. Ea se întinde peste toate podișurile Asiei (în Iran și în Asia mică, sunt mai puțini) și se coboară până la Ocean atât pe povârnișul de Nord cât și pe cel de răsărit.

Tradiția mongolică spune că în Tibet umbla odată un om cu 3 feciori. Tibetul însă nu era pe atunci trist și rece ca azi, ci peste tot erau copaci cu poame frumoase. Orezul creștea nesămănat, ear tufele de ceaiu umpleau dealurile, pe care Buda dupa aceia le-a acoperit cu petre.

Murind tatăl feciorii au început să se certe, fiind-că fie-care voia să ia cu sine trupul și să-l îngroape așa cum va voi dînsul. La urmă, ca să facă pace, s'au înțeles să-l împartă. Cel mai mare a luat capul și a apucat spre răsărit. Din el au eșit *Chinesii*, care sunt de aceia foarte șireți. Cel mijlociu a luat picioarele și s'a coborît spre miază-noapte devenind strămoșul *Mongolilor*, care aleargă de colo până colo pe stepă. Ear cel mai mic a luat pieptul și a rămas pe loc. Din acesta se trag *Tibetanii*, care sunt *inimoși* și buni la suflet.

Adevĕrul este că rasa aceasta a cărui pĕr e lung, gros și negru; pielea gălbue, barba spînă, ochii oblici, fața rotundă, umerii obrazului eșiți, s'a întins aproape peste tot continentul.

2. A doua rasă e cea *malaeză*, care e ceva mijlociu între rasa mongolă și rasa noastră. Umerii obrazului sunt mai puțin eșiți; fața mai ovală și pielea bate în măsliniu.

Din Asia rasa aceasta nu ocupă de cât peninsula

www.digibuc.ro

foarte subțire numită *Malaca*. Se întinde însă foarte departe pe insulele Oc. Indian și Pacific.

3. Restul Asiei: *India, Iranul, Asia mică, Caucasul, Siria, Palestina* și *Arabia* sunt locuite de oameni de rasa *mediterană* amestecată însă pe podișuri și cu mulți nomazi de neam mongol.

Poate că leagănul rasei noastre întregi să fi fost cam pe la isvorul lui Amu Daria și de acolo să se fi respîndit împrejurul Mediteranei și peste toate ținuturile, unde o vedem azi.

4. In sfîrșit, pe podișul Dekanului trăesc *Dravidienii*, un neam de oameni, care se deosibește de toate cele l'alte ale Asiei și se aseamănă mai mult cu Negrii.

Ei sunt un neam foarte vechiu. Pielea e neagră; părul e lung, dar nu e lânos ca la Negri; fălcile nu-s eșite; barba le crește mare și n'au mirosul urît al Negrilor. — Odinioară ei trăiau cu mult mai la Nord, în Balucistan, dar au fost împinși spre Sud de oamenii de rasa noastră, care au năvălit din Iran.

Cultura

După cum e felul pămîntului așa e și fe-lul vieței omului.

a) **Vênătorii.** In ținutul de la Nord, unde e *tundra* și marea *pădure* siberiană, localnicii nu pot trăi de cât din *vênat* și *pescuit*. A fost o fericire pentru ei, că au putut să îmblînzească *renul*, care e pentru ori și ce nevoe vita lor de hrană, cum ar fi boul în satele noastre.

Cel care se ține însă de vênat trebue să umble de colo până colo și trăește mai mult de la mână până la gură. Abia de când au venit Rușii (în deosebi pe valea lui Ienissei și a Lenei) au început și locuitorii acestor ținuturi a se mai statornici și a se da la *negoț*, care îi deprinde cu născocirile europenești.

(*) **Negoț în Siberia.** Tîrgul cel mai însemnat e cel de la *Ostrovnoe* aproape de rîul Kolyma. Satul are abia vre-o 30 de colibe, dar pe vremea iarmarocului e cât un oraș de mare. Căci din toate părțile se adună lume venind cu săniile încărcate de piei și blănuri. Vin până și Ciucii, care locuesc aproape de capul Oriental lângă strîmtoarea lui Behring.

www.digibuc.ro

Cu femei, cu copiĭ, cu cort cu tot se sue în sănii și abia după 5—6 luni sosesc la Ostrovnoe în caravane de 3—4000 de capete. De alt-fel nu-i de mirare mărimea caravanei, fiind-că de felul lor Ciuciĭ sunt cărăuși; trec cu luntrile lor de piele peste strîmtoarea lui Behring; cumpără piei de la Eschimoșiĭ din America și le aduc de vînzare.

In ziua iarmarocului, după ce se adună cu toțiĭ, pun săniile la rînd, întind marfa în liniște, și când se aude un clopot, negustoriĭ Ruși dau năvală, care mai de care, ducênd în loc de bani: bricege, topoare, mărgele, clește, lulele . . . și se poartă pe dinaintea săniilor lăudându-și fie-care marfa.

Localniciĭ de obiceiu tac din gură și când văd că se potrivește socoteala, întinde cu o mână blana, iar cu alta ia în schimb nimicurile aduse de Ruși.

b) **Păstoriĭ.** După cum cei din tundre și din pădure sunt vênătoriĭ de asemenea cei de pe podișurile Asiei sunt mai ales *păstori*. Trăesc din turme, și umblă cu corturile de colo până colo în urma vitelor, pe unde este earbă de păscut. *Mongoliĭ* din Gobi pot servi de pildă pentru felul acesta de viață.

Despre vênătoriĭ din Nordul Asiei nu se auzise mai nimic până în timpurile din urmă. In adevĕr, fiind-că vênatul e rar și sfios, umblă mai mult resleți, vênătoriĭ abia câte-va familiĭ împreună. Și de aceia nu s'au putut uni, să facă un popor puternic, de care să ție seamă și alte neamuri.

Cu păstoriĭ se întîmplă alt-ceva: Turmele fiind numeroase trebuesc mai mulți la un loc, ca să le păzească. De aceia în jurul unei turme ciobaniĭ fac un fel de mică armată. Apoi avênd la îndemână cămila și calul, călărețiĭ din stepă cu șeful lor nu s'au mulțumit numai să păzească vitele, ci la vreme de nevoe — bunăoară când vitele mor de vre-o molimă sau de secetă, care usucă earba — păstoriĭ aŭ eșit din stepă și au năvălit asupra țărilor dimprejur. Așa că locuitoriĭ povârnișului de rĕsărit și de Sud al Asiei au simțit de timpuriu puterea acestor nomazi. Ba au pătruns până în mijlocul continentului nostru punênd în turburare aproape toată lumea veche.

Exemple: *Huniĭ* eșiți din stepele Asiei au ajuns până în Franța de azi. Vestitul *Tamerlan* (pe vremea lui Mircea cel Mare) a intrat în *Iran* și a ajuns până în Asia mică. Urmașiĭ săĭ s'au coborât până în *India* și au pus acolo temeiul unei împărățiĭ mongole.

Manciurii s'au coborît în China, au supus pe agricultori și până azi împăratul Chinezilor e din neamul acestor nomazi. In sfîr-

www.digibuc.ro

șit, și noi am avut ca vecini pe *Tătari*, veniți cu herghelíile lor de cai, și cu turmele lor de oi tocmai din stepele Asiei. In fie-care earnă tăbărau asupra țĕrei noastre și se hrăneau, din ceea ce strânsese plugarii noștrii peste vară.

c) **Agricultorii.** Din locuitorii Asiei cei cari s'au ridicat mai sus în deșteptăciune și au născocit mai multe înlesniri pentru viață, sunt cei de pe povârnișul de resărit și de miază-zi. Aci, în valea lui *Hoang-ho*, a *Tigrului* și *Eufratului* s'au făcut cele dintâiu încercări de a ara și săpa pămîntul și de a semăna înadins anumite plante pentru hrană.

Și în adevĕr, din Egypt și până în China, în tot Sudul Asiei lucrarea pămîntului a fost o cinste chiar și pentru împărați. La zile mari stăpânitorii acestor țĕri eșiau la câmp, să lucreze ogorul împreună cu supușii lor. In China așa este și azi.

(*) **Lucrarea pămîntului în China.** Câmpia dintre cele două mari fluvii: Hoang-ho și Iang-ce-kiang e unul din marele grânare ale lumei și e una din bucățile de pămînt, pe care sapa și plugul a fărămat'o din timpurile cele mai vechi.

Nu-i nici o palmă de pămînt, care să nu fie lucrat; ear acolo, unde nu e umezeală de ajuns pentru plante, plugarii aduc apă din rîuri cu ajutorul a mii și mii de șanțuri. Țara toată e ca o grădină bine îngrijită. Pîrloagă nu se pomenește. Ba în unele locuri acelaș câmp dă de trei ori și de patru ori roade într'un singur an.

Cum adună gunoiul un Chinez și cum se pricepe să îngrașe ogorul, e o minune. — Planta, care mai ales e cultivată la dânșii e orezul. Cu nimic nu-l mulțumești mai repede pe Chinez de cât cu orez. Funcționarii primesc jumătate din leafa lor în orez; armata de asemenea. Locuitorii plătesc birul earăși dând orez. Ear cea mai mare laudă a împăratului e aceasta: să se poată zice, că pe vremea sa poporul chinez a trăit liniștit și a lucrat bine pămîntul. De aceia la o anumită zi Impăratul însuși ese și apucă de coarnele plugului.

Popoarele Asiei, care s'au deprins cu lucrarea pămîntului, s'au ridicat mai mult de cât toate cele-lalte și istoria le pomenește cu mare cinste. Căci, vênătorul poate trăi sub o colibă făcută de crengi; păstorul își face un cort de lînă ori de pele, pe care îl mută de colo până colo, după cum găsește ori nu găsește earbă

www.digibuc.ro

pentru vite. Agricultorul însă fiind legat de grădină și de ogorul lui stă pe loc: face casa de peatră ori de lemn, ceia ce cere mai multă deșteptăciune și îngrijire; oamenii se adună, fac sate și orașe; fac drumuri, căci umblă mereu pe aceleași locuri; fac poduri peste rîuri, pe care le îndreaptă, ca să nu le înece ogorul... Pe urmă unul samănă o sămânță, altul alta, al treilea nu ară, ci îngrijește numai de copaci ori de vite domestice, și face schimb între dînșii adică negoț. Alții în sfîrșit lucrează lemnul, pieile, lâna, ferul . . . și ast-fel împărțindu-și munca au toți nevoe unii de cei-lalți și nu se pot resleți ca vênătorii orĭ păstorii. De aceia de timpuriu au făcut legi, care să dea dreptate fie-căruia după felul și după mĕsura muncei lui.

In adevĕr, între agricultorii din Sudul și rĕsăritul Asiei s'au născut mai întâiu oamenii cei mai învĕțați, care au dat lumei legi și sfaturi cum să trăească mai cu dreptate.

*

Dacă ne apropiem de Equator (în Sumatra și Borneo de ex.) lucrarea câmpului earăși e grea din pricina ploilor de fie-care zi, din pricina căldurei și mai ales din pricina lenei: Dacă palmierul și bananul dă omului fructe degeaba, de ce să se mai trudească el muncind! Și așa s'a făcut, că aproape de Ecuator omul trăește iarăși ca și la Nord mai mult din vênat, când nu găsește poame îndestule. Ba încă e mai prost și cu mult mai crud de cât cei ce trăesc în tundre, căci la vreme de nevoe se mănâncă unii pe alții ca fiarele.

De aci se vede, că numai acolo unde *omul munceşte şi clima îl lasă să muncească*, numai acolo a putut să se deștepte și să se ridice mai sus de cât dobitoacele.

Religia. Asta se vede și mai bine în religia neamurilor Asiei. Vênătorii din Nordul Asiei și cei din pădurile Equatoriale se închină la copaci, la animale, la pietre . . . și la alte lucruri de nimica. Pentru unele neamuri din Siberia *lupul* e Dumnezeu. Îi zic „D-zeul care urlă“, ursul de asemenea.

www.digibuc.ro

In *stepe* şi pe *podiş*, unde trecerea de la frig la căldură e aşa de repede şi de primejdioasă atât pentru vite cât şi pentru oameni; unde aci e secetă, aci plouă; aci e îndestulare, aci e foamete, oamenii au închipuit (în Iran de ex.) un Dumnezeu bun, *Auramazda*, care înfăţişază ploaia, lumina, îndestularea... şi altul rău *Ahriman*, care e pricina secetei, foametei... şi a tuturor relelor. Ear înţeleptul *Zoroastru* a învăţat pe oameni, să fie harnici, cinstiţi şi să îngrijească pământul şi vitele, ca să ajute lui Auramazda, care mereu e în luptă cu Ahriman. — Furtuna pentru locuitorii acestor ţinuturi era semnul luptei dintre aceşti doi zei; fulgerul închipuia biciul lui Auramazda.

E drept că Iranienii când s'au coborît în India şi au supus neamurile mai vechi de acolo, care aveau pelea mai neagră, au înmulţit numĕrul zeilor şi au scos la iveală o religie mai aspră, *bramanismul*, care despărţia pe oameni în caste, ear pe cei de jos îi privia ca pe nişte fiinţe necurate (paria).

Dar tot ei s'au îndreptat mai pe urmă. Un fiu de domn *Buda* s'a ridicat să steargă nedreptatea şi a învăţat că toţi oamenii sunt fraţi; ear învĕţătura lui s'a întins foarte departe între agricultorii din răsăritul şi Sudul Asiei.

Tot în Asia s'a născut *judaismul*, *creştinismul* şi *mahometanismul* în care omul cinsteşte pe un *Dumnezeu nevĕzut*.

De aci urmează că tot acolo, unde omul munceşte mai mult şi mai cu regulă, tot acolo şi credinţa lui în Dumnezeu e mai curată.

Statele Asiei

China

Intinderea e de 11 mil. km. □; întrece deci Europa. China propriu zisă (5.400.000 k. □) e aproape cât Rusia europeană, ear restul continentului nostru n'ar ajunge, ca să acopere întreg pământul Chinez.

Ţara adevărată a Chinesilor se întinde la rĕsărit până în Marea Chinei şi Marea galbenă. La apus ajunge până în marginea podişului tibetan. Numai la Nord hotarul era mai slab; şi de aceia, pentru a se apăra de năvălirile nomazilor din Gobi, s'au apucat Chinezii şi-au făcut ceia-ce n'a mai făcut nimeni pe faţa pământului: a înconjurat ţara lor pe acolo cu un

www.digibuc.ro

zid uriaș, care se desparte pământul lor bun de arat de pământul sterp al nomazilor.

Zidul e lung de 2450 km. (cam de 3 ori mai lung de cât cursul Dunărei de la Severin până la Sulina). Înălțimea era de 17 m. ear grosimea de 6 m. Din loc în loc avea și turnuri de apărare. Cam la 50 de ani după isprăvirea acestui zid s'au întețit năvălirile barbarilor Asiei spre Europa. Așa că Aurelian a trebuit să retragă legiunile din Dacia. — Azi zidul se dărîmă și Chinezii au trecut la Nord, arând tot ce au mai putut ara.

Pamêntul. *Kuen-lun*, muntele mai înalt de cât Alpii, care desparte Mongolia de Tibet se coboară spre mare și ajunge în China abia înălțimea Carpaților noștri.

Aci sub numele de *Tsin-ling* și *Huai* desparte toată țara în 2 părți:

1. *China de miază-noapte* este un ținut mai mult câmpos spre mare. E însă destul de netezit și în spre munte, de oare ce mai peste tot se întinde un fel de lut galben făcut din colbul adus de mii și mii de ani din pustie.

In jumătatea acestea de Nord pădurile nu sunt mari, fiind-că apele de ploae se scurg repede în acest lut. Drumurile sunt ușor de săpat și călătoria e lesne, dar rîurile au un mare neajuns: apa e așa de încărcată cu mîl, în cât rîurile își astupa singure albia făcênd insule, care împedeca navigația. ear une ori silește apa, să se verse peste ținutul dimprejur cum s'a întâmplat foarte des cu Hoang-ho. Fluviul acesta are atâta mîl, încât a căpătat și numele de „Fluviŭ galben". Orașul Pekin, fiind așezat și el tot în ținutul acesta cu pământ galben, împăratul între alte titluri are și pe acesta: *Stăpânitorul lutului galben*. Până și culoare de modă e tot cel galbenă.

Dacă însă lutul e reu pentru rîuri, el e minunat pentru agricultură. Poate că pe malurile lui Hoang-ho se va fi deprins omul pentru întâia-și dată la agricultură. Orĭ-cum însă jumătatea aceasta a Chineĭ e azi o grădină acoperită cu *bumbac* și *cereale*.

2. *China de miază-zi* adică țara de la Sud de Tsingling și Huai nu mai are lut galben mai pe nicăeri. Povîrnișurile dealurilor sunt mai repezi; drumul e mai greu de făcut în acest pământ petros, dar rîurile sunt

www.digibuc.ro

limpezi și navigația e foarte ușoară, de oare-ce nu-și schimbă albiile și nu se potmolesc.

In deosebire de „țara lutului galben“ partea aceasta a Chinei e îmbrăcată de *copaci* cu îmbelșugare. Aci e „țara ceaiului“, un copăcel căruia îi prieste povîrnișurile dealurilor, unde apa se poate scurge repede și nu stă mult la rădăcină.

Locuitorii. Pe pământul acesta roditor s'a întemeiat o împărăție, care e cea mai veche dintre toate câte sunt azi pe glob. Avênd cu ce trăi, oamenii s'au înmulțit așa de tare, în cât în unele locuri stau câte 400 de locuitori pe un singur kilometru patrat; ear împărăția chinesă a ajuns să aibă ea singură mai mulți locuitori de cât toate țările Europei la un loc (370 mil.).

Țara fiind bogată și locuitorii fiind numeroși, Chinezii au trăit multă vreme, fără să împrumute ceva de la streini. De aceia ajunseseră cu vremea să-se creadă mai isteți de cât toată lumea și să desprețuiască pe străini. Nici ei nu eșeau din hotarele țărei lor afară, dar nici pe străini nu-i primeau la dânșii. Ba ridicaseră și un zid, acolo unde hotarul era mai slab.

Totuși de la o vreme (pe timpul lui Matei Basarab) zidul nu le-a mai folosit la nimic. Niște nomazi de la Nord numiți *Mancin*, au năvălit asupra agricultorilor Chinezi, i-au silit să poarte cozi ca și ei, și le-a dat împărat din neamul lor. — Alături de orașele chinese au tăbărît și ei în lagăre și țin China în stăpânire până și în zilele noastre.

Și nu s'a isprăvit nici cu asta. Din pricini de negoț Europenii au pornit și dînșii acuma vre-o 50 de ani cu rĕsboiu asupra Chinei și au început a călca și ei pământul chinez.

Impĕratul oprise pe Chinezi, să nu mai bea *opium*, care e un fel de otravă ca și rachiul și tutunul. Atunci Engleziĭ și Francezii, care vindeau opium au trimis flote cu soldați, să bată pe Chinezi și să-i silească a lăsa liber comerțul cu această otravă. — De atunci

www.digibuc.ro

au început Europenii a se amesteca tot mai mult în treburile Chinei și a se așeza pe pământul ei.

Dar și Chinezii fiind prea numeroși au început a eși peste hotare pentru negoț. Și ast-fel dînșii, care stătuse atâta timp la o parte de toată lumea, amenință azi să se reverse asupra celor-l'alte continente.

Și-au dat și ei seama că Europenii știu mai multe de cât dînșii. Până și vecinii lor de același neam, *Japonezii*, i-au bătut acum câți-va ani. Așa că în anii din urmă s'au hotărît și Chinezii să învețe meșteșugurile europenești: au vapoare, căi ferate, telegrafe, tunuri etc.

De alt-fel nici până acuma ei nu urau învățătura, căci nu-i sat în care să nu fie și o școală. Dar din nenorocire pentru dînșii aci nu se învață de cât scrisul și cetitul, căci limba chineză are pentru fie-care vorbă un semn deosebit. Trebue să știi vre-o 80.000 de semne, pentru ca să poți scri tot ce vorbești. De aceia învățătura la dînșii se măsoară după scris: pentru a fi slujbaș trebue să dai examen de scris. Așa se face că în loc să învețe alt-ceva mai de folos, ei își perd sumedenie de timp învățând copiii să scrie.

Avuția Chinei. — *Ceaiul.* Intre toate țările din lume nu e nici una, care să producă mai mult ceaiu de cât China. (Apoi vin la rînd: India, Iaponia și Iava).

Ceaiul e băutura de toate zilele a Chinezului. Foile copăcelului sunt culese de 2 ori: în Aprilie și Iunie. Sunt apoi uscate, strînse în pachete și trimise în străinătate.

Orezul, care crește în bălți, e cereala cea mai răspîndită. Dar locuitorii sunt așa de deși, în cât trebue să mai cumpere și din afară.

In răsăritul și Sudul Asiei nu se știe ce e pânea ca pe la noi Orezul fert e hrana lor de toate zilele.

Bumbacul și *trestia de zahăr* sunt foarte răspîndite. *Dudul* de asemenea.

In China e patria vermelui de mătase. In vechime nu se știea ce e pînza de mătase, până ce negustorii n'au adus'o din China; dar la vre-o 500 de ani după Christos un negustor a adus într'un baston și ceva sămînță de gîndaci, și ast-fel s'au răspîndit și în Europa.

www.digibuc.ro

Macul din nenorocire e foarte răspîndit. Din el se face otrava numită *opium*.

Animale marĭ domestice sunt puţine în China. *Paserĭ* (fasanĭ, păuni, găinĭ şi mai ales raţe) sunt nenumĕrate. *Porci* foarte mulţi, dar boul şi bivolul nu slujesc de cât la cărarea poverilor; nu-s taiaţi pentru carne.— In schimb însă ei mănîncă foarte mult *peşte*.

In bălţile unde vara creşte orezul, peste earnă se cresc peşti. Poate că afară de locuitorii tundrelor pline de bălţi, nicăerĭ omul nu mănîncă maĭ mult peşte de cât în China.

Minerale. Bogăţia cea mai mare a Chinei stă însă sub pămînt. Ea are mai toate *metalele* în mari cantităţi şi mai ales are mulţi *Cărbuni*, în care întrece pe toate ţĕrile lumei.

Un ţinut aproape de 4 ori mai mare de cât ţara noastră e plin tot cu cărbuni; şi totuşi corăbiile din M. Galbenă şi M. Chinesă ard cărbunii aduşi tocmai din Anglia, care sunt mai eftini, fiind-că vin pe apă, pe când China neavênd căi ferate nu poate scoate destui cărbuni, ear după ce-i scoate, transportul până la mare îĭ scumpeşte.

Când însă căile ferate se vor îndesi, China va întrece cu *cărbuni* şi *ferul* ei toate ţările lumei.

Industrie. Pe cât sunt de buni agricultori, tot pe atâta sunt şi de meşteri în tot felul de lucruri. — Ei aŭ născocit *busola, hîrtia, earba de puşcă, tiparul, fabricarea porţelanului, romului,* ţeseau matasă, ardeaŭ *cărbunii de pămînt*... într'o vreme pe când în Europa nimeni nu se gîndea la aşa ceva.

Chiar şi azi, ei ne întrec în fabricarea *mătăsurilor*, a *porţelanului*, a *hîrtiei*, care se vînd pentru sume mari în Europa. De asemenea sunt mari meşteri în fabricarea obiectelor de lac.

Negoţ. Şi ca şi cum nu le-ar fi de ajuns *agricultura* şi *industria*, Chinezii sunt în acelaş timp şi negustorĭ fără pereche. Prin urmare: ei produc, ei vînd produsele lor.

Oraşele lor fiind aşezate în aşa furnicar de oameni trebue să fie între cele mai mari din lume:

www.digibuc.ro

Canton 2½ mil. *Hanku* *Şanghai*
Tientsin 1 mil. *Pekin* ½ mil. *Nankin.*

Canton oraşul cel mai mare al Chinei a fost multă vreme singurul port, unde corăbiile Europenilor se puteau apropia de China, ca să cumpere ceaiu. Azi sunt vre-o 30 de porturi, în care streinii pot să se aşeze; *Canton* a rămas cel mai industrial oraş al Chine.

Şanghai fiind aşezat aproape de gura marelui fluviu Iang-ce-kiang a ajuns azi primul port al Chinei; aci se descarcă mărfurile europene, menite să intre înăuntrul imperiului.

Hanku, aşezat la gura unui mare afluent a lui Iang-ce-kiang, a devenit primul port pentru ceaiu. Multe corăbii vin să-l iea tocmai de aci, fiind-că e mai eftin.

Nankin (=oraşul de Sud) era odinioară capitala. Azi e decăzut. Capitala imperiului e la *Pekin* (=oraşul de Nord), aşezat într'un ţinut puţin roditor, aşa că trebue să se aducă de departe cele de trebuinţă pentru hrana locuitorilor.

Tientsin e portul prin care vin cele mai multe mărfuri şi cei mai mulţi călători spre capitală.

Străinii în China. De când s'a simţit, că sunt atâtea bogăţii în imperiul chines, mai toţi Europenii aŭ căutat să intre în legătuĭi de negoţ cu o ţară aşa de bogată. Acuma câţi-va ani, din causă că Chinesii au ucis pe nişte popi europeni, puterile cele mari ale Europei au trimis corăbii de răsboiu şi au intrat cu de-a sila în Pekin, unde mai înainte nici un strein n'avea voe să calce. Ear urmarea acestei îngrămădiri a Europenilor spre China a fost, că mai toţi au luat câte o bucată de pământ pe coastă „cu chirie".

Portughezii luaseră din timpul celor dintâi călătorii împrejurul pământului *Macao,* care a fost apoi mult timp centrul comerciului dintre Europa şi China.

Englezii, care stăpînesc *Hong-Kong,* au mai închiriat o fâşie de pământ pe coasta vecină şi au pus mîna pe portul *Wei-hai-wei,* care păzeşte intrarea spre golful Pecili.

Francesii au închiriat şi ei golful *Kuang-ciu* în faţa insulei Hainan.

Germanii, cari au scornit cei dintâi obiceiul acesta de a „închiria pământ din alte ţeri" au pus mâna pe golful *Kiau-ceau* la basa bogatei peninsule Şantung.

Ruşii în sfîrşit, au căpătat pe neaşteptate *Portul Arthur,* un mare

www.digibuc.ro

port de resboiu, care păzește intrarea tuturor corăbiilor spre *Tientsin*. Așa că toți caută să rupă cât mai mult din această mare împărăție, care odinioară apucase înaintea Europei, ear acum a rămas în multe privințe în urma ei.

Țări supuse Chinei

Am pomenit că Chinesiĭ au trecut dincolo de zid arând tot pămîntul bun de agricultură. Dar mai ales ca negustori ei s'au întins peste țările dimprejur și au supus podișurile din centrul Asiei până la Pamir.

Manciuria (țara dintre *zid* și Amur) de unde veniseră odinioară navalitoriĭ, din care se trag și azi împărațiĭ Chinei, este azi mai toată în mânile Chinesilor.

Mukden e un oraș chinesesc, ear nomaziĭ s'aŭ resfirat asupra Chinei și s'au perdut printre agricultori.

Manciuria e însă azi în mare primejdie să fie cucerită de Ruși. Aceștia, după ce au pus mâna pe *Port Arthur*, lucrează, acuma la o linie ferată, care să lege acest port cu posesiunile lor din Siberia. Drumul de fer e păzit de Cazaci și astfel s'ar putea, ca Manciuria să rămână pentru totdeauna în mânile lor.

Mongolia sau *Hanhai* (= mare uscată) e un vechiŭ fund de mare, în parte nisipos și uscat, în parte acoperit cu earbă.

Pastoriĭ din Mongolia sunt supuși Chinei. Haniĭ lor au luat femei din familia împăratului Chinei și-i trimit în fie-care an ca tribut: 8 cai albi și o cămilă albă, spre semn de supunere. — Totuși Chinesiĭ, care vin în Mongolia ca negustori, sunt rĕu priviți de păstori și trebue să locuească în sate deosebite alături de cele mongole.

Odinioară păstoriĭ aceștia uniți sub Gengis-Han ajunseseră la așa de mare putere, în cât îngroziseră lumea cu năvălirile lor. Se vĕd și azi în Nordul Mongoliei ruinele vestitei lor capitale *Kara-corum*.

Țungaria se chiamă țeara dintre Tianșan și Altai. Ea este ca un fel de poartă a Mongoliei. Și în ade-

www.digibuc.ro

vĕr prin poarta aceasta s'au revărsat către apus nomaziĭ, care sute de ani au prădat Europa.

Turkestanul de rĕsărit sau ţinutul fluviului *Tarim* e de asemenea supus Chinei. — Coastele munţilor dimprejur sunt pustiĭ, dar văile, pe unde coboară afluenţiĭ lui Tarim, sunt foarte roditoare.

Localniciĭ se ocupă cu lucrarea pămîntului, căci *pomiĭ, via, tutunul, pepeniĭ*... până şi *orezul* creşte foarte bine. *Yarkand, Kaşgar Kokand* sunt oraşe înfloritoare.

Cu cât te depărtezi însă de munte, cu atâta rîurile scad şi se simte deşertul, ear Tarim sfîrşeşte într'o mlaştină.

Tibetul cu toată înălţimea şi frigul lui a căzut şi el sub stăpânirea chineză. Tibetaniĭ însă ca şi Mongoliĭ se uită cu ochi răi la stăpâniĭ lor. — In *Lhassa*, un orăşel plin de popi (lama), ei au un preot mare *Dalai-lama*, care e privit ca un fel de Dumnezeu coborît pe pămînt.

Acest Dalai-lama e întărit de împĕratul Chinei, prin urmare îi este supus ca şi hanii Mongoliei. — Dar legătura cea mai tare între Tibet şi China e comerţul cu ceaiu. Fără ceaiu Tibetanul lîncezeşte din causa frigului şi înălţimei şi se îmbolnăveşte. Tot cam aşa e şi cu Mongolia.

Se poate prin urmare zice, că pe lîngă agricultură şi pe lîngă puterea armelor, sprijinul cel mai puternic al Chinesilor în respîndirea lor peste ţĕrile dimprejur a fost comerţul cu ceaiu.

Ei îşi dau seama că aceste ţinuturi dimprejurul Chinei propriu zise sunt un fel de coloniĭ, şi de aceia la Pekin e un ministru, care se ocupă cu Mongolia şi cu ţĕrile dimprejur, cum s'ar ocupa Francesiĭ Engleziĭ şi Germaniĭ de colonile lor din Africa bună oară.

Avuţia. Ţĕrile supuse Chinei sunt sărace. Fără *cal* şi *fără cămilă* ele ar fi însemnat foarte puţin în istoria lumei. Amêndoue aceste animale se găsesc însă până şi azi sĕlbatice în aceste ţinuturi alături cu herghelii de cai de domestici şi turme de oi şi de cămile.

(*) **Cighetai** — cum se numeşte calul sĕlbatec — străbate în herghelii numeroase înaltele pustii ale Mongoliei. E aşa de sprinten la fugă, în cât nici caiĭ domestici cei mai iuţi nu-l pot ajunge. In mijlocul lipsei şi al atâtor primejdii era firesc, ca numai cel iute de picior, să poată scăpa cu viaţa şi să se înmulţească.

www.digibuc.ro

Inaintea herghelei merge tot-dea-una un armăsar. Dacă zăreşte ori simte în depărtare ceva neobişnuit, el aleargă înaintea turor şi caută să se apropie de lucrul acela necunoscut dându-i ocoale pe departe. Şi dacă vede că e primejdie, se întoarce iute ca fulgerul îndărăt şi pune toată herghelia pe fugă. De aceia vênarea acestor cai e foarte anevoioasă.

Mongolii însă le aţin calea la bălţi sau în vadurile, unde ei vin să se adape, şi isbutesc une-ori să-i impuşce şi chiar să-i prindă vii mai ales pe timp de furtună sau de vijelie, când fugarii stepei sunt zăpăciţi de colb ori de vênt. Carnea lor e pentru Mongol un vênat foarte rar.

Tot în ţările acestea pustii mai trăeşte selbatec şi un alt animal şi mai de preţ pentru om: *cămila cu două cocoaşe.*

(*) **Cămila** cu două cocoaşe se întinde din India până la Baikal şi din China până în Persia. Patria ei de bună seamă e Turkestanul apusan.

Poşta, comerţul şi rĕsboiul pe aceste podişuri înalte şi pustii nici nu se pot închipui azi fără de cămilă. De-ar lipsi ea, ţinuturile acestea ar fi de zece ori mai pustii de cât sunt acuma. Pentru Mongol cămila e un animal de povară şi în acelaşi timp ţine locul vitelor noastre cornute: dă lapte, carne şi lână. Ţine loc de *cal*, de *vacă* şi de *oae* în acelaşi timp, ear în schimb nu cere mai nimic. Câte-va foi uscate îi sunt de ajuns; ba nici apă nu cere de cât odată pe săptĕmână, ear când nutreţul e verde, e destul să o adapi odată pentru mai multe săptămâni. Căci „corabia deşertului" ca şi corabia de pe mare îşi iea din vreme provisie de apă, ca să aibă întimpul drumului. Şi nu numai atât; dar adună şi provisie de putere în cele 2 cocoaşe.

In adevĕr, când cămila se odihneşte, ele se umplu cu grăsime şi trag până la 15 kg. una singură; pe drum apoi din pricina lipsei şi oboselei ele scad din nou şi abia trag 2—3 kg., iar pielea atârnă ca o pernă desumflată.

In sfârşit alături de aceste animale deprinse cu lipsurile pustiei, podişurile Asiei mai au şi o plantă, care face economie de apă ca şi cămila. Acesta e *pepenele.*

(*) **Pepenele.** In deosebi pepenele verde e pentru aceste ţĕri o adevĕrată binefacere. După cum *aloe* în câmpiile Africei şi bostăneii de *cactus* în llanos adună umezeala, acolo unde apa e rară, de asemenea şi pepenii în câmpiile sărate şi calde ale Asiei sunt un dar dumnezeesc.

www.digibuc.ro

Prin codiţa lor subţire şi prin foile lor late strâng umezeala din rouă şi de unde nici nu bănueşti. Miezul lor la dreptul vorbind e ca un burete cu apă dulce şi răcoritoare. De aceia Mongolii, când pornesc la lucru ori la drum, în loc de o cofă sau un burduf cu apă ieau câţi-va pepeni. — Cei mai vestiţi sunt cei din oaza Kami (la capĕtul de rĕsărit ai lui Tian-Şan). La masa împăratului Chinei trebue să fie tot-d'a-una, — chiar şi earna, — pepeni de aceştia aduşi tocmai din mijlocul pustiei.

Incheiere. Siliţi de Europeni, Chinezii aŭ început să se deprindă cu obiceiurile europene; şi de unde până acuma se întinseseră numai asupra ţĕrilor sterpe dinprejur, acuma au început, să treacă peste mări şi oceane şi se respândesc şi în alte continente. Ear dacă n'ar fi credinţa, că fie-care Chinez să se îngroape în patrie, emigraţia în ţĕri streine ar fi şi mai puternică, mai ales pe vreme de foamete şi de inundaţii.

Ori cum, chiar rĕmânênd în ţara lor, dacă se vor deprinde să lucreze cu maşini ca Europenii, cum Chinezii sunt foarte mulţi, harnici şi economi, vor fi în stare să inunde Europa cu mărfurile lor, care vor fi mult mai eftine. — Poporul chinez e întocmai ca un uriaş, care se desmeteceşte din somn.

Corea

Intinderea. Peninsula e mai mică (220.000 km. □) de cât Italia cu care se aseamănă.

Pămêntul e mai mult muntos şi prin urmare puţin roditor, ear coastele nu-s prielnice pentru aşezarea de porturi. De aceia această Italie asiatică a fost şi este o ţară saracă şi fără de însemnătate în istoria lumei.

Locuitorii (7½ mil.) sunt inrudiţi la chip şi la obiceiuri cu cei din China.

Ca şi Chinesii, ba şi mai rĕu de cât aceştia, Coreanii nu voiau să aibă legături cu streinii. Deşi erau sub protecţia Chinezilor, totuşi la hotar, spre China, era o fâşie de pământ lată cam de 100 km. în care n'avea

www.digibuc.ro

voe să se aşeze nimeni. Numai 3 zile pe an aveau voe Chinezii să intre pe pământul corean.

Acuma au început şi Coreanii a primi pe streini, — de o camdată numai în 3 porturi. Ba şi ei pornesc peste hotare şi merg ca lucrători în Manciuria şi în ţările vecine.

La 1895 în urma resboiului dintre Japonezi şi Chinezi Corea a rămas neatârnată. Dar Ruşii şi Japonezii au mereu ochii asupra ei.

Söul capitala Coreei e un oraş apoape cât Bucureştii, dar multe case sunt abia nişte colibe acoperite cu pae.

Avuţia ţărei este mai ales în *vite cornute*. Corea a început să vêndă multe piei. In urma resboiului comerţul s'a întreit.

După cum Chinezii mănâncă multă carne de porc, Coreanii mănâncă mulţi câni.

Pământul e bogat în *aur* şi *orezul* creşte aşa de bine, în cât pot vinde şi peste hotare.

Japonia

Intindere. Cele trei ghirlande de insule din răsăritul Asiei fac un singur imperiu, al Japoniei. Toate insulele acestea: Formosa, Liu-kiu, Ins. Japoniei şi Kurilele (cam 3800 la număr) au la un loc o întindere de 420.000 km. □. — Înşirate pe coasta Europei în aceiaşi latitudine ele s'ar întinde din Sudul Angliei pînă pe coasta Saharei.

Pământul lor e mai mult muntos. — Find un lanţ de munţi cufundaţi sub mare, insulele aceste sunt şi pînă azi într'un veşnic cutremur. Aşa că locuitorii lor trebue să facă casele de lemn, ca să nu se surpe peste dânşii.

Pe lângă cutremure ţinutul acesta mai este bântuit şi de vulcani, care se ţin lanţ în lungul liniei de prăbuşire. *Fuşi-iama*, nu de-

www.digibuc.ro

parte de capitala Japoniei, e un vulcan acoperit de zăpadă, care trece de 3700 m.

Pământul este însă roditor ca și al Chinei, căci primește ca și acela *ploi în timpul verei*, când bate musonul. Ba încă clima insulelor japoneze e mult mai dulce din causa marelui curent de apă caldă; *Kuro Şiwo*, care trece pe lângă dînsele.

Avuția Japoniei stă în roadele pământului, care e arat și lucrat apoape până în vârful munților. Ca și Chinezul, locuitorul Japoniei e un agricultor minunat. Ingrașă ogorul, îl udă și unde e prea mult pietriș aduce țărână de aiurea și face câmp bun de semănat.

Cerealele noastre toate cresc în Japonia, dar e cultivat foarte mult și *orezul*, care e mâncarea de toate zilele a locuitorilor.

Pentru negoț însă *ceaiul* e planta cea mai de seamă; alături vine *bumbacul, cânepa, dudul, tutunul*, etc.

Vite sunt puține ca și în China, din causă că locuitorii mănâncă mai mult legume de cât carne. *Porcul, paserile* și *peștele* le e de ajuns.

Minerale au din belșug. In deosebi e bogată Japonia în *cărbuni* și *fer*.

Industria. Avênd de toate în țara lor și fiind foarte harnici era lesne de înțeles că Japonezii vor căuta, să dea preț mai mare bogățiilor lor lucrând ei singuri: metalele, bumbacul, mătasea, etc. Și în adevăr, după ce aŭ venit în Europa și au deprins meșteșugurile Europenilor, au ajuns și ei azi așa de mari fabricanți, încât mărfurile lor (mătăsurile de ex.) vin până în târgurile Europei: așa sunt de eftine și bune.

Porțelanurile japoneze sunt aproape neîntrecute și de aceia sunt căutate în toată lumea. De asemenea și obiectele de *luc* și de *bronz*.

Hârtia lor e cea mai frumoasă și de aceia e mult mai scumpă ca cea lucrată în fabricele Europei.

Broderiele lor sunt fără pereche în lumea întreagă.

Locuitorii. Și cu toate acestea și Japonezii până în

www.digibuc.ro

anii din urmă ca și frații lor Chinezii trăiaŭ într'o singurătate încăpăținată nevoind să lase pe nimeni, să între în insulele lor. Invețaseră de la Chinezi unele meșteșuguri și se mulțumeaŭ cu atâta. Ba lor le venea și mai ușor să se ferească de străini, trăind în ostroave;— apele mării îi apăraŭ din toate părțile.

Acuma vreo 50 de ani ei au intrat în legături de comerț, cu corabierii *Americani* mai întâi. Și aŭ prins așa de mare gust de felul de viață al Europei și Americei, în cât azi au ajuns să facă aproape tot ce se face în Europa, ba în unele privințe să se iea la întrecere cu noi.

In 50 de ani Iaponia s'a schimbat cu desăvîrșire. Inainte împăratul „Mikado" era pentru supușii lui ca un fel de Dumnezeŭ. Acuma s'a lepădat de drepturile lui și e ca un rege european: guvernează țara cu ajutorul miniștrilor, a camerei, senatului; a împărțit Japonia în prefecturi; a făcut școli; a introdus calendarul gregorian în locul celui chinez; a hotărît ca Dumineca să fie zi de repaos; s'a bătut monede la fel cu cele din Europa; s'a făcut drumuri de fer, telegrafe, vapoare... Și când și-a încercat puterile acuma 7 ani luându-se la luptă cu Chinezii, cu toate ca Japonezii suut numai 44 mil. (aproape de 10 ori mai puțini), totuși ei au rămas deplin biruitori.

Azi Japonia e un fel de Anglie asiatică. De astfel arhipelagul său cel mare *(Nippon, Kiu-siu, Sikok și Yeso)* îi dă și oare care asemănare cu arhipelagul britanic așezat lîngă continentul European.

Capitala **Tokio** (1.300.000 loc.) *Iocohama. Osaka, Kioto* și *Nagasaki* sunt azi orașe mari și mai vestite în lume de cât multe orașe europene.

Aceasta dovedește, că neamul mongol e în stare să se ridică mult mai sus de cât este azi. Dacă Japonezii, care seamănă foarte de aproape și la față și la obiceiuri cu Chinezii, au fost în stare numai în 50 de ani să se deprindă cu știința și meșteșugurile Europei, asta e semn, că și Chinezii ar putea face acelaș lucru. Și atunci resăritul Asiei, care e așa de populat, în loc să mai primească mărfuri din Europa, ne-ar trimite el nouă mărfuri mult mai eftine, fiind-ca acolo lucrătorii se mulțumesc cu salar mai mic.

Nu toată Japonia însă e locuită de *Japonesi*, ci nu-

www.digibuc.ro

mai: Nippon, Kiu-şiu, Sikok şi archipelagul Liu-kiu (sau cum îi zic Japonezii: Riu-Kiu).

Formosa adecă „insula cea frumoasă“ după cum au botesat'o Portughezii e locuită jumătate de Chinezi, jumătate de rasă *malaesă*. — Ea a fost luată de la Chinezi acuma 7 ani ca despăgubire pentru cheltuelile rĕsboiului, despre care am pomenit.

Ieso şi *Kurilele* de asemenea nu-s locuite de Japonesi, ci de *Aino,* un neam deosebit de al Mongolilor.— Prin faţa lor neagră şi bărbile lor mari ei par a se asemăna mai mult cu Dravidieni.

De buna seamă aceşti *Aino* au fost stăpânii cei vechi ai insulelor, ear când au năvălit Japonezii venind de pe continent, i-au împins în insulele mai reci de la Nord, după cum Iranienii împinseseră pe Dravidieni în spre capĕtul peninsulei indiene.

Incheiere. China şi Japonia adecă partea cea mai însemnată a rasei mongole a trăit până în zilele noastre aşa de departe de cele l-alte neamuri, ca şi cum ar fi fost pe altă planetă. Pe vremea Romanilor, cu prilejul comerţului de *mătase*, se auzise ceva despre ţara lor. Pe urmă au căutat preoţii creştini şi corabierii să se apropie de aceste ţări, să le creştineze şi să le deprindă cu obiceiurile noastre. Toate încercările au fost zadarnice.

Abia azi, când comerţul a ajuns foarte înlesnit mulţămită vapoarelor, am început a ne cunoaşte unii pe alţii. Aceasta dovedeşte că marea a ajuns să unească pe oameni mult mai repede, de cât îi unise odinioară uscatul.

Rusia asiatică

Intindere. După cum Chinezii arând pământul şi făcênd negoţ cu ceaiu s'au suit pe podişurile din centrul Asiei supunênd stăpânirei lor pe nomazi, de asemenea şi Ruşii căutând *metale* şi umblând după negoţul cu *blănuri* s'au întins în Siberia suindu-se şi ei

www.digibuc.ro

până în margina podișurilor. — Așa că azi $16^1/_2$ mil. km.□ adecă mai mult ca o treime din Asia este sub stăpânirea lor.

Ca întindere întrece deci cu mult și pe China, dar populația abia atinge 23 mil., căci multe ținuturi: tundrele, pădurea, deșerturile, sunt aproape pustii.

I. Siberia

Cuprinde trei fășii de pământ:

a) **Tundra,** care mai tot anul e acoperită cu zăpadă. In unele locuri pământul e înghețat până la adâncimea de 120 m. Se desghiață apoi vara abia în față acoperindu-se atunci cu ceva muschiu și nenumărate bălți deasupra cărora joacă milioane de roiuri de țînțari, — o adevărată pacoste si pentru om și pentru reni.

b) **Taiga** e pădurea, care se întinde de la Urali până la Okotsk. In întunecimile acestei păduri de brad se sălășluesc: *veveriţele, zibelinele, vulpile, castorii,* și alte selbătăciuni, vênate, pentru scumpetea peilor lor.

c) **Stepa,** o fășie de pământ la Sudul pădurei, unde pe lângă *vite* cresc și *cerealele* destul de bine.

d) **Munţii** în sfîrșit fac granița între Siberia și podișurile centrale. Ei au mare preţ din causa bogăției metalelor (aur și argint), după cum arată chiar și numele lor. Altai înseamnă *muntele aurului.*

De asemenea au și mult *grafit* (materia cenușie din care se fac creioanele). Nici o țeară din lume n'are atât grafit cât Siberia.

(*) **Comunicaţia în Siberia** —Afară de cereale, de metale și de blănuri Siberia are o comoară nesecată în lemnăria pădurilor sale, Din nenorocire toată pădurea aceasta nu preţueşte azi aproape nimic din causa lipsei drumurilor. De când e lumea lume copacii cresc și putrezesc acolo fără să-i fi atins toporul. — Rîurile, care ar fi putut înlesni transportul, sunt rele de navigat (vezi pag. 18) așa, că pieile și alte mărfuri sunt cărate spre Europa mai ales în timpul ernei cu săniile.

www.digibuc.ro

De curînd însă s'a făcut şi o mare cale ferată, care leagă Uralul cu Oc. Pacific. Ea va folosi însă numai călătorilor şi mărfurilor uşoare; ear mărfurile grele: cerealele şi lemnele vor rĕmânea tot pe loc, căci ar ajunge prea scumpe până în tîrgurile Europei.

Locuitorii. Cu toate că Siberia e cât Europa, populaţia ei este abia cât a României. Nouĕ zecimi din locuitori sunt *Ruşi*, ear restul e compus din diferite neamuri *mongole*.

Ciucii, locuesc peninsula Ciucen; *Iacuţii*, lîngă Lena; *Tungusii* sunt resfiraţi de la Oc. Pacific până la Ienissei. *Samoezi* se întind în lungul lui Ienissei. *Başkirii* staŭ pe lângă Ural, ear în Sakalin, pe care Ruşii aŭ luat'o de la Japonezi dîndu-le în schimb Kurilele, trăesc ca şi pe Kurile acel neam de oameni negri numiţi *Aino*.

Ruşii aŭ venit în Siberia şi s'aŭ întins mai ales în lungul rîurilor ca vînători şi negustori. Mulţi au venit şi mai vin şi acuma de nevoe fiind surghiniśiţi de ţar. — In timpurile din urmă pe cei pedepsiţi îi trimite însă tocmai în Sakalin, ear în restul Siberiei aŭ început să vină de voe colonişti, care se aşează pentru totdeauna.

Oraşe: **Irkutsk** e oraşul cel mai însemnat al Siberiei. El e un adevĕrat oraş european şi s'a ridicat pe de o parte din causa minelor de aur din apropiere, ear pe de alta fiindcă este aşezat în drumul comerţului cu ceaiu dintre China şi Rusia. Irkutsk e numit „Parisul Siberiei“.

Fiind-că ceaiul adus pe mare nu era aşa de bun ca cel adus pe uscat, caravane întregi veneaŭ din China peste Mongolia până la graniţa rusească. Aci îl luaŭ de pe cămile, îl încărcau cu îngrijire în săniĭ şi abia în 80 de zile ajungea în Europa.

II. Turanul şi stepa Kirghizilor

Intre Tianşan M. Caspică şi Iran pămîntul stăpînit de Ruşi e pe alocurea o adevĕrată Sahara. La Vest de lacul Balkaş ţinutul a căpătat numele grozav de *„Stepa foametei“*.

www.digibuc.ro

Pe lîngă munți e destulă umezeală și apa cu ajutorul șanțurilor e împrăștiată cu multă regulă, ear agricultura e înfloritoare. Dar cu cât înaintezi spre mijlocul Turanului, cu atâta seceta se simte tot mai mult și pămîntul devine o Sahară adevărată, cu atâta mai pustie cu cât nisipul este mai sărat.

Trebue să te sui spre Nord până la *stepa Kirghiză*, ca să vezi earăși un ținut mai roditor. Acolo este cel puțin earbă și pe alocurea și ceva agricultură pe lîngă ape.

Avuția. Kirghizii cresc în stepa lor turme mari de vite: *oi, cămile* și *cai*. In Turan ca și în Mongolia mai tot negoțul se face cu ajutorul cămilei. De la un loc la altul mărfurile sunt transportate pe spinarea lor.

Pe lîngă *munți* și în *oaze*, unde pămîntul e udat înadins, Turkmenii cultivă *cereale*, *duzi* și *pepeni*, *viță de vie*, *smochini* și mai ales mult *bumbac*, cu toate că ținutul are aceiași latitudine ca și gurile Dunărei.

E vrednic de luat aminte: așa de mult s'a întins cultura acestei plante în timpurile din urmă, în cât jumătate din bumbacul, care e lucrat în fabricele întregei Rusii vine numai din șesul Turanului.

Orașul cel mai însemnat e *Taşkent* la poalele muntelui Tianșan.

Locuitorii. In vremuri mai vechi ținutul acesta era locuit de oameni de neam persan aparținênd adecă rasei noastre. Când însă nomazii *mongoli* s'au revărsat din Mongolia spre apus au luat în stăpînire și aceste pămînturi. Orașul *Sumarkand* ajunsese pe vremea lui *Tamerlan* capitala unui mare imperiu mongol.

Imprejurările au făcut ca azi, să se întindă peste aceste ținuturi earăși oameni de rasa noastră. Și în adevăr, Rușii încetul cu încetul au supus tot ținutul și au mutat granița împărăției lor până în margina Iranului și până în mijlocul Pamirului.

Dar n'au avut însă vreme, să se așeze în numer mai mare; deabia au venit prin orașe ca negustori și

www.digibuc.ro

militari, ear restul populației e aproape tot numai de neam mongol: *Kirghizi* la Nord și *Turkmeni* la Sud.

In totul populația se ridică la $7^{1}/_{2}$ mil. (cât Coreanii).

Cu toată întinderea Rușilor sultanatele *Chiva* și *Bukara* după nume sunt tot neatârnate; în faptă sunt și ele pe cale de a fi mistuite în imperiul rusesc. Ba mai mult: Rușii au făcut o cale ferată, care leagă M. Caspică cu *Bukara*, *Samarkand*, *Taşkent*, și plănuesc să-și întindă stăpânirea și de-asupra Iranului, ca să se poată coborî tocmai în valea roditoare a fluviului Indus.

Cum se face că Rușii s'au întins așa de lesne peste tot povîrnișul de Nord al Asiei? — Intâiu: pământul fiind sterp atât în Siberia cât și în Iran, locuitorii erau rari, nu deși ca în China. Ținutul era deci aproape fără stăpân. Al doilea: Mongolii din centrul Asiei revărsându-se (cam pe vremea când se întemeiau țările noastre) asupra Rusiei și stând apoi multă vreme amestecați cu ei, sângele s'a amestecat. Unii țărani Ruși au mai același chip ca și Mongolii.

Și acuma, când Rușii se întorc și se revarsă *ei* asupra Asiei, asemănarea cu Mongolii le vine în ajutor. Un „mujik" rus nu-i departe de un Kirghiz, Jakut etc. Așa că repede se învoesc să trăiască la un loc. — *Mujikul* ori *Cazacul* se așează, își face casă, ară un ogor, începe a face negoț cu megieșii; mai vin apoi și alții lângă dînsul și ast-fel satul e gata și după puțin timp nu mai știi ce e rus și ce este mongol.

Alt-fel este cu Francezii, Englezii ori Germanii, care s'au așezat în China. Pentru Chinezi de ex. Europenii sunt așa de deosebiți, în cât le și zice „draci cu părul roșu" (adecă blond) și nu se simt îndemnați să se aproie de ei.

III. Caucasia și Armenia rusească

După ce au cuprins povârnișul de miază-noapte, Rușii s'au oprit abia în fața munților, care mărginesc spre nord podișurile. Așa s'a întâmplat și în *Caucas*.

Acuma vre-o 100 de ani toată Marea Neagră era cuprinsă în mijlocul împărăției turcești și Caucasul de asemenea. Încetul pe încetul însă, Rușii au împins hotarele lor spre Sud; au pus stăpânire mai pe jumătate din țărmurile acestei mări; au cuprins Caucasul și s'au

www.digibuc.ro

suit până pe podișul Armeniei. — Asemenea unei mări, care se revarsă peste maluri tot mai departe, împărăția rusească a inundat tot Nordul continentului asiatic.

Intinderea acestui nou ținut e aproape cât a Spaniei, cu care se află cam în aceiași latitudine. — *Bacu* vine în dreptul Madridului.

Pământul. — Țările acestea sunt în cea mai mare parte acoperite de munți. Miezul îl face lanțul *Caucasului*, care și prin așezare și prin înfățișare are oarecare asemănare cu Pyrinei.

Muntele întreg se aseamănă cu un zid uriaș așezat între cele 2 mări vecine. Pasurile pe unde poți trece de pe un povîrniș pe celalt sunt puține și foarte înalte. Cel mai însemnat s'a întîmplat să fie tocmai la mijloc asemenea unei spărturi, care străbate în curmeziș tot muntele. Pasul acesta se numește *Dariel*. In vechime se numea „Porțile Caspice".

Trecerea e cu atât mai grea, cu cât culmea muntelui e acoperită mai tot-d'auna de omet, ceea-ce face ca *ghețarii* să fie numeroși. Lacurile lipsesc însă din acest munte, care întrece totuși și Alpii prin înălțimea sa. *Elbruz*, un vulcan stins și acoperit cu omăt, atinge 5600 m.

Din zăpadă și din ghețuri coboară atât spre Nord cât și spre Sud o mulțime de rîuri. La Nord mai însemnat e *Kubanul* și *Terek*, ear spre Sud e *Rion* (în vechime Phasis) și *Kura*, care se varsă în M. Caspică.

Aras afluentul lui Kura a căpătat de curând o gură nouă, așa că se varsă deadreptul în Caspica.

Avuția. *a)* Câmpia de la Nord e o adevărată stepă. (E așa de netedă, în cât rîul *Manici* curge nehotărît: une-ori spre M. Neagră, une-ori spre Caspica. Avuția țării în aceste ținuturi erboase stă în vite. Călătorul, care vine din stepa Kirghizilor, trece pe la Sud de Urali și ajunge în șesul de pe malurile lui Manici, fără să fi băgat de seamă, că a trecut din Asia în Europa. Peste tot vede acelaș *șes*, aci sterp, aci acoperit cu erburi mai înalte cât călărețul; aceiași *nomazi*

www.digibuc.ro

umblând de colo până colo în urma turmelor de *oi*, de *cămile* şi a hergheliilor de *cai*.

b) **Caucasul** e un ţinut bogat în *metale* si *ape minerale*. Dar bogăţia sa cea mai de seamă stă în *petroleu*, care ţişneşte la poalele sale (la Bacu) în cantităţi necrezut de mari. In unii ani *Bacu* dă tot atât pentru comerţ, cât toate puţurile din St. Unite.

c) **Transcaucasia**, adecă ţeara de la Sud de Caucas este prin latitudine şi prin roadele ei o adevărată Italie ori Spanie. Aci e patria *viei*, a *merilor* şi a celor mai mulţi arbori roditori din ţările noastre. Şi tot aci creşte minunat de bine: *orezul, bumbacul, tutunul* şi *indigo*.

Cuprinzênd deci Turanul şi ţările Caucasului Rusia, care la Nord e îngheţată, a câştigat pământ, unde se afla roadele ţărilor calde pe care roade altă-dată trebuia să le cumpere de la streini.

Dar nu s'a mulţumit nici cu atât. In timpul războiului din 1877 pe când o armată era în faţa Plevnei, alta a pătruns până în Armenia şi după ce s'a încheiat pacea a mai rupt o bucată din împărăţia turcească. S'a mutat astfel graniţa până la *Ararat* şi gândul lor e să se coboare în valea Tigrului şi Eufratului spre a ajunge la golful Persic, după cum la răsărit au isbutit să se coboare până în fundul golfului Pecili. Graniţele ruseşti apasă aşa dar asupra Asiei întregi de la un capĕt până la cel-l'alt.

Locuitorii. Ţinutul acesta e mai populat de cât Siberia şi de cât Turanul. Are 10 mil. de suflete. Insă numai un sfert sunt *Ruşi;* restul e o amestecătură din foarte multe neamuri, care după vremuri s'aŭ tot adunat în văile Caucasului spre a se adăposti de năvălirile barbarilor din şesul vecin. — Pe vremea lui Traian se vorbia în Caucaz peste 130 de limbi. Atâtea neamuri deosebite se adăpostise în acest munte, în cât i-a eşit cu vremea porecla de „muntele celor 100 de limbi".

Cele mai multe din aceste neamuri ale Caucazului sunt de rasa noastră. Ba încă sunt aşa de frumoşî, în cât multă vreme în loc să se zică rasa *mediteraneană* se zicea rasă *caucasiană*, fiind dată ca pildă pentru „tiparul" raseĭ noastre.

Mai vrednice de pomenit între aceste neamuri ale

www.digibuc.ro

Caucasului sunt *Lesghienii*, *Cecenții* și *Cerchezii*, toți de religie mahometană și dușmani de moarte ai Rușilor, până ce aŭ fost risipiți saŭ îngenuchiați de oștirile țarului, cu care s'aŭ luptat aproape 100 de anĭ

Mai vestiți de cât toți sunt *Cerchezii*, nume dat de Turci care înseamnă: *Tîlhari de drumul mare.*

Bărbați frumoși, buni călăreți umblau mereu cu pușca la spinare și încinși cu sabia. S'au apărat în munți lor ca niște lei. In cele din urmă Rușii i-au răsbit cu numărul și bieții Cerchezi au trebuit să-și iea lumea în cap nevoind să sufere domnia muscălească. Au trecut în Asia mică pe niște corăbii trimise de sultanul din Constantinopol; dar de lipsă, de îmbulzeală și de dorul țărei au murit cu zecile de mii.

Unii aŭ pornit spre insula Cypru și au semănat marea cu trupurile lor. Alții s'aŭ oprit în Dobrogea și în Bulgaria. Căzeaŭ și mureaŭ în lungul drumurilor, în cât nu mai dovedeaŭ creștinii îngropându-i pe unde se întîmpla.

Și soarta amară pentru dînșiĭ i-a menit să se mai întîlnească încă odată cu Rușiĭ și aci. Căci în 1877, când Rușiĭ aŭ trecut Dunărea, s'aŭ răsboit earăși cu multă vitejie contra dușmanilor țerei lor. Ear după rèsboiŭ văzând că Turciĭ sunt biruiți s'au ridicat încă odată din satele, pe unde se așezaseră, și aŭ pornit mai departe spre Azia mică. Ast-fel neamul lor de viteji s'a risipit prin silnicia Muscalilor și s'a prăpădit văzând cu ochiĭ.

Și azi sunt pustiĭ satele lăsate de ei în Dobrogea.

La Sud trăesc alte neamuri: *Georgienii* (Grusini) și *Armenii*, care sunt însă creștini.

Orașul cel mai însemnat e **Tiflis** (= isvor cald) numit ast-fel din pricina băilor calde din apropiere. O cale ferată îl leagă cu amêndouă mările (cu M. Neagră la *Poti*, și cu Caspica la *Bacu*).

Vrednic de pomenit este și *Ecimiazin* reședința patriarhului Armenilor, așezat sus pe podișul Armeniei, la 1000^{m} deasupra mărei. — Nu departe e frumosul lac *Goccia* (de 2 ori mai mare de cât lacul Genevei) așezat așa de sus, cum ar fi în vîrful Ceahlăului.

Incheiere: Privind în toată întinderea ei granița rusească de la Oc. Pacific și până la M. Neagră vedem, că pricina de căpetenie a întinderei imperiului rusesc

www.digibuc.ro

a fost pustietatea povîrnișului de Nord al Asiei. Unde pămêntul e stăpînit de o populație deasă năvălitorul nu mai are loc.

De aceia, spre Apus, Rușiĭ nu s'au putut întinde tot așa de lesne. Au cuprins o parte din Polonia, dar țeara a rĕmas tot în mânile Polonesilor; și dacă în Basarabia Românĭ ar fi fost mai deși, cu toată mărimea împărăției rusești, nici un Rus n'ar fi putut pătrunde între ei. Căci un ogor nu poate avea doi stăpîni. Când stăpînul cel vechiŭ îl lucrează și-l lasă la feciorii lui veneticul n'are loc unde să se așeze.

Posesiunile engleze în Asia

In deosebire de Chinezi ori de Ruși (care s'au suit pe povîrnișurile de Est și de Nord ale Asiei până în margina podișurilor centrale așezându-se ca agricultori și negustori) Englezii au ocupat în Asia un ținut cald, unde ei nu se pot așeza, ci stau numai ca negustori vremelnici. E drept, că ținutul acesta (în deosebi peninsula Indiei) e foarte bogat, și Englesiĭ s'ar fi oprit bucuros numai aci pe povîrnișul de miază-zi.

De teama Rușilor însă, care s'au suit pe Pamir și caută să se coboare spre Oc. Indian, Englesiĭ au fost nevoiți și eĭ să se întindă spre Nord, spre podișurile cele sterpe, numai ca să poată ținea din vreme calea dușmanilor. Și ast-fel pas cu pas întinzîndu-se s'au trezit și ei stăpîni în sudul Asiei pe un ținut de 4.800.00 km. □ mărginit spre Nord de un paravan de munți: *Soleiman*, *Hindukuş* și *Himalaia*.

Ca întindere stăpînirea engleză cuprinde în Asia aproape atâta pămênt cât jumătatea Europei. Dar nu e sterp ca cel ocupat de Ruși, ci populația atinge aproape 300 mil. locuitorĭ; — și aci stă tot prețul acesteĭ împărăție, care după cea chinesă e cea mai populată din lume.

India (adecă peninsula Indiei împreună cu Himalaia) se poate mĕsura cu Europa ca întindere. De la

www.digibuc.ro

capul *Comorin* până în *Kaşmir* este tot atâta, ca din Sicilia până în Marea Albă. De aceia şi rîurile peninsulei sunt ca ca cele mai mari din Europa: *Indus* e mai lung de cât Wolga, ear *Gangele* e aproape cât Dunărea.

In India deosebim trei părţi:

a) **Himalaia,** regele munţilor de pe glob, e compus din mai multe lanţuri paralele, care se coboară treptat spre mlaştina *Terai*, locaşul frigurilor.

b) **Indostanul** (= ţara Indienilor) e câmpia netedă, unde curge Bramaputra şi Gangele.

Câmpia aceasta e în mare parte netezită de apele *Gangelui* (= rîu). El primeşte întâiu pe *Giamna* (= gemenul, adecă fratele Gangelui) apoi pe Gangra, Gandak şi o mulţime de alţi afluenţi, care coboară necontenit farîmăturile din Himalaia şi le împrăştie pe şes. — Impreună apoi cu *Bramaputra* face o mlaştină uriaşă, — un lăcaş de friguri veşnice şi de holeră.

Indus curge şi el tot printr'o câmpie, pe care o prelungeşte necontenit în spre mare.

c) **Dekan** (= podiş) e după cum îl arată şi numele un podiş cu ceva mai înalt de cât podişul Transilvaniei.

La Nord e mărginit de munţii *Vindhia* (= crestaţii), ear la Est şi Vest de *Gaţi* (= treptele), care spre sud se apropie şi se unesc în munţii *Nelgiri* (= munţii albaştri). — Toţi munţii aceştia au aproape aceiaşi înălţime ca şi Carpaţii cu toate că făptura lor e alta (vezi pag. 12).

După unirea celor doui Gaţi urmează o adâncătură *(Gap)* apoi în *Cardamum* munţii se ridică cu vre-o 100 m. mai sus de cât Negoiul.

Clima e destul de priincioasă din causa ploilor aduse de muson (vezi pag. 14), dar rîurile sunt toate rele de navigat: parte din causa secetei, parte din causa cascadelor, — după cum se întâmplă la cele mai multe rîuri, care curg pe podişuri.

Avuţia. Deşi în latitudinea Saharei, India e în cea mai mare parte (afară de Thar) e un raiu de verdeaţă. *Himalaia,* cu tot vîrful său acoperit de zăpadă, are spre

www.digibuc.ro

poale păduri, care nu mai leapădă nici odată frunza. *Indostanul* e acoperit cu păduri și erburi înalte. Singur *Dekanul* sufere de secetă, dar îndată ce încep ploile se acopere și podișul acesta cu erburi înalte de stepă.

Orezul dă câte 3 recolte pe an. Ca unul ce iubește mlaștinele e cultivat mai ales în *Bengal* și în *Birmania*.

Grâul e așa de mult, în cât face concurență celui din America și Europa.

Bumbacul e cultivat în India de mii de ani, pe când noi abia am început de vre-o 100 și ceva de ani a ne îmbrăca cu pânză de bumbac.

Macii sunt cultivați mult în apropierea munților *Vindhia*. Dar acuma cultura lor scade, de oare ce Chinesii își fac *opium* în patria lor.

Ceaiul în schimb e din ce în ce mai răspândit, mai ales pe valea lui Bramaputra, unde se găsește și în stare sălbatecă.

Cafeaua e cultivată în *Ceylan*, unde crește și vestitul arbore, care ne dă *scorțișoara*.

(*) **Scorțișoara.** Acest copac nu se găsesce de cât pe insula Ceylan. La chip se aseamănă mult cu merii noștri. Frunzele la început sunt roșii ca trandafirul și abia mai târziu se fac verzi. Tot arborele are o aromă foarte aleasă. E destul să rupi o frunză ori o rămurică și simți îndată mirosul său plăcut.

Dar prețul copacului stă mai ales în coaja lui. Fie-care lucrător tae câte-va sarcini de crengi în bucăți mărunte. Le curăță întâi pe deasupra, apoi le cojește și lasă scoarța, să se usuce la soare. Cea mai bună calitate e acea subțire ca o hârtie groasă.

Indată ce se usucă se înfășură ea singură prăjindu-se la soare. Scoarța e strânsă apoi în cutii, e împănată cu boabe de piper, ca să nu se strice de umezeala mărei, și e adusă în Europa.

In vremurile mai vechi, pe când drumul pe mare era încă greu, scorțisoara aceasta bine mirositoare era cântărită cu aur, când ajungea până în tîrgurile Europei.

Piperul, de asemenea e cultivat pe coasta Malabar, patria lui.

Vite au Indienii foarte puține, căci și ei ca și Chi-

www.digibuc.ro

neziĭ şi Japoneziĭ mănâncă puţină carne. Pe lângă că e cald, dar şi religia îĭ împedecă de la aceasta.

Elefantul, *bivolul* şi *zebrul* slujesc mai ales la transport. In schimb însă animalele primejdioase forfotesc.

Tigrii şi mai ales *şerpi veninoşi* sunt o adevĕrată pacoste. În uniĭ ani pier până la 25.000 de oameni mîncaţi de fiare sau ucişĭ de şerpi. (Un oraş ca Focşani de ex. e mâncat de şerpi în fie-care an!)

Paserile sunt earăşi foarte numeroase: *găinele* şi *păunii* se găsesc prin păduri în stare selbatică.

(*) **Elefantul.** Asia, care are pe podişul Tibetului rumegătorul cel mai mic „cerbul pitic", (nu-i nici de 2 palme în lungime), are jos la poalele lui Himalaia animalul cel mai mare dintre câte trăesc azi pe faţa pământului. E înţeleptul elefant, regele tuturor dobitoacelor prin putere şi prin deşteptăciune. El trăeşte în văile umede, pe unde sunt rîuri ori măcar bălţi, căci îi place să se scalde adesea ori măcar să-şi ude pielea cu trompa, ca să nu crape de căldură. Mai tot d'auna sunt mai mulţi la un loc.

Când n'aŭ nici un prepus stau liniştiţi la umbră fluturând mereu din urechi, să alunge muştele. Cum simt ceva, ori aud vre-un sgomot, ciulesc urechile, ridică trompa în aer, ascultă... şi apoi o rup la fugă în grămadă avênd puii la mijloc. Pe unde trec uriaşiĭ a ceştia culcă pădurea la pământ, par'că ar fi numai earbă sub picioarele lor. Dar cu toată paza şi cu toată vîrtutea lor nemăsurată, omul îi prinde cu viclenie. Şi atunci uriaşul se îmblînzeşte pare că ar fi fost de când lumea pe lângă casa omului. Ba îi ajută şi la muncă şi la alte treburi, unde e nevoe de ceva isteţime.

Aşa, din timpuri foarte vechi, el a fost întrebuinţat la războiu. Când Alexandru-Makedon a ajuns în India, ceia-ce l-a speriat mai mult au fost elefanţiĭ lui *Por-Împĕrat*. Şi întorcêndu-se la Babylon, a adus vre-o 300 ca să-i vadă lumea de minune şi in deosebi pentru a-l mulţumi pe dascălul său Aristotel.

Pyru apoi, unul din urmaşiĭ Macedonianului, i-a dus până în Italia, ca să sperie pe Romani.

De alt-fel întrebuinţarea acestor animale la rĕsboiu nu e de mirare, căci nici calul cel mai sprinten nu-l întrece la fugă pe elefant. Ear dacă e vorba de putere, cine ar putea să ducă mai mult de cât dînsul. — In vechime soldaţiĭ făceau turnuri pe spinarea elefantului şi se suiau acolo ca într'o cetate. Indieniĭ au ajuns să se şi închine la elefant.

Minerale sunt încă puţin cercetate în India. *Ru-*

www.digibuc.ro

binele și *diamantele* sunt însă printre cele mai vestite din lume.

Industria. Ca și Chinesiĭ locuitoriĭ Indiei s'au deprins din timpurile cele mai vechi cu tot felul de meșteșuguri. Când au venit însă în atingere cu Europeniĭ, mărfurile aduse din fabricele Europei i-au făcut pe Indieniĭ să cumpere în loc de a mai lucra dînșiĭ. Pânză de bumbac de ex. ese așa de eftină din fabricele Europei, în cât țesătoriĭ Indieni n'au mai putut vinde pe a lor. Și tot așa și cu alte mărfuri lucrate cu mâna.

Cu vremea însă Engleziĭ au început a face fabrici și în India. Azi sunt sute de fabrici (mai ales de pânză și de saci). S'au făcut apoi trenuri, vapoare, telegrafe... Așa că în multe privințe *India* și *Iaponia* e un fel de Europă asiatică.

Negoțul se face ca mai peste tot în Asia cu prilejul earmaroacelor. Atunci vin localnicii cu elefantul, cu cămilele sau vin pe care trase de boi cu cocoașă (Zebu) și în câte-va zile se vînd și se cumpără cantități foarte mari de mărfuri de tot soiul. Dar sunt și orașe însemnate: *Bombay*, *Calcuta* și *Madras* primesc corăbii din toate părțile lumei.

Bombay e primul port al Asiei. Deasupra orașului așezat pe o insulă se ridică fumul fabricelor întocmai ca deasupra marilor orașe engleze.

Apoi mai sunt 28 de orașe având peste 100 000 locuitori. Pe câmpia *Indostanului* orașele (*Delhi*, *Agra*, *Allahabad*, *Benares*, *Patron* etc.) stau în lungul Gangelui înșirate ca mărgelele pe ață.

Locuitoriĭ. E fără seamăn pe lume ca o țară așa de mică cum este Anglia (ar putea să încapă toată numai în pustia Tharr) să supună o țară așa de populată cum este India. Causa e acolo: nu e destul ca o țară să aibă mulți locuitori spre a ase putea împotrivi streinilor. Ei mai trebue să fie și toți de același neam și să vorbească aceiași limbă. In India din contra, locuitoriĭ sunt de neamuri deosebite, așa că Engleziĭ i-au supus rînd pe rînd și-i țin în frâu amenințându-i când pe uni când pe alți.

www.digibuc.ro

1) *Dravidienii* au fost bastinașii peninsulei (vezi pag. 25).

2) *Indienii*, năvălitori de rasa noastră, au venit mai tîrziu din Iran coborîndu-se pe valea lui Indus. Ei sunt azi cei mai numeroși în India și la trup sunt mult mai voinici de cât Dravidienii, pe care îi privesc ca *paria*.

3) *Parsii* au venit din Persia. Apoi după vremuri s'au mai adaos și *Arabi*, *Jidani* și *Mongolii*, veniți pe vremea lui Tamerlan.

Europenii. Fiind Indienii așa de amestecați și împărțiți într'o mulțime de state (peste 800) le-a fost ușor străinilor să-i supună.

Vasco de Gama după ce a înconjurat Africa a luat în stăpânire coasta de apus. Din ea n'a mai rămas Portughezilor azi de cât *Goa*, *Diu* și *Daman*.

Au venit apoi *Olandezii*, și mai pe urmă *Francezii*. Acestora le-a rămas numai *Karikal*, *Pondichéry*, *Ianaon* și *Chandernagor* pe coasta de resărit.

4) *Englezii* veniți mai târziu au isbutit cu intrigi, cu bani, cu rĕsboae, să supună toată India. *Kașmirul*, *Nepalul* și *Butanul* sunt oare cum numai state aliate. Dar în faptă și acestea ca și tot restul Indiei sunt în mâna Englezilor.

Incheiere. Cu toată frumușețea și bogăția țĕrei, Englezii nu se vor putea așeza în ea din causa căldurei. Copii lor trebue să se întoarcă în Europa, ori să se sue pe Himalaia ori pe Nilgiri la răcoare, căci alt-fel mor.

De aceia în fața celor 300 mil. de localnici, Englezii nu sunt de cât 150.000: negustori și funcționari, care trăesc cu gîndul de a se întoarce cât mai repede în Europa.

Indo-China

Peninsula aceasta (de 3 ori mai mare de cât Scandinavia) fiind așezată între împărăția Chineză și India a împrumutat de la fiecare câte ceva. Așa pe coasta de resărit s'au întins Chinezii, și *Anamiții* scriu și până azi cu litere chinezești. — Pe coasta de apus și în mijloc *(Bir-*

www.digibuc.ro

manii și *Siamezii)* scriu cu litere indiene și au religia budistă venită din India. Cea ce dovedește că peninsula aceasta atîrnă atât de China cât și de India. De aceia i s'a și dat numele de *Indo-china*.

Pământul e foarte felurit. Din Tibet se coboară mai mulți munți resfirându-se ca degetele unei mâni, până ce sfîrșesc la mare.

Dacă marea s'ar ridica în sus pe văile dintre aceste munți, toată peninsula s'ar asemăna cu o mână ale cărei degete ar fi ciuntite. Cel mai lung, *Malaka*, s'ar întinde până aproape de Equator.

Printre munții aceștia necunoscuți încă bine se coboară din Tibet trei mari rîuri: *Irauadi*, *Saluen* și *Mekong* curgênd în văi aci mai largi aci mai strîmte. Singur *Menam*, rîul Siamului, își adună apele sale din șes. — Toate însă (până și Menam în jumătatea lui de la Nord) sunt rele de navigat din causa cascadelor. Pe la gură vapoarele pot intra însă neîmpedecate.

Totuși apa acestor rîuri e o mare binefacere pentru Indo-China. Revărsarea lor peste câmpie face peninsula foarte prielnică pentru cultura orezului.

Avuția. Împărtășindu-se ca și China și India de ploile aduse de muson, Indo-China e una din țerile cele mai roditoare din lume.

Orezul e cereala de căpetenie. Cea mai parte din orezul, pe care îl primim în Europa din Indo-China ne vine. Ba și China cumpără tot de acolo în vremurile de foamete.

Matasea vine în al doilea rînd. — Apoi urmează toate produsele tropicale ca și în India.

Vite sut puține din aceleași pricini ca și în India și China.

Bivolul și elefantul sunt vite de muncă; ajută la cultura orezului.

Industria locală e foarte ridicată ca și în China, India și Japonia. Până și țăranii lucrează fel de fel de mărunțișuri.

www.digibuc.ro

Locuitorii acestei peninsule sunt: *Anamiţii, Siamezii* şi *Birmanii*, ear în sud în Malaca sunt *Malaesi*.

Nu de mult toată peninsula până la Irauadi sta sub influenţa Chinei. Suveranii acestor ţări trebuiau să fie întăriţi de împăratul din Pekin, ear Chinezii, care nu pregetaseră să se sue pe podişurile sărace ale Asiei, cu atâta mai mult căutaseră să se îngrămădească în ţara roditoare a Indo-Chinei. Şi astfel încetul pe încetul s'au revărsat peste toată peninsula. — E destul să pomenim că în Siam, lîngă 3 mil. de *Siamezi* sunt 2 mil. de **Chinezi** (ear restul până la 10 mil. sunt *Malaezi* şi *Laoţi.)*

Peste tot, în porturile peninsulei, întâlneşti lucrători Chinezi, cari vin cam câte 150.000 pe fie-care an în *Singapore* apoi se împrăştie în porturile mai mici. Fiind harnici şi aprigi la câştig, ei se îndeasă peste tot şi de bună seamă, dacă nu se arătau Europenii, Indo-China ar fi ajuns cu vemea o ţară chinezească.

Dar **Englezii** după ce au cuprins India au pus mâna şi pe coasta de apus a Indo-Chinei *(Birmania de sus şi de jos)*, apoi s'aŭ suit pe valea lui Irauadi şi a lui Saluen, cu gând să facă legături de comerţ cu provincia chineză Iunan, care e foarte bogată în metale. Pînă atunci se mulţumesc cu *orezul* din şesurile, pe unde curge *Irauadi*, ear *Rangun* a ajuns azi între toate posesiunile engleze primul port pentru orez.

Francesii s'au aşezat şi dînşii pe coasta de la rĕsărit şi au acuma acolo un imperiu de 2 ori mai mare de cât Franţa. El e compus din :

Toŋkin în fundul golfului cu acelaş nume.

Anam, *Kambogele* şi *Cochinchina*. Această din urmă e un şes aproape cât toată ţeara noastră şi plin mai tot cu orez.

Capitala acestui imperiu colonial supus Franţiei e *Saigon*.

www.digibuc.ro

Regatul Siamului

E singurul ținut din Indochina, care să fi rămas independent.

Regii sunt de neam chinez, dintr'o familie care acuma vre-o 100 de ani a scăpat țara de jugul Birmanilor. Ei au înlesnit mult venirea Chinezilor în Siam și ar fi ajuns cu timpul un fel de guvernatori ca cei ce stau în capul provinciilor chineze. Acuma însă vecinătatea Englezilor și Francezilor îi face să se îngrijească mai mult de Europa de cât de China.

Capitala regatului e *Bangkok*, un fel de Veneție asiatică. Orașul e clădit mai tot pe niște poduri, care plutesc pe fluviul Menam.

Incheiere. Ori-care va fi soarta peninsulei, nici Englezii nici Francezii nu se por putea așeza pe pământul ei, după cum nu s'au putut așeza nici în India. Căldura și mai ales frigurile îi alungă. Singur Chinezul dintre streini le îndură fără primejdie și fiind furnicarul chinezesc așa de aproape, de bună seamă peninsula va deveni pe încetul o colonie chineză.

Iranul

Podișul acesta cam de 2 ori mai înalt de cât al Transilvaniei are o întindere de $2^1/_2$ mil. km. □ și e înconjurat de munți ale căror vîrfuri întrec cu mult pe ale Alpilor. *Demavend* atinge 5900 m.

La Nord se țin lanț: *Hindu-Kuș*, munții *Corasanului*, *Elburs* și munții *Aderbeidjanului*.

La Sud ghirlanda e făcută de munții *Kurdistanului* și de *Sole man*. Ear în mijlocul podișului sunt munți mai mărunți, din care nu se mai vĕd de cât spinările.

Din causa marei lor înalțimi, culmile acestor munți sunt mai tot-deauna acoperite de zăpadă. *Elburs* în limba localnicilor înseamnă *„strălucitorul“* din causa sclipirei omĕtului.

www.digibuc.ro

Podișul fiind lipsit de ploi e mai mult pustiu. Primăvara însă, când zăpada se topește, rîurile se umflă, lacurile cresc și cât se întinde umezeala podișul se acopere cu verdeață. Peste vară apoi rîurile și lacurile scad și earba se usucă. Singure plantele mărăcinoase (mai mult cenușii de cât verzi) pot să rabde ferbințeala și seceta grozavă a pustieĭ.

Rîuri și lacuri. Numai două rîurĭ mai însemnate isbutesc să iească din podiș spre mare. *Kizil-Uzen* strebate lanțul lui Elburz și se varsă în Caspica. *Kerken* se varsă spre Eufrat.

Restul apelor sau se evaporează sau fac lacuri. Așa în cotul de apus al Iranului e marele lac *Urmia*; la răsărit Hilmend, care adună apele din tot colțul cuprins între Hindukuș și Soleiman, face marea mlaștină sărată, *Hamun*.

Avuția. *a)* Văile munților, cât ajunge apa, sunt niște adevărate grădini.—Satele se țin lanț și apa se împrăștie pe ogoare prin șanțurĭ făcute înadins. *Persicii, nucĭi, caisiĭ,* inul cânepa... cresc sălbatece. Și de bună seamă unele din ele de acolo au pornit și s'aŭ răspândit în țările nóstre.

Opium, orez și *tutun* sunt în deajuns, în cât se mai vênd și peste hotare. De asemenea se vînd foarte multe *fructe*.

b) Înăuntrul, podișuluĭ toată avuția stă în vite: *cămile, cai* și *oi* ca în ori ce stepă.

Industria de casă stă earăși destul de bine. *Șalurile* și *covoarele* persane sunt vestite în toată lumea prin frumusețea țesăturei și a culorilor.

Locuitorii. Din timpuri foarte vechi Iranul a fost locuit de rasa noastră. Vorba Iran însemna *țara Arienilor*.

a) Persanii Belucĭi și *Afganiĭ* sunt urmași ai vechilor Iranieni.

b) Dar cu vremea au venit din Turan și neamuri *mongolice*. Și pe când Iranienii ca niște agricultorii ce erau au rămas mai mult pe lîngă munți, unde pămîntul poate fi lucrat, *Turkmenii* fiind pastorĭ s'au întins mai

www.digibuc.ro

mult în mijlocul podișului, pe unde au găsit earbă pentru turme.

In genere, la Nord Iranienii s'au amestecat cu Turkmenii mai mult de cât la Sud. In *Farsistan* de ex., unde se ridica odinioară vestita *Persepolis*, găsim și azi același neam de oameni frumoși cași pe timpul Perșilor.

c) Afară de aceste neamuri se mai găsesc și **Brahui** (în Belucistan), care se aseamănă foarte mult cu Dravidienii. Ei sunt un rest din acea populație neagră, pe care Iranienii au împins'o în spre Sud, după cum și Iranienii la rîndul lor au fost împinși spre Sud de Mongoli.

Statele. Iranul e împărțit în trei state:

1) **Persia** cuprinde singură mai mult de jumătate din tot podișul. Stăpânitorul ei se numește *șah* și are putere nemărginită asupra supușilor săi (9 mil. loc.).

Pe cât e de puternic înăuntru, pe atâta e de slab în afară. Căci Persia ne-având flotă, tot comerțul ei se face prin mânile străinilor: la Nord se ațin Rușii în M. Caspică, la Sud, Englezii, în golful Persic. Și unii și alții vor să pună mâna pe comerțul Persiei, să facă căi ferate, telegrafe... Și aceasta a adus amestecul acestor străini la curtea Șahului, care ascultă de ambasadorul englez și mai ales de cel rusesc, după cum ascultau odinioară fanarioții, pe când domniau în țările noastre.

Capitala e la *Teheran*.

Tebris, nu departe de lacul Urmia, ține în mână negoțul pe uscat cu Armenia și Turcia.

Meșed e un fel de oraș sfânt, unde Persanii se duc la hagialîc.

2) **Afganistanul** cuprinde cam un sfert din Iran. Orașul cel mai însemnat e *Kabul*, un oraș care stăpânește drumul spre Indus. — Populația toată e cam 5 mil.

3) **Belucistanul** e aproape cât Italia în privința mărimei; are însă abia ½ mil. loc. Capitala e la *Kelat*.

Aceste două din urmă state sunt și mai primejduite din partea Rușilor și Englezilor. Nu e atâta vorba de comerț ca cu Persia, ci mai ales de drumul, care duce spre India.

www.digibuc.ro

Ruşiĭ din câmpia Turanului vor să pătrundă pe valea lui *Heri-rud* până la *Herat*. Englezii de teama aceasta au întărit şi ei toate pasurile lui Soleiman, pe unde cine-va s'ar putea coborî în India. In acelaş timp au făcut un drum de fer, care plecând de la Indus străbate Belucistanul şi pătrunde până la *Kandahar* în inima Afganistanului.

Incheiere: Statele Iranului ca şi Siamul sunt ameninţate de Europeni. De unde înainte vreme stăpânitoriĭ din Asia nici nu voiau să ştie ce se petrece în Europa, azi şahul Persiei, emirul din Afganistan, regele Siamului (sau „stăpânul elefantului alb" după cum îşi zice în ţara sa) au început să vină în Europa, să se înţeleagă cu regiĭ şi împăraţiĭ europeni trăind cu teamă neadormită din partea acestora.

Mediterana asiatică

Dacă ar scădea mai mult apele mărei, *Malaca* s'ar uni cu *Sumatra,* aceasta cu *Iava* şi cu tot lanţul insulelor *(Bali, Lumbok, Sumbava, Flores* până la *Timor)* şi ar forma un singur munte cam de înălţimea Alpilor. Pe de altă parte *Filipinele* s'ar uni cu *Borneo*, cu *Celebele* şi *Molucele*, aşa că ar rămânea la mijloc o mare tot aşa de bine închisă ca şi Mediterana noastră dar având mult mai multe golfuri.

Uscatul însă, care odinioară lega Asia cu Australia, s'a prăbuşit sub apă cu munţi cu tot, şi azi au rămas numai insulele, ce se ridică din apă, ca stîlpiĭ unei clădiri ruinate şi scufundate în Ocean. Toate aceste insule la un loc fac arhipelagul cel mai mare de pe faţa pământului.

Clima. Fiind aşezat sub Equator, care tae Sumatra, Borneo Celebes (ramura de sus a luĭ K) şi *Halmahera* (ramura de jos a lui K), insulele aceste au un climat cald, umed şi prin urmare foarte vătămător pentru sănătatea Europenilor: In Batavia, la Bobotează e 26° căldură, iar la St. Ilie 25°.

Vulcanii. Din causa sfărâmăreĭ şi prăbuşireĭ scoarţei, cutremurele sunt încă dese şi azi, ear vulcaniĭ sunt mai primejdioşi de cât ori şi unde pe faţa globuluĭ. *Sumatra* singură are vre-o 60, dintre care

www.digibuc.ro

5 ferb mereu. Iava are 46 și mai mult de jumătate sunt în ferbere. *Kracatoa*, care e între aceste 2 insule, acuma vre-o 20 de ani a svîrlit atâta cenușă, în cât vre-o 2 ani de zile a umblat cenușa aceia de jur împrejurul pământului, rătăcind prin toată Atmosfera planetei.

Avuția. Insulele acestea sunt vestite în istoria lumei, fiind-că aci e patria mirodeniilor după care au umblat atâta vreme corabierii.

Pădurile acestor insule, unde ploua foarte des, sunt pline de fel de fel de copaci dintre care cei mai însemnați sunt:

Arborile care dă cuișoare. E de un foarte mare preț pentru negoț.

(*) E unul dintre pomii cei mai frumoși; crește până la 10 sau 12 metri înălțime și răspândește până departe un miros foarte plăcut.

Cuișoarele, pe care le vedem în negoț, nu-s altceva de cât florile lui, care în adevăr seamănă cu niște cue mici, de unde le-a venit mai în toate limbele numele acesta de cuișoare. Nu-s însă florile cele învoalte, ci numai mugurii înainte de înflorire. Ei sunt culeși și uscați la soare ori la foc. Dacă îi lași să crească fac un fruct cam ca para și de culoarea violetelor.

Mai toți arbori, care dau cuișoare, se găsesc numai în Moluce, adevărata lor patrie. (Cei care se cultivă în Antile și pe insula Zańzibar) nu dau roade așa de alese. — Un copac dă până la 5 kil. pe an și recolta se face cu atâta îngrijire, în cât copacii sunt numărați, (500.000) fiind sămanarea lor un monopol al guvernului olandez.

Alături sta *Piperul.*

(*) De locul lui este din India (coasta Malabar), dar azi jumătate din tot piperul de pe lume este cultivat numai în insula Sumatra.

Planta aceasta e un fel de curpĕn nodoros cu o frunză cam în felul ederei. Curpenul aceasta cu vițele sale se acață de pomi și de tot ce întâlnește în cale. E o adevarată podoabă a grădinilor, mai ales când e încărcat cu strugurașii sai roșii în felul celor de coacază.

Dar înainte de a se înroși, strugurii aceștia sunt culeși; boabele uscându-se devin negre și ast-fel le vedem răspândite împreună cu sarea pe toate mesele. — Odinioară însă piperul era de mare preț. Era tot așa de scump cum e aurul și argintul.

Mai înainte vreme, în Europa, țăranii plăteau dările în unele state dând în loc de bani câte-va boabe de piper.

www.digibuc.ro

După cum Molucele sunt însemnate prin cuişoare, Sumatra prin piper, aşa e însemnată Iava prin *cafea* şi *trestia de zahăr*. Zahărul din Iava concurează cu ori-ce zadin lume.

De alt-fel toate insulele acestea sunt bogate în toate produse tropicale: *tutun*, *ceaiu*, *indigo*, *cacao*, *arborele de chinină*. Ear **orez** e aşa de mult, în cât vinde şi Chinei (ca şi Indo-China).

Animale sunt puţine. *Elefantul* e numai în Sumatra. A fost introdus şi în Borneo. Mai departe n'a putut trece.

Tigrul coborîndu-se din Asia a ajuns până în Iava. Vrednice de pomenit sunt nişte *rîndunele (salangane)* a căror cuiburi sunt cumpărate foarte scump de Chinezi, care le mănîncă. Comerţul cu aceste cuiburi este earăşi un monopol al guvernului olandez.

Nu se mănîncă cuibul întreg, ci numai o parte şi anume: rîndunelele acestea îşi fac cuibul pe stîncile cele mai prăpăstioase; şi in vremea, când îl clădesc, ele dau din cioc un fel de cleiu cu care se ajută să lipească cuibul acolo sus. Cleiul acesta e căutat de Chinezi, cum caută Europenii trufele ori altă mâncare rară.

Minerale sunt puţine în aceste insule. *Petroleu* se găseşte însă de ajuns şi în Iava şi în Sumatra.

Administraţia. Toate insulele Mediteranei asiatice afară de *Filipine*, pe care le-au luat St. Unite; afară de colţul de Nord al lui Borneo (stăpînit de Englezi); afară de jumătatea răsăriteană a lui Timor (stăpînită de Portughezi), formează un singur mare imperiu colonial supus Olandei. La un loc insulele acestea fac aproape 2 mil. km. □ şi ceia ce înseamnă şi mai mult: ele au 35 mil. loc.

Dintre toate imperiile coloniale e cel mai strîns la un loc şi ca însemnătate vine în al doilea rînd după cel englez.

Tot Olandezii ţin în stăpînire şi jumătatea de apus a marei insule *N. Guinea*. — Dar ca şi Englezii şi Francesii, ei nu-s de cât nişte stăpâni vremelnici. Faţă de

www.digibuc.ro

cele 35 mil. de localnici, Olandezi deabia sunt vre-o 50.000, — toți la un loc de abia ar face un oraș mic.

Chinezii, mai suferitori la clima tropicală, sunt și aci aproape ½ de milion.

Locuitorii. Incepênd cu vîrful peninsulei Malaka peste toate insulele asestea s'a împrăștiat rasa *malaeză*. Patria ei a fost de bună seamă insulele cele mari (Sumatra și Iava), dar fiind născuți în mijlocul mărei, ei au devenit corăbieri așa de meșteri, în cât au roit aproape în tot cuprinsul Oc. Pacific și Indian. Și azi, una din ocupațiile lor e pirateria (= hoția pe mare).

Alt neam e acela al Papuașilor (Negritos) oameni negri la față, care au fost împinși de Melanesieni spre răsărit. Pe *Timorlaut* ei s'au păstrat curați. Pe alte insule ei s'au amestecat cu Melanesieni. Ținutul acestui neam de oameni negri și cu perul creț începe în jumătatea resăriteană a lui *Timor* și în *Moluce* continuîndu-se mai departe pe insulele, care sunt așezate spre Est până în arhipelagul Figi.

Centrul imperiului colonial olandez îl face însă insula Iava, cea mai prețioasă dintre toate; căci din 35 mil. loc. numai Iava singură cuprinde 26 mil. Ea toată e o grădină, ca nici o altă țară sub equator. Aci e și *Batavia*, care servește de capitală.

Turcia Asiatică

Cam pe vremea pe când se întemeiau țările românești, neamul mongol ajunsese la o mare înflorire. Nomazii din centrul Asiei se revărsau asupra Chinei, în cât au silit pe Chinezi să ridice un zid de apărare. O parte, Turcii, s'au revărsat asupra Iranului și au pătruns până în Asia mică apropiinduse de Constantinopol. In curênd l'au cuprins și pe acesta, și au ajuns pînă la Dunăre întemeind și în Europa o împărăție, de care se cutremurau popoarele din apusul acestui continent. Căci nu s'au mulțumit numai cu peninsula balcanică, ci au înaintat pe Dunăre pînă la Viena, ear în Africa au

www.digibuc.ro

pus stăpânire aproape pe tot ţĕrmul de Nord al Mediteranei. — Porniţi din apropierea Oceanului Pacific, Mongolii îşi dusese faima numelui şi faptelor lor pînă aproape de Oc. Atlantic trecênd în curmeziş aproape toată lnmea veche.

Azi, împărăţia Turcilor s'a îngustat cu mult, şi e foarte şubredă. Supuşii de odinioară se smulg pe încetul de sub domnia Sultanului, dar tot a mai rĕmas numai în Asia sub stăpânirea turcească un ţinut de $1^1/_2$ mil. km.□ cu vre-o 17 mil. loc.

I. **Asia mică** e o ţară cât Spania şi ca şi dînsa e un podiş. Pe margini podişul acesta e înconjurat de lanţul *Pontic* şi de *Taurus*, care se unesc în podişul şi mai înalt al Armeniei. Înăuntru însă pămîntul nu e neted, ci se vĕd ca şi în Iran lanţuri mai mici de munţi îndreptaţi de la Est spre Vest, unde scad şi se continuă în insulele mării Egee.

Afară de ţinutul din prejurul lui *Tuz-göl* apele podişului scapă cu mare greutate spre mare: au „repezişuri" şi, de aceia sunt toate rele de navigat. Cel mai mare rîu este *Kizil-Irmak*, care izvorînd din munţii Armeniei se coboară spre mijlocul podişului, ca şi cum ar avea să se verse în lacul *Tuz-göl*. Apoi se întoarce făcênd un mare arc şi se varsă în M. Neagră în dreptul portiţei, care duce în Marea Azovului.

Sakaria, asemenea uni S. se varsă tot în M. Neagră.

La Apus rîul cel mai însemnat e *Menderez*, vechiul „Meandru" al Grecilor, numit astfel din causa mulţimei cotiturilor (meandrelor sale).

II **Armenia, Kurdistanul** şi **Mesopotania**. Spre rĕsărit toată peninsula Asiei mici se sprijină pe podişul şi mai înalt al Armeniei.

Nici de aci apele nu se pot scurge toate spre mare, ci se adună şi rĕmân în lacuri. Cel mai însemnat e lacul *Van*, care împreună cu *Urmia* (persan) şi cu *Gokcia* (rusesc) fac un fel de treime împrejurului lui Ararat.

www.digibuc.ro

Tot podişul Armeniei e o adevărată Elveţie. In mijloc Ararat se înalţă până în regiunea zăpezilor vecinice. Oglinda lacului Gokcia stă deasupra mării la o înălţime egală cu a Ceahlăului, Van stă cu 300 m. mai jos, ear Urmia cu 300 m. mai jos ca Van. — Pe când Caucasul e lipsit de lacuri, ţinutul acesta de munţi şi de podişuri se apropie deci cu mult mai mult de frumuseţea Alpilor elveţieni.

In genere, podişul Armeniei se pleacă spre Apus şi tot într'acolo pleacă şi rîurile cele mai mari: *Eufratul* şi *Tigrul*. Apoi ocolesc spre Sud, trec treptele *Kurdistanului* (vechea Asyrie) şi coboară în şesul neted al Mesopotaniei. — Amândouĕ aceste rîuri sunt însă rele de navigat: au prea multe „săritori“ şi „repezişuri“. Deaceia şi azi, ca şi acuma câte-va mii de ani, locuitorii de pe malurile lor, când vor să se coboare în Mesopotania să vîndă ceva, fac plute de burdufuri umflate. Şi după ce lasă marfa în şes, desumflă burdufurile, le încarcă pe pe cămile şi se sue earăşi la munte.

Abia de la *Bagdat* încep a umbla şi vapoarele până la mare, unde cele douĕ fluvii gemene se varsă sub numele de *Şat-el-Arab* (= fluviul Arabilor).

III. **Siria şi Palestina.** Ţinutul acestor ţări a fost odinioară un podiş neted, unde scoarţa pământului nu se încreţise ca în restul Asiei. Paralel însă cu malul Mediteranei s'a întîmplat o despicătură, care pornind din M. Roşie — şi anume din golful *Akaba* — s'a întins în sus până în Asia mică, — până lângă Anti-Taurus. Şanţul acesta curios, face pe cel ce se află în fundul lui să creadă că în dreapta şi în stânga are nişte adevĕraţi munţi. Cel ce se sue însă pe podiş vede, că munţii aceştia nu-s de cât malurile şanţului, ear ţinutul dimprejur e în cea mai mare parte tot neted afară de locurile, pe unde lava ţişnind din crăpături a făcut în Siria uriaşe moşoroae vulcanice.

Malul de apus al şanţului se numeşte muntele *Liban* (adecă muntele alb). Fiind mai înalt de cât Negoiul cu 500 m. zăpada stă pe vîrfurile lui aproape 10 luni pe an, în cât din mare vezi vîrful lui sclipind de departe. In vechime el a fost norocul Fenicianilor: din

www.digibuc.ro

frumoasele lui păduri de cedru, au luat aceştia lemnul pentru construirea corăbiilor. Azi cedrii s'au împuţinat fiind tăiaţi de sute de ani fără nici o socoteală.

Malul de răsărit se numeşte *Anti-Liban*. Intre dînşii curge spre Nord *Orontele*.

Dacă ne coborâm însă în Palestina, şanţul e ceva mai larg şi malurile sunt mult mai joase, ear apele adunate din ploi în fundul şanţului nu mai curg spre Nord, ci spre Sud pe valea Iordanului.

Apa cea mai mare e *Iordanul*. El isvoreşte din Antiliban şi curge drept spre Sud prin *el Ghor*, adecă *Şanţ* sau *Groapă*, după cum foarte bine i-au zis Arabii. Trece prin lacul *Tiberiadei* şi se înfundă în adâncătura unde stau apele *Mărei Moarte*.

(*) *Marea Moartă*. E aşa de adâncă groapa aceasta, în cât Marea Moartă e cu 400 mai jos de faţa Mediteranei.

In lacul acesta fără scurgere s'a adunat de pe podiş atâta sare, în cât azi, dacă ai arunca un om mijlociu în această apă, el stă de-asupra: atât de grele sunt apele sale. De aceia pe bună dreptate i se zice „Marea Moartă", fiind-că nici o vietate nu poate trăi în saramura aceia grozavă. Pe mal pământul pare că e semănat înadins cu sare şi nu creşte pe el nimic până departe, unde se isprăveşte sarea.

I se mai zice şi *lacul Asfaltit*, fiind-că pe faţa apei plutesc bucăţi mari de smoală.— Povestirea din Biblie despre Sodoma şi Gomora, care au fost pedepsite cu foc şi pucioasă, stă în legătură cu înfăţişarea acestei mări spăimântătoare.

Arabia. Stăpânirea turcească atât pe valea Eufratului cât şi pe a Iordanului se întinde până pe marginele peninsulei arabice, în cât cuprinde la mijloc *Arabia independentă* ca într'un cleşte.

Arabia e şi ea un podiş a cărui povîrnişuri spre mare au înfăţişare de munţi.

Pe coaste vênturile aduc ploi (vezi pag. 14) şi de aceia ele singure sunt roditoare. Mai ales colţul de SV căruia i se zicea „Arabia fericită" primeşte ploi mai multe de cât tot restul peninsulei, şi de aceia e şi mai

www.digibuc.ro

roditor. Aci sunt şi munţii cei mai înalţi şi cafeaua cea mai vestită din lume *(Moca)*.

Înăuntru dincontra podişul e o pustietate cumplită:

La Nord, în dreptul Siriei şi a Palestinei e *„Pustia siriacă"*; spre Sud e *Marea pustie arabică*. Unde este un un rîuleţ ori isvor răsar ceva copaci şi găseşti aceleaşi oaze ca şi în Sahara.e

Avuţia. Fiind întins din M. Neagra şi până în Oc. Indian imperiul turcesc din Asia cuprinde clime foarte deosebite şi deci pămîntul va da de asemenea şi roade deosebite. La Nord (în Armenia şi în lanţul Pontic) ninge adeseori ca şi la noi: de toamna până primăvara; la Sud, în Arabia, căldura e mai tot anul nesuferită mai ales pe ţărmurile M. Roşiĭ.

In genere însă trebue să deosebim *clima coastelor*, de clima *podişurilor*, care e cu mult mai aspră. Coastele unde e umezeală sunt potrivite pentru agricultură, ear podişurile din imperiul turcesc sunt parte pustiĭ parte acoperite cu earbă, care îndeamnă la nomadism.

1) *Coastele* produc *cereale* şi mai ales multefructe: măsline, smochine, stafide. Pe alocurea se cultivă şi *bumbacul*. *Tutunul* e maĭ peste tot de o calitate aleasă. Fructul cel mai de seamă este însă *cafeaua arabică*.

*) **Cafeaua din Iemen.** — Colţuĭ de S.V. a Arabiei e locul unde s'a cultivat pentru întâiaşi dată cafeaua, — adusă aci de bună seamă din Abysinia. Numele i s'a tras înaă de la Kaffa (în Arabia), unde s'a cultivat mai mult la început.

Copacul înalt de la 5—10 m. seamănă la frunză cu dafinul. Florile lui albe durează 8 luni, apoi fac un fruct la fel cu cireşele, avênd doi sîmburi; aceştia sunt cafeaua, pe care o vedem în negoţ.

Arborele cu toate înălţimea lui e foarte plăpând: abîa dă 1 kg. de cafea pe an şi nu suferă nici căldură multă, nici umezeală prea multă. Ii merge bine pe costişele adăpostite de faţa soarelui. — Cea mai vestită cafea e cea din Iemen, căci pe aci în fie-care zi se ridică din mare un fel de negură lăsând pe pământ o rouă binefăcătoare, care stîmpără căldura soarelui.

— Obiceiul de a bea cafea nu e vechiu. A început a se răspîndi cam pe vremea lui Ştefan cel Mare. (Istoria veche a ţărei noastre spune că logofătul Teut, când s'a dus la Constantinopol n'a ştiut cum să bea cafeaua). — In ţările din Nordul Europei obiceiul acesta

www.digibuc.ro

a pătruns şi mai târziu, — abia de vreo 150 de ani. Şi de atunci copacul de cafea s'a întins în toate continentele.

Olandesii acuma vr'o 200 de ani l'au răsădit în *Iava. Francezii* l'au dus în Antile (Martinica). In sfîrşit, acuma 100 de ani, a fost dus şi în Brasilia. Din 2 copăcei resădiţi într'o grădină din *Rio de Ianeiro* s'aŭ făcut azi păduri nesfîrşite. Jumătate din toată cafeaua din lume o dă numai Brasilia (pe urmă vin la rînd: America de mijloc, Iava şi Iemen. Pe această din urmă o beau mai mult Paşii turceşti).

2. Sus, *pe podiş*, averea stă în *turme* de *oi, capre, camile* şi *cai*. In Asia mică e vestită în deosebi capra de la *Angora*.

* *Capra de la Angora* are o lână subţire şi moale aproape ca mătasa. Culoarea acestei lâni e albă sau bate puţin în gălbuiu. Din ea se fac şaluri scumpe, care aduc numai oraşului Angora câte-va milioane de franci pe fie-care an.

In timpurile din urmă, Francesii au adus în ţeara lor capre din Angora şi din Kaşmir. Pe fie-care an cîştigă din lîna lor peste 10 mil. de franci.

In Arabia, averea stă în *cai* (cei mai vestiţi de pe pămînt) şi în *dromedari*, nişte cămile cu o singură cocoaşă şi cu ceva mai mici de cât cele din Mongolia.

Cu tot ajutorul cămilei, locuitorii podişului — mai ales în Arabia — duc o viaţă foarte grea. Sunt nevoiţi să mănînce şi lăcuste. De acolo şi proverbul: mai bine o lăcustă în mână de cât 6 în vînt.

Locuitorii. In Turcia asiatică trăesc o mulţime de neamuri:

1. Pe lîngă ţărmurile Mediteranei sunt răspîndiţi *Grecii*. — Ocupîndu-se cu negoţul din timpurile cele mai vechi, ei s'au aşezat pe ţărmul Asiei mici şi s'au respîndit mai în toate porturile din răsăritul acestei mări. Limba lor se aude aproape peste tot.

2. Sus pe podiş, ca şi în Iran, s'au întins nomazi de neam *mongolic* găsind o patrie la fel cu stepa din care eşiseră.

3. *Armenii* au rămas în vechia lor patrie, dar s'au întins şi spre apus cam până la Kizil Irmak. Se găsesc însă mai în toate oraşele împreună cu Grecii şi Evreii.

4. *Cercheziĭ* veniţi din Caucas s'au împrăştiat peste

www.digibuc.ro

toată Asia mică: au ajuns până în Siria și Palestina.

5. *Evreiĭ* se găsesc peste tot. — In Palestina abia sunt vre-o 65.000.

(Iașiĭ și Bucureștiĭ au la un loc aproape mai mulți Evrei de cât toată Palestina).

6. *Arabiĭ* locuesc în Arabia, dar se întind și peste Palestina și Siria, unde întrec la numĕr pe Turci; — limba lor a ajuns pentru toți limba de comerț.

7. *Turciĭ.* In imperiul lor, Turciĭ, urmașiĭ vechilor cuceritori mongoli, au ajuns să nu se mai deosebească de alte neamuri. Avênd multe femei cumpărate din Caucas și din alte țĕri s'au amestecat așa de mult cu supușiĭ lor, în cât azi une-ori la chip nu se mai deosebesc de dînșiĭ.

Orașele cele mai însemnate sunt:

Smyrna, portul cel mai mare al Asiei turcești. Jumătate din negoțul imperiului cu strĕinătatea se face numai prin acest port.

Tutunul, mătasea, și bureții (de șters tabla) sunt mărfurile sale cele mai cunoscute.

Scutari în fața Constantinopolei e un oraș iubit de Turci. Bătrînii se îngroapă în el de teamă să nu rĕmână trupul lor în stăpînirea creștinilor, când aceștia se vor apropia de Bosfor.

Vechile porturi feniciene Sidonul și Tirul sunt astupate de nisip. S'a ridicat însă la mare înflorire *Beirut* și *Damasc*, numit de Arabi „ochiul Resaritului“ din causa frumusețeĭ grădinilor și livezilor dimprejur. Amêndouă aceste orașe sunt legate cu o cale ferată, care trece în curmeziș Libanul.

Alep sfărîmat acuma 100 de ani de un cutremur, se ridică acum din nou. E vestit prin mulțimea moscheelor sale.

Ierusalimul a fost menit prin restignirea Mîntuitorului de cătră Evrei să rĕmână locul sfînt al tuturor creștinilor. De aceia toate felurile de creștiniĭ au acolo

www.digibuc.ro

câte o biserică, şi din toate părţile pământului vin hagiĭ să-l vadă.

Ceea ce este Ierusalinul pentru noi e *Meca* şi *Medina* petru cei ce cred în Mahomet. Ba e şi mai mult de cât Ierusalimul, de oare-ce după legea lor fie-care Mahometan e dator măcar odată în viaţă, să se ducă până la Meca. — De aceia a şi ajuns Meca iarmarocul cel maĭ vestit din tot orientul.

Din toate părţile lumei: din China, din India, din Iava şi din sulele vecine, din Turan, din Iran, din Asia mică şi mai din toată Africa se adună acolo toate limbele şi tot felul de neamuri: Mongoli, Negri, Semiţi, Arieni, Dravidieni, Malaesi etc. spre a se închina la mormîntul Profetului.

Ca şi cetăţile feniciene, Babylonul şi Ninive sunt în ruină. In Mesopotamia mai însemnat e azi *Bagdad*, unde începe Tigrul a fi navigabil.

Incheiere: Toate ţerile stăpînite de Turci în Asia sunt în decădere. Peste tot găseşti numai ruine de cetăţi dărîmate de sute de ani. Nomaziĭ de neam mongol n'au avut nici o pricepere şi nici o dragoste petru frumuseţile (temple, palate, canale, etc.) lăsate de alte popoare. Au ars şi aŭ dărîmat tot la pămînt.

Acuma domnia turcească s'a slăbit. Supuşiĭ de odinioară: Armeniĭ, Greciĭ etc. încep să se ridice. Odinioară Sultaniĭ din Constantinopol scrieaŭ regilor din Europa numindu-i „câni“. Azi Sultanul Turcilor ca şi Şahul Persiei şi Emirul Afganistanului... şi alţi monarhi asiatici au ajuns să se teamă şi să asculte de Puterile Europei.

Până în timpurile din urmă ca şi Chineziĭ, Turciĭ nu voiau să ştie de căi ferate şi de alte nascociri ale Europenilor. Cu încetul însă s'au deprins şi cu acestea. In aniĭ trecuţi ei s'au înduplecat să lase pe Nemţi, să construească o cale ferată, care de la Scutari strebate Asia mică şi va coborî tocmai la gura Eufratului. Calea aceasta va scurta cu o săptămână drumul spre India şi din ea vom cîştiga şi noi: căci drumul cel mai scurt între Anglia ori Germania şi India va trece prin Bucureşti, Constanţa, Constantinopol, Konia şi Basora.

www.digibuc.ro

Din toate cele înșirate asupra Asiei resultă, că de și neamul mongol s'a întins aproape asupra întregului continent, dar spre apusul lui (în Iran și în Asia mică) n'a prins rădăcini. Stăpînitorii mongoli din această parte a Asiei se clatină. Rasa mediteraneană se întinde din nou asupra jumătății de apus a acestui continent lăsând pe seama Mongolilor jumătatea de rĕsărit.

www.digibuc.ro

AFRICA

Intinderea e de 30 mil. km. □

Aşezarea: E tăiată de Equator în 2 părţi aproape egale. Se întinde cam cu 35° atât într'o emisferă cât şi în cea-l'altă.

Din cauza aşezărei sale, nici un continent nu are cu privire la ploi şi la plante o întocmire mai regulată. La mijloc, unde plouă mult, e o mare *pădure;* apoi spre Nord şi spre Sud ploaia descreşte treptat şi împreună cu ploaia scad şi plantele şi animalele. In sfîrşit, pe la capete, unde începe din nou a fi umezeală mai multă, plantele şi animalele se înmulţesc şi ele. — Din această pricină Africa s'ar putea asemăna cu trupul unui animal, care are cele două jumătăţi la fel.

Pământul

Pământul Africei este la fel cu al Siriei, Palestinei Arabiei, şi Dekanului, adecă e mai mult un podiş, în care păturile s'au spintecat, dar nu s'au încreţit.

Odinioară Africa, Arabia, Palestina, Siria, Dekanul şi Australia făceau un singur continent. Cu vremea, continentul acesta s'a fărîmat; unele bucăţi mai sus pomenite s'au unit cu Asia, Australia a remas singură, ear Africa d'abia a mai rămas legată cu Asia prin istmul Suezului, până ce şi acest istm a fost tăiat în anii din urmă.

I. **Ţărmurile** Africei sunt foarte puţin crestate. Pe când Asia pare că ar fi tăiată cu foarfecele pe margini, Africa samănă a fi cioplită din topor.

www.digibuc.ro

In vechime au fost mai cunoscute țĕrmurile de la Nord și cele de la Resărit. Mai ales M. Roșie fiind foarte îngustă, popoarele Asiei au putut lesne să treacă pe pămîntul Africei. Așa, după *Hiksoși*, niște nomazi, care au adus cu ei *calul* în Africa (unde era până atunci ca animal de povară numai măgarul) au venit tot din Asia *Evreiĭ* și cu timpul au venit și Persiĭ, care cuceresc Egiptul.

Regele Persilor *Dariu* a dat ordin să se sape un canal între Nil și Marea Roșie înlesnind ast-fel comerțul dintre țările Mediteranei și India.

Dar coastele M. Roșiĭ n'au fost prielnice corăbierilor. Afară de golful *Suezului* și al *Akabei* țermurile acestei mări sunt drepte, înalte și fără porturi. Corăbieriĭ însă au eșit de timpuriu prin Bab el Mandeb și au cercetat insula *Socotra* și peninsula *Somali* de pe a căruĭ țermuri se aducea *tămîia*. Așa că încetul pe încetul Fenicieniĭ, Arabiĭ și chiar locuitoriĭ Indiei au cunoscut tot țĕrmul de rĕsărit al Africei până la Sud de Equator. — Cunoșteau chiar și insula *Zanzibar*. Ear câteva corăbiĭ feniciene pornind din M. Roșie (după ordinul unui faraon egyptean) au înconjurat tot continentul pe la Sud. Dar pe coasta aceasta de la rĕsărit n'au găsit nici insule nici golfuri, care să adăpostească pe corăbieri. Golful *Sofala* și *Delagoa* sunt așa de deschise spre ocean, în cât nu știĭ unde sfîrșește golful și unde începe Oceanul.

De aceia mai bine a fost cunoscută în vechime coasta de Nord, care e mult mai crestată și a fost mult mai cercetată de corăberi. — Greciĭ, care roiseră în toate părțile Mediteranei, s'au așezat și în *Barka*, o peninsulă, care vine în dreptul Greciei. Și cu toate că malul mărei e destul de drept, dar ei întemeiaseră aci 5 mari orașe numite la un loc *Pentapolis*.

Dincolo de golful *Syrtei mari* și *mici*, unde țĕrmul e crestat mai adînc, a înflorit poporul Cartaginesilor, unul dintre cele mai iscusite la negoț în toată lumea

www.digibuc.ro

vechie. Unde e azi *golful Tunisului* se ridica pe atunci vestita *Cartagenă*, ear coloniile acestui mare oraş se întindea pe tot ţĕrmul de Nord până la *Gibraltar*. Ba corăbiile sale au eşit şi dincolo de Gibraltar şi au dus colonişti şi pe coasta Marocului de azi, până unde începe pustia Saharei.

Coasta de la apus a fost cunoscută însă bine cu mult mai târziu.

Portughezii dorind să ajungă cu corăbiile tocmai în India, de unde veneau mirodeniile, s'au coborît pe ţĕrmul apusan al Africei. Au trecut pe lângă Capul *Blanco*, şi după ce au scăpat de ţĕrmul pustiu al Saharei, au ajuns la capul *Verde* numindu-l astfel de bucurie, că au dat earăşi cu ochi de verdeaţă. — Insulele din dreptul acestui cap au primit şi ele numele de *Insulele Capului Verde*. Apoi au fost cunoscute rînd pe rînd: *Coasta Piperului, Coasta Fildeşului, Coasta Aurului, Coasta Sclavilor*. Au trecut de golful *Guinea* (unde stau înşirate insulele: *Fernando Po, Principe, St. Toma* şi *Annobon)* şi după mari greutăţi au isbutit să înconjoare colţul de Sud al Africei, căruia i-au şi dat numele de capul *Bunei Speranţe*.

In sfîrşit, prin strimtoarea *Mozambicului*, care desparte marea insula *Madagaskar* de continent, au găsit în cele din urmă drumul căutat spre India şi s'au aşezat pe coasta ei apusană (vezi pag. 55).

Din aceasta se vede, că ţĕrmul de rĕsărit al Africei a fost cercetat de popoare asiatice; cel de apus de popoare europene. Numai la Nord, în Mediterana, s'au întîlnit şi s'au amestecat aceste popoare.

II. *Înăuntru* continentul african e zidit foarte simplu: E un podiş cu ridicături în chip de munţi, care nu se aseamănă de loc cu munţii Asiei. Pe când Himalaia de ex. e un fel de val de pămînt născut din încreţirea păturilor scoarţei, munţii Africei nu sunt alt ceva de cât *marginile* podişului.

Când vii din ocean, vezi o rîpă înaltă în felul unui munte. După ce te sui deasupra, vezi că se întinde un şes, ear mai departe

www.digibuc.ro

se ridică altă rîpă şi apoi alta şi altele, în cât trebue să te sui din treaptă în treaptă, ca să ajungi în mijlocul Africei. — Toate treptele acestea văzute din depărtare ţi se par nişte munţi; când ajungi sus, vezi ca înăuntru Africa e un podiş.

In genere podişul african e mai ridicat spre Sud şi Est, ear la Nord se pleacă spre mare.

*

A. **Podişul de Sud.** La Sud, în *Munţii Scorpiei,* rîpa podişului e aşa de înaltă, în cât întrece cu 1000 m. Carpaţii noştri.

Earna, munţii aceştia sunt acoperiţi cu zăpadă, ear vara primesc din Ocean atâtea ploi. în cât povîrnişul de răsărit e foarte bogat în văi, pe când cel de apus, und nu-s ploi e cu mult mai întreg.

Dacă treci de aceşti munţi ajungi pe podişul unde curge *Orange, Limpopo şi Zambesi.*

(*). — **Podişul Africei de Sud.** — Pe când treptele de lîngă ocean sunt acoperite — mai ales pe coasta răsăriteană — cu păduri, sus, cât vezi cu ochiĭ, podişul se întinde ca o câmpie, pe care nu zăreşti un copac. Unde şi unde vezi câte o ridicătură, pe care Burii le numesc *Kopje* din causa asemănărei lor cu *capul.*

Rîuri, care să curgă tot anul, sunt o mare raritate. Ear omul nu se aşează de cât acolo unde poate stavili apa de ploae, să o adune într'un eaz, sau unde găseşte vre-o fôntână *(Fontein).*

Şi totuşi, după ploae, şesurile acestea înalte se acoper cu erburi amestecate cu o mulţime de flori: crini, tulipe, narcise, etc şi atunci păstoriĭ coboară cirezile lor de vite în mijlocul podişului. Indată însă ce se înteţeşte căldura verei, erburile se usucă din nou; rîurile seacă; pământul crapă, şi vitele trebuesc mînate earăşi spre munte. — Ca şi în Asia, podişurile fiind prea reci earna, prea calde vara şi neavênd ploi destule sunt învelite numai cu earbă nu cu păduri şi prin urmare sunt menite să fie salaşul *nomazilor.*

Podişul Africei de Sud ţine de la Capul Bunei Speranţe şi până la linia, care desparte apele lui Zambesi de afluenţiĭ lui Congo. Acolo se întinde din *Benguela* şi până la lacul *Nyassa* o umflătură în felul unei spinări, care desparte ast-fel basinurile celor 2 mari fluviuri.

Trebue să luăm aminte însă, că acest podiş nu e neted ca o masă, care s'ar întinde de la C. Bunei Speranţe şi până la acea „spinare", ci are destule neregu-

www.digibuc.ro

larități. Așa lăsând la o parte acele numeroase *Kopye*, podișul mai are și *„adîncături“* — Cea mai însemnată este aceia, în care *Kubango* și alte rîuri mai mici își infundă apele lor făcênd marele lac *Ngami*, la fel cu lacurile de pe podișurile Asiei.

*

Mijlocul Africei (adică ținutul fluviului Congo și al Marilor lacuri) cuprinde două părți deosebite.

1) La răsărit e un podiș înalt cam de 1000 m. peste care se ridică asemenea unor turnuri uriașe munții cei mai înalți ai Africei: *Kenia* și *Kilimangiaro* (6000m.). Acești munți singurateci și alții ai podișului sunt niște conuri vulcanice a căror creștete se ascund sub zăpadă.

(*) **Kilimangiaro.** Cu toată mărimea și frumusețea lui, Kilimangiaro nu e locuit de cât până la 1700 m. Ceva mai sus de locuințele Negrilor se mai întind încă vre-o 300 m. sămănături de *banani*, apoi încetează lucrarea pămîntului și se întind păduri nestrăbătute, după care urmează arbori pitici și în cele din urmă povirnișuri acoperite pe peatră. Sus vîrfurile sunt încoronate cu zăpadă veșnică. In toate părțile coboară pîrae cu ape reci ca ghiața abia străbătînd prin pădurea cea deasă. Copacii acoperiți cu muschiu sunt amestecați cu ferige uriașe și legați împreună prin fel de fel de plante acățătoare. — Trebue să te sui până unde începe earba, ca să vezi mai liber împrejur. Și cu toată apropierea de equator, noaptea e așa de frig, în cât suirea pe acest vulcan până pe vîrful său acoperit de omet e tot așa de grea ca și pe vîrfurile Alpilor.

Dar *munții* aceștia vulcanici sunt puțin lucru față de întinderea podișului. Până acuma vre-o 50 de ani, cu toate că sunt aproape de țermul oceanului, nimeni nu-i văzuse încă. Mult mai însemnate pentru înfățișarec podișului sunt *spintecăturile*, în care s'a adunat apa formând o salbă de lacuri unele mai mari altele mai mici, dar mai toate lunguețe, — după cum era de așteptat. Aceste lacuri sunt: *Nyassa*, *Tanganika*, *Kiu*, *Albert-Eduard*, *Albert*, *Rudolf*. Malurile lor sunt așa de rîpoase, în cât nu e loc între apă și povirnișul rîpei să așezi măcar un sat [1]).

[1]) Lacul *Victoria* nu e așezat într'o spintecătură, ci stă deasupra podișului într'o albie foarte largă.

www.digibuc.ro

2) *Basinul lui Congo* se întinde la Apus de podișul *Marilor Lacuri* formând o mare adîncătură, în care mii și mii de rîulețe își coboară apele lor adunându-le în albia rîului Congo. Curgerea acestuia arată unde e partea cea mai joasă a basinului.

*

c) In **trunchiul de Nord** al Africei deosebim:

1. Un lanț de podișuri, care se întind din Abysinia până în Senegambia. Aceste podișuri nu mai formează un întreg, ci au între ele adîncături foarte largi prin care curg rîurile: *Nilul, Șari* și *Niger,* în cât se poate vedea lesne, cum fața pământului coboară spre țărmul Mediteranei și spre Oceanul Atlantic. — Tot lanțul acesta de podișuri singuratece ar putea fi numit de la Nil spre Vest cu un singur nume: podișurile *Sudanului.*

2. Mai la Nord vine podișul și mai scăzut al Saharei străbătut de lanțul *Tibesti* și *Tasili,* care arată drumul spre Maroc.

In sfîrșit, în colțul de NV al Africei avem earăși adevărați munți ca în Europa ori Asia. — Marocul, Algeria și Tunisul sunt străbătute de lanțurile *Atlasului,* un munte făcut prin încrețirea scoarței pământului întocmai ca și Pyrineii, Alpii, Carpații, Caucasul etc.

In acești Alpi ai Africei deosebim 3 părți:

a) pe țărmul Mediteranei e lanțul *Micului Atlas* foarte ruinat de ploi, de rîuri etc.

b) La margina dinspre Sahara e lanțul mult mai întreg al *Marelui Atlas.*

c) La mijloc întocmai ca în Asia mică și Iran se întinde un podiș acoperit cu lacuri sărate.

Dar aceste trei părți nu se văd bine de cât la mijloc (în Algeria); spre Tunis și mai ales spre Maroc, podișul din mijloc se îngustează, până ce piere, ear lanțurile de la margine se unesc într'un singur munte, care atinge înălțimi aproape ca ale Alpilor. *Djebel Aiași* (4500 m.) nu e cu mult sub Mont Blanc.

www.digibuc.ro

Clima

Africa fiind aşezată cea mai mare parte din între cele două tropice s'ar cuveni să fie aproape în întregime foarte caldă. In adevĕr, *pe coaste*, mai peste tot **temperatura** e ridicată. E destul să pomenim, că berzele, rîndunelele, cocorii şi alte paseri călĕtoare, care pleacă toamna de la noi; se opresc săerneze pe ţĕrmul de la Nord al Africei (în delta Nilului de ex.); — aşa sunt de calde ţermurile chiar şi în timpul ernei. Vara se înţelege că temperatura e cu mult mai ridicată. In Sahara nisipul te frige, ear la *Massauah*, în puţuri de 5 m. adâncime, apa ajunge 35° de căldură: e mai ferbinte prin urmare şi de cât apa de bae.

Dacă ne suim însă pe *podişurile* Africei, lucrul se schimbă. Ca pe ori şi ce podiş, frigul se simţe noaptea şi earna potrivit cu înălţimea podişului. (De aceia, unde înălţimea e mare, avem zăpadă până sub Equator: de ex. pe Kilimangiaro, Kenia şi Ruuenzori).

Caravanele, care vin dinspre Zanzibar şi trec peste podişul Marilor Lacuri, ziua suferă de căldură, noapte însă aerul se răceşte aşa de tare, în cât când bate vîntul şi burează de ploaie, Negrii, cum sunt ei uşor îmbrăcaţi, degeră şi mor de frig ca muştele. Unele caravane au perdut marfa din cauza morţei hamalilor. — In Sahara de asemenea une-ori înghiaţă apa în burduf.

Aşa dar, în genere, temperatura Africei e ridicată; trebue însă să ţinem seama de deosebirea dintre ţĕrmuri şi dintre podiş.

*

Cu privire la **vînturi** observăm: La mijloc, lîngă Equator, e un ţinut liniştit, unde aerul se ridică pe încetul în sus. De oparte şi de alta bat apoi vênturile *alizee* pâna spre capetele continentului.

Vênturile acestea se mută însă după soare şi anume:

1. Când e la noi earnă (şi soarele încălzeşte mai mult jumătatea de Sud a Africei), alizeul de NE cuprinde toată *Sahara*, *Sudanul* şi ajunge până în apele Oc. Atlantic măturând ast-fel toată coasta

www.digibuc.ro

Guineii superioare şi aducêndu-i colb din Sahara. Iar pe coasta de rĕsărit acelaş alizeu se întinde până spre Mozambi.c

Alizeul de SE rĕmâne atunci stăpân numai pe ţĕrmul cuprins între *C. Acelor* şi până aproape de *Mozambic.*

2. Când soarele încălzeşte mai mult Sahara, alizeul de SE vine şi el după soare lungindu-se cu 10° (ajunge cam până la Zanzibar). Alizeul de NE din contra fuge de soare adică se scurtează.—Aşa pe coasta de rĕsărit şi în M. Roşie el pere cu desăvîrşire, fiindcă atunci golul din podişurile Asiei cheamă aerul într'acolo sub forma unui muson de SV, care începe de pe la Zanzibar.

Tot aşa face şi podişul Saharei: încălzindu-se cheamă aerul din Atlantic; acesta vine sub forma unui vênt de SV, care mătură ear coasta Guineii superioare (până la C. Verde) aducêndu-i aer răcoros din Ocean.

Aşa că vara alizeul de NE bate numai în Nordul Saharei.

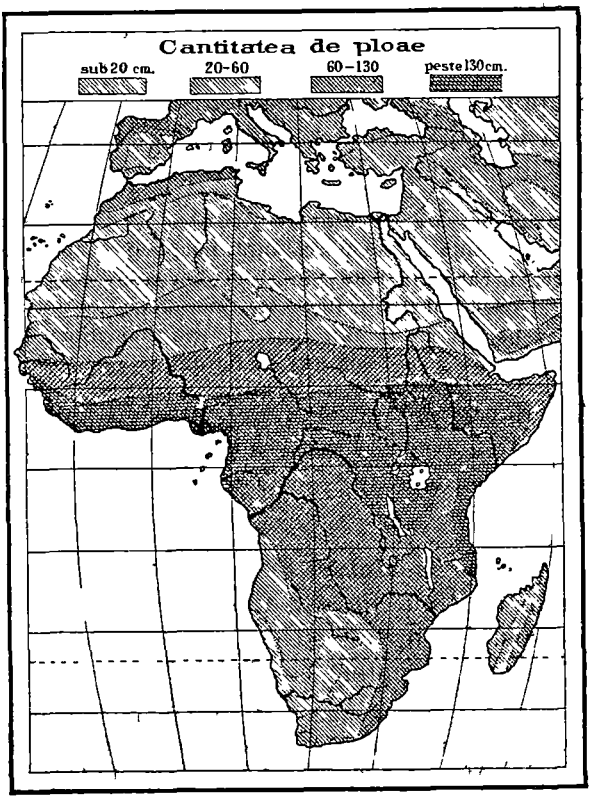

Fig. 4. Cantitatea ploilor în Africa.

www.digibuc.ro

Ploile sunt împărțite cu multă regulă.

La Equator, unde plouă aproape zilnic, e cantitatea cea mai mare de umezeală. Apoi atât spre Nord cât și spre Sud, în ținutul unde bat alizeele, ploile scad, fiind-că aerul apropiindu-se de Equator nu se poate răci, ca să lase aburii.

E de observat că și alizeele dau ploae, când au de ce se răci. Așa de ex. pe coasta de răsărit, alizeul suind pe M-ții Scorpiei, se răcește și dă toată umezeala sub formă de ploae, ear peste culmea munților el trece spre podiș ca vênt uscat. — Kalahari n'ar fi așa de pustiu, daca n'ar fi coasta de răsărit așa de înaltă.

Rîurile

Rîurile Africei au mai toate două însușiri la fel: au *cascade* și au pornirea să facă *lacuri*. Causa e felul cum e plăsmuit continentul. Fiind în chipul unor mese așezate unele peste altele și unele lângă altele, e firesc, ca atunci când apa se coboară de pe un podiș pe altul, să facă *repezișuri* și *cascade*. Și din contra, acolo unde podișul e neted și are adîncături, e firesc, ca rîurile să-și domolească curgerea și să caute a face *bălți* sau *lacuri*.

Unde e ploaia mai multă.(1) acolo e și rîul cel mai mare:

Congo înseamnă în limba localnicilor: *Săgeata*. El se aseamnă însă mai mult cu un arc. E fluviul cel mai mare al continentului; are singur mai multă apă de cât toate cele-l-alte la un loc.

Isvorăște din lacul *Bangueolo* (cât Bucovina de mare), care stă pe un podiș de 100 m. deasupra oceanului. Rîul coboară prin lacul *Moero* și se îndreaptă spre Nord, ear în drum *Lukuga* îi aduce apă și din *Tanganika* (un lac lung ca de la Budapesta până la Sulina).

Până aproape de Equator, tot cursul lui Congo e împiedecat de

---

1) Acolo s'a întâmplat să fie și spintecăturile cele mai multe, care să adune apa în lacuri întocmai ca în niște basinuri înadins făcute.

www.digibuc.ro

cataracte. Cele mai vestite sunt chiar sub Equator: *Cataractele lui Stanley*, şapte la număr.

De aci înainte fluviul întră deabinele în adîncătura din mijlocul podişului african; îşi domoleşte mersul şi se lăţeşte, în cât seamănă mai mult cu un lac de cât cu un fluviu. In spre apus chiar şi face un mare lac numit *Stanley-pool*, după numele Americanului, care s'a coborît întâiaşi dată cu luntrea pe acest fluviu.

Când să iească din adâncătură, munţii de la coaste îl opresc. Fluviul îşi face loc printr'o mulţime de cataracte, unde apa curge earăşi ca şi la izvor, foarte repede, până ce izbuteşte să se verse în Ocean printr'o gură largă, tulburând cu mîlul său apa verde a oceanului până la depărtare de 300 km.

Cum e soarta lui Congo aşa e şi soarta afluenţilor săi. Toţi (*Ubanghi.. Kassai,* etc.) coboară de pe podişurile dimprejur. Dar până să ducă apele lor în Congo fac o mulţime de cascade şi repezişuri, care sunt primejdioase pentru navigatori.

Şari, care aproape îşi dă mâna cu Ubanghi, afluentul lui Congo, nimereşte la Nord într'o adîncătură, din care apele lui nu mai pot eşi spre mare ca ale lui Congo, ci fac lacul *Ciad*.

Lacul acesta e cam cât Sicilia de mare şi stă pe acelaş meridian El e mai mult o mlaştină plină de stufiş şi locuită de hipopotami. Când plouă se întinde, când e secetă scade foarte mult.

Nilul. Isvorul Nilului e mai sus de cât al lui Congo. Lacul *Victoria* (aproape cât Moldova şi Bucovina la un loc) stă pe un podiş mai ridicat de cât acela a lui Bangueolo. — Eşind din acest lac, Nilul apucă spre Nord şi se varsă aproape pe acelaş meridian, unde i-a fost izvorul.

In drumul său el scoate apa din lacurile Albert Eduard şi Albert şi coboară într'o câmpie, unde primeşte o mulţime de afluenţii; între aceştia este şi *Bahr el Ghazal* sau „fluviul gazelelor".

Coborînd în câmpie el (ca şi Congo) seamănă mai mult cu un lac. Albia lui e acoperită cu stufiş şi insule de earbă plutitoare. Vêntul poartă aceste erburi în dreapta şi în stînga, ear şivoiul apei nu se simte nicăeri.

Scăpat în sfîrşit din aceste mlaştini el primeşte la *Kartum* un mare afluent, pe *Nilul albastru*, care coboară tocmai din podişul Abysiniei. Şi îndată după Kartum încep *cataractele*, unde apa curge forfotind printre stînci. — Abia pe la tropic se linişteşte şi curge domol până la mare, unde se varsă prin mai multe guri.

www.digibuc.ro

In tot timpul cât trece prin dreptul Saharei nu primește nici un afluent; *Atbara* este cel din urmă.

Nigir pornind și el dintr'un podiș coboară întâi spre Nord ca și Nilul. Când ajunge însă aproape de *Timbuctu* negăsind ca fluviul egiptean un șanț, să treacă prin Saharia, apa se domolește. Incepe să facă *brațe și lacuri*. Apoi ocolește spre resărit și sărind peste mai multe *cataracte* scapă la Sud în Ocean.

Din fericire la Nigir ca și la Nil, de la Ocean și până la cele dîntâi cataracte, e un drum destul de lung, pe care vapoarele îl pot face cu înlesnire. Mai ales că și *Benue* e navigabil până aproape de isvor.

Senegalul este spre Vest un fel de imitație a lui Nigir. Are și dînsul cataracte.

La Sud de Equator rîurile cele mai însemnate sunt:

Zambesi izvorește din niște mlaștini înalte aproape de basinul lui Congo și pornește spre Sud trecênd prin niște cataracte înspăimântătoare.

Cea mai însemnată e cataracta *Victoriei*, unde apa sare aproape 100 m. (de două ori mai mult ca la Niagara) și face un sgomot, care ar putea să asurzească pe cel ce ar sta mult timp alături.

Șire, afluentul său, care îi aduce apele din *Nyassa*. are de asemenea foarte multe cataracte.

Limpopo (= fluviul Crocodililor) imită cursul inferior al luiZambesi și înainte de a ajunge la ocean coboară și el foarte repede de pe podiș făcênd o mare cascadă.

Orange după ce adună cu ajutorul lui *Vaal* apele de pe povîrnișul apusan al M-ților *Scorpiei*, pierde o bună parte din ele curgênd peste un podiș lipsit de ploi, și coboară spre mare printr'o mulțime de cascade.

Din aceasta se vede că mai toate rîurile Africei afară de cursul de jos al Nilului și al Nigirului sunt rele de navigat. Corăbiile nu pot pătrunde înăuntrul continentului, ci trebue să descarce marfa și să o urce cu trenurile pe podiș, unde rîurile încep ear a fi navigabile. — Africa e deci pentru om ca o casă rău clădită.

www.digibuc.ro

Plante şi animale

Cum se împarte ploaia aşa se împart şi vegetalele. La mijloc e *pădurea tropicală*. De o parte şi de alta, unde se întinde alizeul şi aduce într'un timp al anului o secetă mare, nu cresc copacii, ci numai iarbă. Ţinutul acesta erbos se numeşte *Savană*.

Pe unde bat mereu alizele e secetă, şi din pricina aceasta avem două pustii: *Sahara* şi *Kalahari;* ear la capetele Africei, unde începe din nou ploaia, se arată din nou şi pădurea compusă din arbori tot-d'auna verzi ca la equator [1]).

Dintre plantele mai de seamă ale Africei în primul rînd vine:

Meiul. Ceia ce este orezul în Asia şi grîul în Europa, tot aceia este în Africa meiul.

Curmalul e pomul cel mai de preţ al pustiei.

Bananul, adus din India, e un dar dumnezeesc pentru cei ce locuesc la Equator, unde acestă minunată plantă ajunge înălţimi uimitoare. O singură foae atinge lungimea de 6 m., ear rodul câtorva banani ajunge, ca să hrănească o familie întreagă un an de zile.

Baobab, un copac uriaş, mai mult gros de cât înalt, e regele copacilor africani. Unul singur seamănă cu o pădure.

(*) Baobabul e cel mai mare dintre toţi copacii lumei. Trunchiul e de 2 ori mai gros de cât înălţimea de la pământ până la crengi; şi ce e mai ciudat, uriaşul acesta trăeşte mii de ani cu toate că lemnul lui e pufos, pare că ar fi salcie putredă. Sunt copaci care trec peste 6000 de ani.

Trunchiul nu creşte mai înalt de cât 5 m.; în grosime însă atinge 21 m. S'ar părea ca un adevărat turn, dacă ramurile lui groase ca nişte copaci nu s'ar întinde în lături până la 25 m. şi nu s'ar pleca cu vîrful până la pământ. în cât să ascundă trunchiul cu desăvîrşire. De acéia din depărtare tot copacul ţi se pare mai degrabă un mic pîlc de pădure.

---

[1]) Vezi în geografia de clasa I harta vegetaţiei.

www.digibuc.ro

Cu florile lui albe și neobicinuit de mari, copacul acesta e o minune. Dar mai ales rămâi minunat, când îl vezi încărcat cu poamele lui uriașe — un fel de pepeni lungi de ½ de metru — a căror miez acrișor stîmpără setea și foamea oamenilor! In unele locuri (Bornu) chiar și frunzele lui sunt mâncate în loc de varză!

O altă plantă însemnată a Africei e vestitul *papyrus*, din care făceau Egyptenii hîrtie, și din care a eșit și numele hîrtiei în mai multe limbi europene.

(*) *Papyrul* e un fel de stuf. Din măduva lui albă ca a soclului Egyptenii făceau un fel de hîrtie. O tăiau în foi subțiri; pe acestea le muiau în apă; le așezeau alături unele lîngă altele, apoi puneau un alt rînd curmeziș. După ce foile acestea lipite erau puse la apăsare, erau uscate și netezite cu ajutorul unui sul de fildeș.

Ast-fel se fabrica hîrtia lumei vechi, și a fost așa de trainică, în cât s'a păstrat în bună stare mii de ani. S'au găsit foi din hîrtia asta, atât în piramide cât și sub cenușa Vezuvului, pare că ar fi fost îngropată de eri.

*

Cu privire la animale continentul african e și mai bogat. Găsim în Africa animalele cele mai mari ale lumei de azi: elefanți, cămile, rinoceri, ipopotami, girafe, lei, zebre, gorila, bivolul etc. Antilopele, care țin locul căprioarelor noastre, sunt cât caii de mari.

Fiind strîns legată de Asia a primit de la dînsa toate animalele și plantele de folos: calul, cămila, boul, oaia grîul, orzul, orezul, ceaiul etc. — In schimb și Africa a dat Asiei și celor-l'alte continente: *pisica*, *măgarul* și poate și *cânele*.

Locuitorii

De bună seamă neamurile, care locuesc astă-zi Africa, au venit de la Nord dinspre Asia ca și multe plante și animale. Când întrebi pe Negri, de unde au venit, ei rĕspund arătând spre N.-E. — Ori cum ar fi: Africa e azi patria unei *rase negre* foarte bine deosebită de toate cele-l'alte rase omenești. Această rasă locuește acuma jumătatea de Sud a continentului.

Dacă ducem pe sub paralelul 10° o linie (de la *Freetown* până

www.digibuc.ro

la mijlocul lui *Benue)* și coborîm această linie pe sub lacul *Victoria* spre *Zanzibar,* aceasta ar fi granița de Nord a Negrilor.

Odinioară ei locuiau și mai spre Nord, dar *Hamiții* și în deosebi *Semiții* veniți din Asia, i-au împins pe Negri spre Sud, după cum și Iranienii împinseră neamurile negre în colțul Dekanului.

De bună seamă că odinioară pe la tropicul Racului trăia peste tot atât în Asia cât și în Africa o populație neagră. Aceasta a fost isgonită de Mongoli și de Malaesi spre Sudul Asiei (în Dekan, insulele Mediteranei asiatice și Australia) ear în Africa a fost isgonită spre Sud de rasa Mediteraneană. Și așa se face, că oamenii negri au rămas azi în câteva grupe deosebite: în Africa, în Dekan, în Melanesia și Australia.

Dar nici înainte de venirea Negrilor, Africa nu fusese goală. Aceștia găsiseră o populație și mai veche (cam galbenă la față), pe care au împins'o tocmai la colțul de Sud al continentului. Din neamurile acelea strîmtorate de Negri n'au mai rămas azi de cât *Hotentoții*, *Buşmenii* și *Piticii* (aceștia din urmă împrăștiați prin centru).

1) **Negrii** au buzele groase; părul lânos și creț; fruntea teșită înapoi; nasul mic, ear barbă au foarte puțină. — De obiceiu sunt înalți și au picioarele subțiri.

(*) **Viața Negrilor.** Oamenii de rasa neagră au rămas cu mult în urma rasei mongole și mediteraneene. — Chinezii în singurătatea lor de la margina Asiei iscodiseră o mulțime de meșteșuguri: lucrau pământul, cum nu se putea mai bine; trăiau în orașe mari cârmuiți de regi; aveau legi; știau să scrie cărți — ba născociseră unele lucruri la care Europenii nici nu se gândeau (praf de pușcă, busola, arderea gazului etc.).

La Negrii însă, carę trăiau earăși singuri, nici nu se pomenește de așa ceva. Mintea lor e leneșă și nu se pricep, să născocească ceva nou. Până ce n'a venit plugul adus în Africa de oamenii de rasa noastră, ei sgâriau pământul cu un cârlig. Trăesc și azi, când pot, fără nici o grijă. Dacă au ce mânca, atâta le e de ajuns. Se împodobesc cu pene; își pun la gât șiraguri de scoici, mărgele, inele de fer... Își vopsesc trupul; bat tobele și joacă cu un sgomot asurzitor.

Dumnezeul lor e un lucru de nimic: o bucată de lemn, o coajă de ou, un trunchiu de copac etc. Unii nu îndrăznesc să ucidă șerpii crezând că sufletele oamenilor trec în șerpi.

www.digibuc.ro

Orașe nu se pomenesc. Trăesc cu toții în sate, ear casele lor sunt niște colibe acoperite cu foi de palmier, cu stuf ori cu crengi de arbori. Fereastră nu le trebue, ear ușa e așa de mică, în cât trebue să intri pe brânci. — De alt-fel ca și Țiganii nu-s legați de loc de pământul, pe care trăesc. Pentru un lucru de nimica părăsesc satul și fac altul aiurea.

Unde se vede însă mai bine nemernicia și selbătăcia lor e în cruzimea cu care ei se poartă față cu cei-l'alți oameni. Un sat pornește împotriva altui sat: pradă, ucide, ear pe dușmanii morți ca și pe prizonieri îi tae ca pe vite și-i mănâncă. Inaintea colibelor lor stau înfipte în pari capetele oamenilor mâncați, — întocmai cum spun poveștile despre căpcăuni.

De aceia venirea Arabilor în Africa și religia lui Mohamet, pe care ei au întins'o cu dea sila peste triburile negre, a fost o adevărată binefacere.

2. *Hotentoții* au pielea ceva mai gălbue; gura largă și fălcile eșite în afară. Părul lor e mai mult pâslit și strîns în șuvițe; — pare că ar fi o perie tocită. Sunt mai mici la trup de cât Negrii și au aplecare să se îngrașe. Pelea lor nu e netedă, ci are încrețituri (mai ales după ce au slăbit). In sfârșit și limba lor se deosibește de a Negrilor.

(*) **Hotentoții**, locuiau odinioară tot colțul de Sud al Africei. Au fost însă împinși cu vremea spre Kalahari pe deoparte de Negrii coborâți diu spre Nord, pe de alta de Europenii, care s'au așezat la capul Bunei Speranțe.

Ei cresc vite; fac sate punêndu-și colibele în cerc și închizênd peste noapte vitele la mijloc. O ast-fel de cunună de colibe se numește Kraal. — Adevăratul nume al acestui neam este *Koi-Koin* adecă „oameni adevărați". Burii însă, când au venit în atingere cu dînșii, le-au dat în batjocură numele de Hotentoți, ceia ce înseamnă „bîlbîiți" din causa limbei lor ciudate. Și tot în batjocură le-au mai dat și numele „cap de piper", de oare-ce părul lor e adunat în mănunchi mici, pare că ar fi o perie tocită sau niște boabe de piper lipite de piele.

Ei își văpsesc toată fața afară de nas. Se îmbracă cu piei, dar cu toată îmbrăcămintea, trupul e mai mult gol. Doar dinainte spânzură un șorț de piele și o coadă de șacal, care le slujește drept batistă.

In viața lor nu se spală; de aceia corpul lor are un miros foarte greu. Când vĕd însă, că s'a adunat murdărie prea multă, se freacă cu gunoiul rĕmas de la vaci.

3. *Bușmenii* sunt aproape la fel cu Hotentoții. Pe când

www.digibuc.ro

însă aceştia se ocupă de păstorie, Buşmenii sunt vênători, şi cât pot trăesc din hoţie furând vitele altora. Ear dacă nu pot fura, le ucid şi le lasă pe loc, întocmai cum fac lupii.

4. *Piticii* au rĕmas ascunşi în pădurea equatorială. Pare că sunt nişte copii de 10 ori 12 ani. Singurul lor animal domestic e găina; încolo trăesc numai din vênat.

Fac gropi în pământ şi de acolo trag cu săgeata în elefanţi, bivoli, porci sĕlbateci etc. — Nu pot sta locului un moment: clipesc din ochi, rîd, fac maimuţării şi chinuesc animalele, dacă le prind vii în capcană.

Tustrele aceste neamuri (Hotentoţii, Buşmenii şi Piticii) au pielea cam gălbue şi se deosibesc foarte bine de Negri. Din causa culoarei, unii au crezut că ar putea fi cum-va rude cu Mongolii.

STATELE

Egyptul

Ţara aceasta e o lungă *oază,* prin carę trece fluviul Nilului. Spre apus şi spre rĕsărit se întinde pustiul: la apus e pustia *Libiei*, la rĕsărit e pustia *Arabică.*

Odinioară Nilul sfârşia aproape de tropic, la *Syene,* unde e azi ultima cataractă; ear până acolo se întindea un golf al Mediteranei. Cu vremea însă Nilul cărând nomol a umplut golful şi a făcut în locul lui o câmpie netedă. — Şi tot apele Nilului îngraşă azi această câmpie revărsându-se în fie-care primăvară peste ea şi acoperind'o cu o pătură de mîl adus de afluenţii sĕi coborâţi din Abysinia. Aşa că e adevĕrată vorba unui Grec, Herodot, care a zis, că „Egyptul e un dar al Nilului".

Imprejurul văei Nilului uscăciunea e aşa de mare, în cât carnea nu putrezeşte, ci se usucă. Morţii ar putea să rĕmână neîngropaţi. Ar fi de ajuns un singur an să nu mai vie apa dinspre Equator şi toată valea Nilului ar fi uscată şi poate şi acoperită de nisipul pustiei întocmai ca şi Sahara; — mai ales că valea aceasta e foarte îngustă: în 2 ore, mult în 4, poţi să

www.digibuc.ro

o treci în curmeziș, ca și cum ai face o mică prîmblare.

Din fericire Nilul se umflă cu 8—10 m. în fie-care vară și atunci umple toată valea ca pe vremea, când ea era un golf al Mediteranei.

Cum încep să se umfle apele fluviului, se vĕd venind dinspre Sud stoluri de *Ibis*, o pasăre albă cât găina, cu picioarele și vârfurile aripilor negre. Ea vestește Egypteanului vara și bogăția, după cum rândunelele ne vestesc nouă apropierea primăverei. — Locuitorii vechi ai Egyptului se închinau la pasărea aceasta și o îmbălsămau.

Către toamnă, când soarele trece în emisfera australă, scad apoi și apele Nilului. Agricultorii aruncă repede sĕmânța, fără să mai are; și pe la Bobotează, când pe la noi scârție zăpada sub picioare, malurile Nilului sunt verzi de semănături. Ear în Marte, când pe la noi fulgue încă de ninsoare (în zilele babelor) *Felahii* (= plugarii) seceră de dimineața și până seara. Apoi începe uscăciunea.

Intr'un cuvênt: Egyptul vara și toamna e un *lac;* earna o *grădină* verde; primăvara o *pustie.*

In timpul din urmă însă apa e împărțită cu atâta regulă, în cât se poate scoate și câte 3 recolte pe an.

Avuția. In valea aceasta, care spre Mediterana se sfîrșește cu o adevărată mlaștină, *bumbacul* și *trestia de zahăr* sunt roadele cele mai de seamă ale pămîntului. Apoi vin în al doilea rînd: *orezul, grâul, porumbul* și *curmalele.*

In fine, mai sunt vrednice de pomenit și *plantele textile: inul* și *cânepa. Papyrul,* care era foarte respîndit în vechime, acuma a pierit din apele Nilului. Se mai găsește numai în Syria, Asia mică și Italia.

Intre animale cel mai însemnat pe podișurile dîmprejur e *dromedarul* și *capra,* ear jos, în valea Nilului, e răspîndit *bivolul* ca unul care iubește bălțile.

In timpul din urmă se cresc și mulți *struți.*

Industria: Avênd plante textile și trestie de zahar Egyptenii au început a fabrica *zahăr* și *țeseturi.* Le lipsesc

www.digibuc.ro

însă *cărbunii* și *metalele* pentru ca industria să fie înfloritoare.

Pământul nu le dă cu îndestulare de cât *granit, porfir, syenit* etc., pietre, din care s'au clădit odinioară după ordinul faraonilor marile piramide.

Locuitorii. Fiind o țară foarte bogată în grîne, Egyptul din timpurile cele mai vechi a ajutat locuitorilor săi să se deștepte. In valea Nilului s'a întemeiat una din împărățiile cele mai vechi ale lumei.

Dar bogăția acestui hambar de cereale a atras din afară o mulțime de năvălitori.

Au venit *Hicsoșii*; au venit *Evreii* împinși de foamete; l'au cucerit *Perșii* al căror rege Dariu a dat ordin, să se sape un canal între Nil și M. Roșie; l'a cucerit *Alexandru Macedon;* l'au stăpînit regi de neam *grecesc;* l'au cucerit *Romanii,* care aduceau grîul egyptean până în Italia, unde populația era prea deasă; l'au cucerit *Arabii* și după ei *Turcii.* — Pe urmele lui *Alexandru* și *Caesar*, doi dintre cei mai mari cuceritorii ai lumei, soarta l'a adus în Egypt și pe *Napoleon* cel Mare, ear azi au venit la rînd *Englezii.*

Și totuși și azi țăranii, care lucrează pământul în valea Nilului (felahi), sunt tot la fel cu cei care lucrau ogoarele pe vremea Faraonilor.

Năvălitorii i-au apăsat, i-au împuținat, dar ei s'au ținut strîns de pământ, și azi se înmulțesc din nou. Pe malurile Nilului e un furnicar de lume, cum numai în China sau în Saxonia și Belgia se mai poate vedea. Pe un pământ cât un sfert al țerei noastre (atâta e valea roditoare a Nilului) trăesc mai mult de 5 milioane de suflete.

Cairo, orașul cel mai mare al Africei, e 2 ori mai mare de cât Bucureștii.

Alexandria, orașul întemeiat de Alexandru Macedon, crește vĕzênd cu ochii.

Dar din toată înflorirea aceasta localnici trag puțin folos. Felahii sunt ca și pe vremea Faraonilor niște vite de muncă. Pământul nu e a lor, ci al *Kedivului*, după cum odinioară era al Faraonului. — Ear deasu-

www.digibuc.ro

pra lor şi a Kedivului stau negustorii englezi. Turcii încaltea sunt stăpîni numai cu numele.

Englezii în Egypt. Vorba Kediv înseamnă „stăpînitor deplin". Şi în adevĕr Kedivii aŭ socotit Egiptul ca o moşie a lor. Şi de unde înainte erau supuşii Şultanului din Constantinopol, din causa datoriilor făcute în streinătate, s'au pomenit supuşii creditorilor, adică ai Englezilor, care administrează acum ţara, ca să-şi scoată banii împrumutaţi.

Englesii sunt azi cu atâta mai mult stăpânii ţĕrei, cu cât ei au ajutat Kedivului să-şi cucerească o parte din Egipt, care nu vrea să-l mai recuoască drept stăpîn. Şi iată în ce împrejurări:

Pe la 1821 (când era la noi Zavera) Kedivii stăpâneau valea Nilului numai până la a 2-a cataractă. Dar de atunci şi până la rĕsboiul nostru cu Turcii, ei şi-au întins stăpânirea pe Nil în sus până la lacul Albert supunînd ast-fel tot răsăritul Sudanului.

Mai târziu însă când Kedivii erau încurcaţi cu grija datoriilor lor, un paşă s'a resculat şi s'a făcut el stăpîn de la cataracta a 2ª spre Sud Şi aşa au stat lucrurile până acuma 2 ani, când un general englez, *Kitchner*, plecând cu oastea din Cairo s'a întâlnit cu armata resculaţilor la *Omdurman* (lângă Kartum), i-a bătut şi a supus earăşi valea Nilului până în ţinutul Marilor Lacuri.

După formă Englezii zic, că au cucerit ţinutul acesta pentru ca să-l dea îndărăt Egiptului. In faptă ei au pus de-abinele stăpînire, ca şi cum ar fi ţara lor. Au făcut o cale ferată de la Alexandria până la Berber (aproape de confluenţa lui Atbara) şi astfel *Nubia, Kordofan, Darfor, Darfertit*, care mai înainte erau în mâinele resculaţilor, sunt azi în mânile Englezilor. — Gîndul lor e ca să prelungească drumul de fer până în regiunea Marilor Lacuri, căci pe la cataracte Nilul e navigabil numai când apele lui se umflă; cu trenul însă ei ar putea să-şi ducă mărfurile în tot timpul până în inima Africei.

Africa răsăriteană engleză. Stăpînirea engleză în valea Nilului mai este însă ajutată şi de următoarea împrejurare: isvoarele fluviului sunt tot în mânele acestora. *Africa rĕsăriteană engleză*, cum numesc ei acest ţinut, se întinde între rîul *Juba* şi o linie, care venind de la lacul *Albert Eduard*, tae în curmeziş lacul *Victoria*; trece pe lîngă Kilimangiaro şi ajunge la coastă în faţa insulei *Pemba* şi *Zanzibar*, care sunt tot engleze.— Aşa că imperiul britanic ţine sub mâna sa o fîşie de pămînt, care începe din Oc. Indian, de pe la Equator, şi se întinde peste toată valea Nilului până în Mediterana.

Neatîrnat rămîne numai podişul Abysiniei; iar M. Roşie, se poate zice că e tot în mânile lor, de oare-ce ei au întărit insula *Perim*, care ţine calea în poarta Bab-el-Mandeb; aŭ ocupat *Aden* şi în faţă au pus stăpînire pe o fîşie din coasta golfului Aden numită: *Somali englez*.

www.digibuc.ro

E drept, că şi Francezii au *Obok*, ear Italienii au o fîşie de coastă numită *Erythrea*. Dar totuşi se poate zice, că afară de Abysinia toată Africa de NE e în mânile Englezilor.

Canalul Suezului. Marea însemnătate a acestor posesiuni engleze stă mai ales în canalul *Suezului*, prin care trec cele mai multe mărfuri, care se duc din Europa spre Asia ori vin din Asia spre Europa.

De vre-o 30 de ani, de când s'a tăiat istmul şi s'a despărţit Africa de Asia, corăbiile nu mai au nevoe să se coboare până la capul Bunei Speranţe pe drumul găsit odinioară de Portughezi, ci scurtează calea pe jumătate, şi din Mediterana trec spre Indii apucând drumul M. Roşii,

De unde înainte vreme o corabie, care pleca din fundul Adriticei, abia după 50 de zile ajungea la Bombay, azi ajunge în 15 zile. Şi cum două treimi din corăbiile, care trec prin canalul Suezului, sunt ale Englezilor, aceştia aşezîndu-se în Egipt, au pus mâna pe Canal, pe care îl lărgesc necontenit acuma cu banii luaţi de la corăbiile şi călătorii, care trec prin canal.

Abysinia

Abysinia căruia i se mai zice şi „Elveţia africană", e un stat mare cam cât Germania, dar are abia 4 mil. de locuitori.

Ea este un podiş aşezat între M. Roşie şi valea Nilului.

Cine vine din spre M. Roşie, după ce străbate o câmpie foarte caldă şi pustie, vede deodată ridicându-se în faţa lui un munte drept ca un zid. Aşa că trebue să aleagă câte-va ştirbituri mai adînci ale acestui zid de 3000 m., pentru ca să se poată sui deasupra. Când ajunge însă acolo, vede că muntele n'a fost de cât rîul unui podiş, care se coboară repede spre Nil şi ceva mai lin spre Nord şi Sud.

Podişul acesta însă nu e neted ca o masă, ci e făcut din mai multe mese (numite de localnică *ambas*) aşezate unele mai jos altele mai sus şi despărţite între ele prin şanţuri foarte adînci. Când apele din fundul acestor şanţuri se umflă de ploae este aproape cu ne-

www.digibuc.ro

putința, să treci de pe o masă pe alta în lipsă de poduri. De aceia în Abysinia s'au format cu timpul mai multe state trăind deslipite unele de altele.

Clima și Vegetația. Cine pleacă de la *Massauah*, unde apa e ferbinte chiar și în puțuri, și se sue până în vîrful munților acoperiți cu zăpezi eterne (Ras Daşan e aproape cât Mont Blanc), acela străbate în câteva zile toate climatele pământului.

a) Până la 1800 m. peste fața mării, ținutul abysinian poartă numele de *Kolla*. E cald și grozav de umed. Vara, când ploile vin spre Nil, plouă și în Abysinia de înecă pământul. De aceia Kolla e acoperită cu păduri nestrăbătute, unde rătăcesc în voia lor: rinocerul elefantul, ipopotamul, leul, etc. — Omul însă nu se poate așeza aci, din causa frigurilor. Chiar și Negrii sunt în primejdie de moarte.

b) De la 1800—2400 m. e un alt ținut numit *Voina-dega*. Aci fiind aerul ceva mai rece, pădurea e mai rară și agricultura e cu putință. *Via, cafeaua, maslinul, porumbul, grîul* se întâlnesc aci pe acelaș petec de pământ.

c) De la 2400 m. în sus începe *dega*, un ținut răcorit și sănătos. Aci pământul e acoperit mai mult cu pășuni.

Vîrfurile cele mai înalte ale podișului sunt earna albe de zăpadă. Zăpezile și ploile de vară dau naștere la o mulțime de rîuri care coboară spre Nil, așa că Abysinia e pentru Egypt un fel de „casa a apelor".

Avuția acestei țări stă mai ales în *agricultură* și în *creșterea vitelor.*

Cafeaua e aproape tot așa de bună ca și cea din Arabia fericită și e vêndută peste graniță sub numele de „cafea din Moca". De asemenea se mai exportă *fildeș* și *miere.*

In schimb Abysinia cumpără ca și restul Africei *stofe, fierărie* și tot felul de mărunțișuri eșite din fabricele Europei.

Viitorul Abysinei atîrnă însă în mare parte de stabilirea unor căi de comunicație mai lesnicioase ca cele de azi.

Rîurile nu-i sunt aproape de nici un folos. *Nilul albastru*, care ese din marele lac *Tana* (de 5 ori mai mare ca al Genevei) și *Atbara* sunt ca toate rîurile de podiș pline de repezișuri și cascade.

Drumurile sunt mai mult niște poteci; adesea ele merg prin fundul văilor dintre ambas și călătorul e în primejdie în fie-care

www.digibuc.ro

minut, să fie înecat de apele pîraelor, care în timp de ploae se umflă fără de veste.

Populaţia. Abysinia ca şi Caucasul a fost un fel de ascunzătoare pentru neamurile dimprejur. De aceia populaţia ei e foarte amestecată; ţara chiar poartă numele de *Habeş,* ceia ce înseamnă „populaţie amestecată".

In adevĕr, pe lângă populaţia veche *hamită* au venit de dincolo de M. Roşie *Arabi* şi *Evrei*, ear cu vremea s'au adăogat şi *Negri.* Din fericire ei au luat religia creştină de timpuriŭ, în cât s'au putut deştepta mai degrabă făcênd în Africa singura împărăţie creştină până azi.

Ţara fiind împărţită în mai multe bucăţi asculta de mai mulţi prinţi (ras), care nu voiau să ştie unul de altul. De aceia strĕiniĭ (*Italieniĭ*) isbutiseră, să pună oare cum stăpânire peste toată Abysinia ajutând luĭ *Menelik* să se înalţe *„Negus Negesti"* adecă „Rege al Regilor" sau mai mare peste toţi ceil'alţi prinţi. In timpul din urmă Italieniĭ certându-se cu Menelik au avut un rĕsboiŭ din care Abysinia a rĕmas neatîrnată.

Capitala e la *Addis Ababa.*

Neatîrnarea aceasta însă e plină de griji. Pe deoparte de jur împrejur stăpînesc *Engleziĭ*; pe de alta *Francezii* şi *Italieniĭ* se aţin pe malul M. Roşiĭ. Până şi *Ruşiĭ* urmând obiceiurile lor de a se amesteca în cele bisericeşti au găsit prilej, să se poată furişa la curtea luĭ Menelik cu gîndul ca din Abysinia să poată stăpîni cu vremea drumul spre India.

Barka şi Tripolis.

Coasta de Nord a Africei ca şi valea Nilului atîrnă cu numele tot de imperiul turcesc.

Barka e un podiş, peste care plouă destul în timpul earnei. De aceia în apropierea Mediteranei are *păduri*, ear mai spre Sud se arată *păşunele*, până ce începe nisipul pustiei sahariene. — Pe podişul acesta erau în vechime cinci oraşe greceşti foarte infloritoare; azi au rĕmas numai ruinele lor.

Tripoli se numeşte ţinutul de la Sudul celor două

www.digibuc.ro

Syrte. Insemnătatea lui stă acolo, că din oraşul *Tripoli* pleacă peste *Murzuk* caravanele, care duc mărfurile europene până la Negriĭ din Sudan. E deci un fel de poartă a Sudanului spre Europa.

Ţinuturile acestea (Barka, Tripoli şi Fessan) fac la un loc un *vilaet* turcesc având cam 1 mil. locuitori.

Negoţul acestor ţări se mărgineşte mai ales la *alfa* (o earbă din care se face hîrtie), *pene de struţ* şi *bureţi de şters.* Tot de pe coasta Syrtelor se aduce *caracatiţa*, o vietate de mare, pe care localniciĭ o usucă şi ne-o trimit Grecilor, Ruşilor şi nouă mai ales primăvara. — Odinioară ţările acestea aveau mare însemnătate prin comerţul cu robi Negri: îi aducea din Sudan şi apoi îĭ vindea în imperiul turcesc.

Dar până să ajungă la ţermul Mediteranei sumedenie dintre ei piereau în pustie. Deprinşi cu umezeala şi bielşugul de la Equator ei piereau cu miile de sete şi de foame, — mai ales copiĭ semănau drumul cu trupurile lor.

In timpurile din urmă Italieniĭ văzând că încercarea lor cu Abysinia n'a isbutit, şi-au pus ochiĭ pe Tripoli. Aşa că stăpînirea turcească în Africa e strîmtorată din toate părţile ca şi în Asia.

Posesiunile franceze

După cum Engleziĭ şi-au întins stăpînirea peste o bună parte din răsăritul Africei, de asemenea şi Franceziĭ s'au făcut stăpâni mai peste tot colţul de apus al acestui continent, — cât se întinde între Mediterana şi golful Guineiĭ.

Pornind din golful Syrtei mici hotarul stăpînirei (ori măcar influenţei lor) se îndreptează spre Sud până în podişul *Tassili;* apoi ocoleşte pe la răsărit de *Tibesti* şi coboară printre afluenţiĭ *Nilului* şi a lui *Şari* urmând cursul lui *Ubanghi* şi a lui *Congo* până aproape de Ocean. — Cotul acesta al continentului ar fi cam o treime din toată Africa, dar pe coastă mai sunt ţinuturi, cari stau sub stăpînirea altor puteri.

www.digibuc.ro

I. Algeria şi Tunisul

Ţinutul acesta se aseamănă cu Asia mică: e un podiş cam de aceiaşi înălţime, plecat însă de la apus spre răsărit. El e mărginit la Nord de *Atlasul mic*, iar la Sud de *Atlasul mare*, care ar putea să fie priviţi la urma urmei numai ca povîrnişurile de Nord şi de Sud ale acestui podiş ridicat cu 1000 m. peste faţa mărei.

Podişul acesta însă nu-i neted. De la Atlasul mic până la cel mare se întind spinări de munţi, care împart podişul în mai multe basinuri.

Când plouă (toamna şi earna), rîurile, care coboară din munţi, fac în fundul acestor mari albii nişte lacuri întinse numite *Şot*. Când încep apoi căldurile verei, lacurile acestea scad, ear unele pier cu desăvîrşire şi în loc rămâne nisipul sterp amestecat cu sare. Aşa că singur povîrnişul de la Nord numit şi *Tell* e roditor; aci earna aerule căldi cel şi plouă în deajuns.— Podişul din contra după ce sufere vara de secetă şi de căldură, earna sufere de frig şi e acoperit cu zăpadă aproape ca în ţara noastră.

Totuşi creşte pe unele părţi ale podişului o earbă de foarte mare preţ numită *alfa*.

(*) **Alfa.** Inaltă până la o jumătate de metru şi subţire de $1\frac{1}{2}$mm earba aceasta e aşa de mlădioasă, în cât localnicii o întrebuinţează, la tot felul de împletituri. Când în Europa n'au mai ajuns sdrenţele pentru a face hârtie, ear fabricele au început a întrebuinţa lemne, pae şi cânepă, atunci earba podişului algerian şi a unor şesuri din Tripoli a devenit o adevărată bogăţie. S'a făcut o cale ferate de la coastă până sus şi în cei dintâi 10 ani s'a vîndut numai din Algeria earbă de aceasta pentru suma de 50 mil. de franci.

Caravane de cămile încărcate cu maldări de *alfa* vin până la staţii, unde earba e aleasă, strînsă în pachete, legată cu sîrmă şi cărată spre mare, unde e încarcată pe vapoare.

Mai trist însă de cât podişul cu „şoturi“ (Şerki, Rarbi, Hodna, etc.) e partea din spre Sahara, — mai ales cea de la Sudul Tunisiei, unde stau iarăşi în rînd mai multe „şot“uri foarte întinse.

www.digibuc.ro

Unele din aceste lacuri sunt mari cât Dobrogea, dar apă n'au de cât în mijloc. Sarea le acopere ca un sloiu de ghiață. Mergi ca pe un pod gros de o palmă (pe alocurea de două palme) și străveziu aproape ca sticla.

Și ceia ce e mai ciudat, podul acesta de sare nu e neted, ci vălurit. In unele locuri are ridicături de câte 30 m. înălțime. Când bate vêntul, coperișul lacului începe să tremure, ear pe unde e vre-o spărtură, apa sare în sus, după cum sare la noi earna, când spargi o produșcă în ghiața unui lac ori rîu.

De altfel apa în aceste „șoturi" nu-i de loc adîncă. Abia ar veni până la brîu. De desubt însă în unele locuri nomolul e adînc de 50m. Un pas dacă faci alături, cazi la fund și nomolul nu te mai lasă să ieși afară, în cât nu mai știe nimeni, unde te ai cufundat. — Acuma vr'o 50 de ani 1000 de cămile și 2000 de călători, care porniseră spre Sahara, au pierit în fundul acestor mlaștine amăgitoare.

Avuția. Toată bogăția e în Tell: acolo plouă; acolo e agricultura; acolo e populația cea mai deasă.

Pe lîngă *cereale* mai sunt aproape de malul Mediteranei și păduri întinse de *maslini* și de *curmali*, cari trimet fructele lor în toate porturile Europei.

Vrednic de pomenit e și un stejar din a cărui coajă se scoate *pluta*, precum și *bumbacul* introdus în timpurile din urmă de Francezi împreună cu *via*.

Alger și *Tunis* sunt orașele cele mai însemnate. Earna din Alger e vestită prin temperatura ei plăcută.

Locuitorii. Pe un ținut de 888 mil. k. □ trăesc abia 5½ mil. suflete. Cei mai vechi locuitori sunt *Berberii*.

Toate statele din lungul Atlasului se numeau odată „barbaresques". Numele acesta a venit de la Romani, care cuprinseseră țara, dar locuitorii n'apucaseră se învețe latinește. Pentru Romanii însă toți cei ce nu știeau limba lor erau *barbari*.

Peste Berberi, care sunt Hamiți, au venit mai târziu Semiți: *Arabii* și *Evreii*, ear în timpul din urmă s'au revărsat și Arienii: *Italienii*, *Francesii* și *Spaniolii* — fie-care pe coasta, care le era mai aproape. Italienii s'au așezat în Tunis și Tripoli; Francezii în Algeria; Spaniolii în Maroco și în Vestul Algeriei. Așa că azi în țările Atlasului se găsesc la un loc *toate* ramurile rasei mediterane.

www.digibuc.ro

Adevărații stăpâni ai acestor țări (Algeria și Tunisul) sunt însă Francesii. *Algeria* este în privința comerțului, armatei și administrației un fel de prelungire a Franției peste mare. *Tunisul* e cu numele supus Turciei, în fapt îl stăpânesc Francesii, după cum și Englezii stăpânesc Egiptul; căci *Beiul* Tunisului ca și *Kedivul* Egiptului făcênd datorii în streinătate și neputêndu-le plăti au dat prilej creditorilor, să se amestece în cârmuirea țărei sale, ear el a rĕmas acuma cu o umbră de stăpânire.

II. Sahara

Cea mai mare parte din Sahara e sub stăpânirea Francesilor.

Se credea odinioară că pustia aceasta ar fi fundul unei mări și chiar se făceau planuri, să o umple ear cu apă din Mediterana, ca să o facă roditoare. Acuma se știe însă că mai toată pustia stă mai sus de cât fața mărilor dimprejur, ba are și munți.

a) *Munții* ca toți cei africani (afară de Atlas) sînt niște rîpi ale unor mese înalte. In *Tasili* și *Tibesti* rîpa e așa de lungă, încât ți se pare că ai înainte un munte ca cei din Europa; — mai ales că înălțimele sunt adesea însemnate. Așa, în Tibesti, sunt vîrfuri, care se apropie de înălțimea munților Făgărașalui.

b) Două treimi din Sahara sunt însă acoperite cu niște mese foarte late numite *hamada*.

Când te apropii de o hamadă, zărești o rîpă ca de 100 m. In apropierea ei mai întîlnești și niște stîlpi tot de aceiași înălțime, pe care localnici îi numesc *„marturi“*. — Aceștia nu-s de cât bucăți, care cu vremea au fost despărțite din acele mese de ploi și de vînturi.

Cine se sue apoi sus vede, că masa se întinde netedă, învelită cu un nisip galben, mărunt și cu o sumedenie de bolovani. Ear pe alocurea petrele acestea sunt așa de fărîmate, pare ca ar fi fost înadins pisate cu ciocanul. Causa acestei fărîmări e clima aspră a pustiei: Se poate întâmpla ca ziua termometrul să arate +57°, ear peste noapte —7. Ziua petrele se umflă și noaptea se string, până ce la urma urmei se fărîmă în așchii cu muchile foarte ascuțite.

www.digibuc.ro

c) Afară de *munți* și de *podișurile* numite hamada mai sunt în Sahara și locuri mai joase acoperite cu nisip, pe care vêntul îl alungă făcând movilițe sau *dune*. Acolo pustia se arată în toată grozăvia ei; nisipul împins de vênt se mută dintr'o dună în alta și earba nu poate prinde rădăcină.

Cele mai întinse pustii sunt: *Ighidi* în Sudul Marocului și *Areg* în Sudul Algeriei.

Avuția Saharei e o adevărată sărăcie. Apa lipsind, plantele nu cresc; animalele n'au cu ce trăi, și omul n'are de ce se așeza acolo. Sunt locuri unde ploaia nu cade cu ani.

Unde însă apa se ivește în fața pământului, plantele cresc și *oaza* e gata. Curmalii al căror frunziș iubește soarele și ale căror rădăcini caută umezeala cresc îndată; la umbra lor se adăpostesc de arșiță câte-va sămănături, și ast-fel omul poate trăi chiar și în mijlocul pustiei. — In multe locuri, unde au putut săpa puțuri, Francesii au întemeiat în Sudul Algeriei sate, acolo unde odinioară se întindea nisipul sterp al deșertului. *Curmalul. camila* și *struțul*, acestea sunt avuțiile locuitorilor din oaze. In câte-va locuri (la *Bilma* de ex.) se adună și sarea de pe margina unor pîrîiașe.

Cum apa prinde peste earnă o coajă de ghiață, așa prinde pe acolo de căldură o coajă de sare. Localnicii o culeg, o încarcă pe cămile și o duc până în Sudan, unde ea are mare preț, fiind-că acolo lipsește.

Locuitorii Saharei sunt de două neamuri:

1. *Beduini* adică Arabi veniți din Asia cu cămilele și coborîți apoi de pe coasta de Nord în pustie.

2. *Berberi*, neam harnic, împărțit în două ramuri:

Tuaregii, care trăesc spre apusul pustiei, și *Tibu*, care locuesc spre răsărit. Cei dintâi s'au păstrat mult mai curați. Pielea lor bate încă în galben, pe când Tibu s'au amestecat mult cu Negrii și de aceia au căpătat o înfățișare mult mai aproape de a acestora.

www.digibuc.ro

Şi unii şi alţii trăesc din hoţie, din negoţul cu sare, cu robi, şi din „cărăuşie". Carele lor sunt însă cămilele. Le leagă una după alta în şir, şi mai toată viaţa lor şi-o petrec în pustie ducênd şi aducênd mărfurile între Sudan şi ţările de lângă Mediterana.

S'au deprins atât de mult cu lipsurile pustiei, în cât rabdă şi ei de foame aproape ca şi animalele lor. Zile întregi trăesc mai din nimica: merg noaptea pe răcoare, ear ziua când e cald, îşi acoper faţa cu un vêl (litham) şi stau lipiţi la pământ împreună cu cămilele. Ear la vreme de primejdie, când vîntul nu mai conteneşte, apa din burduf s'a isprăvit, şi-şi vêd moartea cu ochii, se leagă de şeaua cămilei şi se lăsa să-i ducă în voia întâmplării.

III. Sudanul, Senegambia şi Guinea superioară.

De la gura Senegalului şi până spre Abysinia se întinde în *Sudan* un şir de podişuri, care pe alocurea (de ex. la izvoarele lui Nigir) ating înălţimea unor adevăraţi munţi. Odinioară erau chiar însemnaţi pe hartă în chipul unui lanţ muntos, care se întindea de la apus spre resărit. Acuma se ştie că aceste podişuri nu sunt strîns legate între ele, ci au câte-va mari adîncături pe unde curge Şari spre lacul Ciad şi Nigir spre mare.

Cât priveşte însă coasta *Guineii superioare*, ea e mai toată la fel. Din fundul golfului *Biafra* şi până la *Capul Verde* aproape tot ţermul Africei e neted şi mlăştinos. Rîurile, care coboară din Sudan, abia pot să se verse în Ocean, de oare-ce mîlul coastei a făcut un fel de zăgazuri sau „limbi de nisip", care le închide gura şi le desparte de ocean silindu-le, să se verse în nişte lacuri puţin adânci.

Avuţia. Cu cât te cobori din Sahara spre Sudan şi apoi spre Guinea, cu atâta ploile sunt mai bogate, ear pământul mai îmbrăcat cu vegetaţie. — Indată după pustiea sahariană urmează *savanele* Sudanului, unde se găseşte numai earbă şi cevă copaci pe lângă rîuri. Apoi spre coastă copacii se îndesesc, până ce în mlaştinile ţermului pădurea e tot aşa de deasă şi bogată ca şi la Equatori.

Nucile de *cola* sunt rodul cel mai de seamă al acestui ţinut.

www.digibuc.ro

(*) **Nuca de cola.** De la Senegal şi până la gura lui Congo nuca aceasta ţine loc de bani. Să dai şefului unui trib negru o nucă sau macar o fărîmătură, şi să ştii că vei fi bine primit. Alt-fel ori-ce dar i-ai aduce, nu i se pare îndestul.

Nu-i o negustorie, care să se facă, până ce vênzătorul şi cumpărătorul nu rod mai întâi măcar o nucă de cola. Până şi rĕsboiul şi pacea nu se pot încheia fără o nucă de acestea.

Obiceiul acesta îşi are noima sa. Acest fruct le ajută Negrilor în ţinuturile unde apa e rea, să o facă bună de băut; ear dimineaţa în loc de cafea, Negrul mănâncă o nucă, de oare-ce ea îl ţine pe om deştept şi-i aţîţă puterile ca şi cafeaua şi ceaiul. De aceaia pe toată coasta Guineei şi în tot ţinutul lui Nigir, unde copacul acesta creşte în păduri întinse, nuca de cola e un izvor însemnat de cîştig.

La Timbuctu, unul din târgurile cele mai mari din apusul Africei, alături de *aur* şi de *sare*, *cola* e marfa cea mai căutată. — Ea a pătruns şi în America peste tot, pe unde s'a rĕspândit neamul Negrilor.

Aborele care dă unt este earăşi foarte rĕspândit între Nigir şi coasta Guineiĭ superioare. Untul lui servă la *săpun*, la pregătirea *uleiurilor* de lampă etc.

Palmieriĭ (mai multe soiuri) dau atâta *oleiu* din fructele lor, în cât în loc de a se mai zice *Coasta Sclavilor*, a *Aurului*, a *Fildeşului* a *Piperului* şi *Sierra Leone* se zice acuma întregului ţerm „*Coasta oleiului*“, ear gurilor prin care se varsă apa lui Nigir precum şi a celorl'alte rîuri, care se varsă pe această coastă, li se zice *rîuri de oĭeiu*.

In *Savană* din contra bogăţia stă în turme: *boul cu cocoaşă*, *capra*, *calul* şi aproape de pustie *camila* sunt animalele domestice cele mai de preţ.

Locuitoriĭ acestor ţinuturi sunt la Nord; *Tuaregiĭ*, *Arabiĭ* şi *Tibu*.

Arabiĭ au venit uniĭ dinspre Mediterana trecênd Sahara cu camilele, ear alţiĭ au venit dinspre M. Roşie, de la Răsărit spre apus.

Şi împreună cu aceştia trăesc *Negri* ocupându-se cu agricultura. — S'a petrecet şi aci lângă Sahara, ceia ce se întîmplă mai lîngă toate pustiile şi stepele: Locuitoriĭ săraci ai pustiei sau ai stepei, îndată ce sunt strîmtoraţi de vre-o secetă sau de vre-o molimă, care prăpădeşte vitele, se revarsă peste ţĕrile dimprejur, unde pămîntul e mai roditor, şi supun pe agricultori.

www.digibuc.ro

Aşa nomaziĭ acestia numiţi *Fellata* (adecă „galbeniĭ“ fiind-că faţa lor e mai puţin întunecată de cât a Negrilor) au venit asupra agricultorilor Negri şi i-au silit să iea religiunea mahometană. — Religiunea pe urmă i-a făcut să se amestece împreună. Dar cu cât te cobori mai spre Sud, spre Ţerm, cu atâtea neamul Negrilor e mai curat.

(*) **Negriĭ Kru.** Aceştia sunt vrednici de pomenit între toţi locuitoriĭ negri ai Guineiĭ superioare. — De felul lor ei sunt de pe la Capul *Palmas,* şi în deosebire de alţi Negri sunt foarte harnici. Pe când cei-l'alţi Negri sunt leneşi şi nu se supun de bună voe muncei, *Negriĭ-Kru* pleacă în cete. Işi aleg câte un vătaf şi pornesc la lucru în toate porturile coastei. Indată însă ce cîştigă destui bani spre a-şi cumpăra o femeie şi a-şi întemeia o gospodărie se întorc în patria lor.

Fără aceşti hamali voinici şi muncitori, nici nu-ţi poţi închipui încărcarea şi descărcarea vapoarelor pe coasta aceasta aşa de nesănătoasă, unde frigurile pun în mare primejdie viaţa Europenilor.

Pentru o plată de nimica ei lucrează toată ziua, ba găsesc vreme să şi cânte şi să rîză; şi în deosebire de alţi Negri, nu se pomeneşte să se certe. Dacă dai o pâne unuia, el o împarte îndată cu cei-l'alţi. Dacă fură unul ceva, suferă cu toţiĭ bătae, dar nici unul nu spune.

Mâncarea lor e făcută din orez şi dacă se tae o vită li se mai dă picioarele, capul şi bojogiĭ. Peştele e lucru rar, când le dă. Ear leafa le-o plăteşte nu în bani, ci în pînzeturi, mărgele sau alte nimicuri.

Stăpâniĭ acestui ţinut sunt *Europeniĭ,* care s'au înşirat pe coastă înfigêndu-se fie-care pe unde au putut:

1. **Senegambia** (ţinutul unde curge Senegalul şi Gambia) e al Francesilor. Capitala e St. *Louis.*

2. O fâşie în dreapta şi stînga fluviului **Gambia** e stăpînită de Englezi.

3. O altă fâşie în dreptul insulelor **Bissagos** e a Portughezilor.

4. **Freetown** (= fritaun) este un ţinut stăpînit de Englezi şi populat cu Negri creştinaţi.

5. **Liberia** e o republică de Negri liberaţi din robie şi aduşi din America cu gînd, să dea pildă de viaţă creştinească celor din Africa.

www.digibuc.ro

6. **Aşanti** este al Englezilor.

7. **Togo** e ocupat de Germani.

8. Cursul de jos al lui **Nigir** şi **Benue** (singurele rîuri navigabile lîngă mare, ca şi Nilul) e în mâna Englezilor, care au potrivit să iea peste tot partea cea mai bună.

9. **Kamerun** e al Germanilor, care şi-au întins graniţa alături de a Englezilor până la lacul Ciad.

Tot restul Sudanului, în dosul acestor posesiuni streine, şi tot ce a mai remas printre ele e pământ stăpînit de Francesi: Senegambia, Guinea franceză, Dahomey, Congo frances şi tot pămîntul până la Tibesti şi la ţermul Mediteranei (în Algeria şi Tunis) e cuprins după cum zic dînşii în „sfera de interese franceze". Cu alte cuvinte imperiul colonial frances cuprinde în Africa aproape tot colţul de apus aşezat între golful Guineei şi Mediterana.

Dar după cum la răsărit rămăsese Abysinia înconjorată de Englezi, de asemenea şi aci, la apus, stă neatîrnat în mijlocul acestei „sfere franceze" imperiul mahometan al Marocului.

Maroc

Pămîntul Marocului e mai mult muntos. Rîpa numită în Algeria *Tell* se prelungeşte şi pe coasţa marocană. Podişul însă, unde eraŭ acele lacuri sărate numite *şot*, se prelungeşte puţin în Maroc, apoi dispare şi rămâne numai *Marele Atlas*, care se întinde până în Ocean. În *Tumjurt* el atinge înălţimi mai mari de cât ale Abysiniei (aproape cât a lui Mont Blanc). De aceia cu toată seceta şi căldura Saharei vîrfurile Atlasului marocan remân albe de zăpadă aproape în tot timpul verei.

Singura parte şeasă a Marocului, e cea dinspre NV, care se pleacă uşor spre Ocean.

In genere însă ţara Marocului e foarte puţin cunoscută. Locuitoriĭ sunt mahometani plini de rîvnă, şi

www.digibuc.ro

ucid pe ori ce strein, care s'ar încumeta să intre în ţara lor. E un fel de „Chină africană“, ba şi mai rău de cât atâta.

Avuţia Marocului nu e mare.

Agricultura. Pe povîrnişul de la Nord, care în Algeria şi Tunis e aşa de roditor, pământul în Maroc e foarte rău lucrat. Pe munţi *pădurile* aŭ fost tăiate fără nicĭ o socoteală şi din această causă scăzând umezeala vine aproape la fie-care 8 ani câte o foamete cumplită.

Când pământul va fi îngrijit, el va da şi în Maroc aceleaşi roade ca şi în Algeria şi Tunis, de oare ce clima e mai aceiaşi

Vitele (cai, catâri, măgari şi cornutele) sunt avuţia cea mai de seamă a Marocanilor. Alături de vite era odată înfloritoare şi industria: din pielea caprelor se făcea un fel de pojghiţă numită *marokin*, adică pielea de Maroc; ear din lâna foarte moale a oilor se făceau *covoare* frumoase, care se vindeau până de parte de graniţă. Azi fabricele europene cu eftinătatea lor au scăzut mult acest comerţ.

Din Maroc es afară azi mai ales: *fructe*, *porumb* şi *vite*, pentru care ei primesc în schimb *ţesături*, ferărĭ şi alte fabricate engleze francese şi germane. Comerţul însă nu-l fac ei, ci mai mult Evreiĭ, care sunt foarte urîţi şi despreţuiţi de musulmani.

Metale e oprit să caute cineva.

Oraşele cele mai principale sunt: *Maroko* (=cel împodobit) capitala imperiului, şi *Fez*, care e de 3 ori mai populat de cât capitala.

Locuitorii. Pe un ţinut, care în afară de pustie e cât jumătatea Algeriei (444 mil. km. păt.), trăesc 8 mil. de locuitori.

Ca şi în Algeria populaţia cea mai veche o formează *Berberiĭ*. Peste ei au venit cu întinderea islamismului *Arabi*, ear din amestecul acestor două neamuri au eşit cu vreme un fel de corci numiţi *Mauri*.

In sfîrşit, alungaţi d'n Spania, *Everiĭ* au năvălit şi

www.digibuc.ro

ei asupra Marocului (sunt vre-o 200.000). Ear negoțul cu robi a adus cu vremea în Maroc și *Negri* din Sudan. Așa că astăzi Marocul e un fel de *Habeș* sau amestecătură de neamuri.

Ca și în Abysinia, țara ascultă numai cu numele de un singur stăpânitor. In faptă fie-care trib își are șeful său, ear oamenii sultanului, când vin să strîngă dările sunt adeseori puși pe goană. Sultanul e nevoit de multe ori să „plece la răsboiu“ în țara lui, ca să pedepsească el însuși pe cei nesupuși.

Ast-fel stând lucrurile, Marocul, care e mai aproape de Europa de cât Abysinia, și-ar fi găsit de mult un stăpîn, dar se ațin prea mulți la împărțeală. Fiind așezat lîngă *Gibraltar,* poarta întâi a drumului spre India; ca și Egyptul, care e la poarta a doua (Canalul de Suez); ca și Abysimia, care stă la poarta a treia (Babel Mandeb), stăpînirea Marocului poate fi o mare primejdie pentru națiile, care fac mult negoț pe mare. De aceia Englezii, Francezii, Germanii și Spaniolii se ațin cu toții, să pună mâna pe Maroc, și din pricina aceasta împărțirea lui întîrzie.

Spaniolii au mai de mult *Ceuta* și alte câte-va puncte pe coasta marocană.

Așa se face că și până azi Mahomet are pe fața pămîntului o împărăție, unde legea lui e păzită ca și în vremurile, când el a predicat învățăturile sale. Pe când sultanul din Constantinopol simte de aproape mîna Europenilor în afacerile sale, Sultanul din Marokko abia la câți-va ani de zile, dacă primește cu mare alaiu câte o ambasadă de la „necredincioși“.

Congo

Fluviul Congo, după ce adună cu ajutorul afluenților săi (Aruwimi, Ubanghi, Sanga, Kua etc) apele dintr'un ținut aproape cât un sfert din Europa, scapă prin niște

www.digibuc.ro

cataracte foarte strîmte şi primejdioase spre ocean. De aceia multă vreme corăbierii n'au putut să-l cerceteze, şi-a rămas necunoscut până în vremea războiului nostru cu Turcii. Apoi fiind-că Europenii nu s'au împăcat, cum să împartă şi acest ţinut, după cum au împărţit restul Africei, a rămas ca el să formeze un stat neatîrnat sub suzeranitatea regelui Belgiei; ear după moartea regelui va trece sub stăpînirea Belgiei. — Comerţul însă e liber pentru toate cele-l'alte naţiuni.

Graniţele statului *Congo* se întind aproape până la izvoarele afluenţilor fluviului cu acelaş nume. — Pe hartă statul seamănă cu o sticlă strimtă la gît.

Pămêntul e plăsmuit în chipul unui mare basin: începênd cu munţii, care dau ocol basinului, pămêntul se coboară treptat până în fund unde curge Congo. Dea ceia şi el şi afluenţii săi au o mulţime de repezişuri şi cascade.

In mijlocul basinului se întinde *marea pădure* equatorială, pe care Stanley a trecut'o abia într'o 100 de zile; e aproape de vre-o 10 ori mai mare de cât ţara noastră, şi e aşa de deasă, în cât lumina abia poate străbate până la rădăcina arborilor. Pădurea se întinde însă mai mult pe malurile afluenţilor lui Congo, ear printre aceşti afluenţi cresc *erburile savanei.*

Aşa că văzut de sus, Congo, cu verdele închis al pădurilor şi verdele deschis al erburilor din savane ţi s'ar părea ca o marmură cu vine negre.

Avuţia acestui ţinut e mai întâi de toate *cauciukul*, care se scoate din scoarţa unor copaci, şi *fildeşul*, pentru care se ucid în fie-care an sumedenie de elefanţi. In Africa şi în India se ucid anual cam 65.000 din aceste animale, aşa că în curând prin lăcomia omului elefanţii vor pieri ca şi alte animale mai mari, care trăiau odată pe pămînt.

Palmierii dau apoi mari cantităţi de oleiuri ca şi în Guinea superioară. *Porumbul, bananul, trestia de zahăr* şi *tutunul* cresc de asemenea foarte bine, dar cultivarea

www.digibuc.ro

lor e abia la început. Belgia până azi a cheltuit pentru Congo mai mult de cât a câștigat.

Boma și *Leopoldville* sunt singurele stațiuni mai însemnate.

Locuitorii. Avuția cea mai de seamă a acestui stat este mulțimea Negrilor, care îl locuesc (cam 15 mil.).

In clima aceasta caldă și umedă, unde Europeanul se îmbolnăvește și moare de friguri, toate bogățiile acestui întins ținut n'ar fi de nici un folos sau de puțin folos, dacă n'ar fi și *Negrii*, care să îngrijască de roadele pământului.

1) In pădure ei sunt *vênători* vestiți. Urmăresc mai ales elefantul al căror fildeș îl vînd Arabilor.

2) Cei de prin savane nu se pot ocupa cu păstoria, de oare ce musca țețe ucide vitele. — Earba pentru ei n'are aproape nici un preț, de aceia la anumite răstimpuri îi dau foc și seamănă: *porumb*, *bostani*, *meiu* etc. Ca animale domestice se mulțumesc cu *capra*, *porcul* și *găinele*. In unele locuri mănîncă și carnea de câne. Ne avênd carne de ajuns Negrii se mănîncă și între dînșii, de unde urmează și necontenite răsboae între un trib și altul pentru a cîștiga prisonieri și a-i mânca.

Resboaele acestea îi fac să umble mai totdeauna înarmați cu *arc*, *săgeți* și *măciuca*; ear în apropierea satelor așează pe o înălțime (adeseori pe un *moșoroiu* de termită) un pîndar, care să dea de veste satului întreg, când ar vedea că se apropie dușmanul. — Mai ales de când armele de foc au pătruns în Africa, răsboaele acestea sunt nimicitoare. După cum negoțul cu fildeș ucide pe elefanți, de asemenea negoțul cu *rachiu* și *praf de pușcă* ucide pe Negri. Totuși elefantul ca și populația neagră sunt pentru Africa equatorială o avere, pe care nimeni n'ar putea-o înlocui.

Ori cum, Congo e menit să devină cu vremea un mare imperiu negru fiind și bogat și destul de populat Dar după cum pentru Negrii din St. Unite au trebuit sute de ani, ca să ajungă la o viață mai omenească, de asemenea va trebui să treacă vreme și pentru Negrii

www.digibuc.ro

din Africa pînă se vor deprinde mai de aproape cu înlesnirile vieței europenești. — O cale ferată pătrunde deja pe la gura Congului până înăuntrul basinului acestui fluviu, ear Belgienii au întemeiat în multe locuri sate, unde Negri se deprind cu lucrarea pămîntului.

Posesiunile Germanilor

Cei din urmă, care au sosit la împărțirea Africei, au fost Germanii, care abia acum 20 de ani s'au gîndit, să iea în stăpînire vre-o bucată din continentul negru. Deși sosiți târziu totuși au isbutit, să pună mâna pe patru regiuni destul de întinse.

1) **Togo**, cea mai mică, e o fâșie strînsă între Așanti (englezesc) și Dahomei (frances), bogat însă în uleiu de palmier ca și țerile dimprejur.

2) **Kamerun** e aproape cât Germania. Se întinde de la golful Kamerun (= al Racilor) până la lacul *Ciad* avênd chiar lîngă ocean marele munte *Kamerun* (4000 m.), un vulcan cu mai bine de 70 de guri acoperite earna cu omĕt.

Colonia aceasta e foarte bogată în *oleiu de palmier* și *cauciuk*.

3) A treia posesiune e și mai mare. Ea se numește **Africa germană de Sud-Vest** și se întinde pe coastă de la *Orange* până la *Kunene*.

E însă cea mai săracă dintre toate din causa lipsei de ploae. Până și apa de bĕut din puținele porturi de pe coastă e adusă în corăbii tocmai de la *Cap*.

Sus, pe podiș, colonia se întinde până în Kalahari și are ținuturi acoperite cu earbă, unde vitele cresc foarte bine. Dar și aci marea nenorocire e lipsa de ploi și prin urmare de rîuri. Pentru a avea apă de adăpat vitele se fac ezeturi înadins, ca să oprească apa de ploae.

4) **Africa germană de Est** e cea mai mare dintre toate coloniile; — e aproape de două ori cât Germania. De la *Rovuma* se întinde până la *Tanganika* și lacul Victoria, unde se hotărește cu posesiunile englezești.

Ținutul acesta e un podiș cam de două ori mai

www.digibuc.ro

înalt de cât al Transilvaniei (1200 m.), şi de aceia noaptea şi earna e foarte rece. Kilimangiaro de şi aproape de Equator are pe vîrf nu numai zăpadă, ci şi *gheţari.*

Aproape $^3/_4$ din pămîntul coloniei este o stepă acoperită cu earbă. Din causa muştei ţeţe vitele însă nu pot trăi peste tot.

Multă speranţă se pune în cultivarea *cafelei, tutunului* şi *bumbacului.* Până acuma o bună parte din negoţ se face cu *fildeş;* elefanţii sunt încă numeroşi şi se sue pe Kilimangiaro până la înălţimi de două ori mai mari de cât ale Ceahlăului.

Posesiuni portugheze

Portughezii cu toate că sunt cei dintâi, care au înconjurat Africa şi au găsit drumul spre Indii, totuşi azi ei au în acest continent mult mai puţin de cât alţii.

1) **Angola** se întinde de la Kunene până la gura lui Congo, ear spre resărit până în Zambesi.

Pe coastă ţinutul acesta este sterp şi fără porturi, ear interiorul este un podiş încă reu cercetat din al cărui centru se resfiră o mulţime de rîuri în toate părţile orizontului, Se ştie însă că în timpul verei australe cad pe el ploi din belşug făcênd o mulţime de mlaştine.

Cea mai însemnată avuţie a ţĕrei este: fildeşul, bumbacul şi trestia de zahăr.

Portughezii pornind din Angola strĕbătuseră Africa până la gura lui Zambesi, pe cósta Oc. Indian. Ei însemnaseră chiar o fâşie în curmezişul Africei ca fiind posesiune a lor. Dar Englezii mai acuma vre-o 10 ani, le-a smuls cu de-asila ţinutul de la mijlocul fluviului Zambesi, aşa că azi posesiunea portugheză e tăiată în două.

2) **Africa portughesă de resărit** se întinde de la Rovuma până la Sud de golful Delagoa. Ea coprinde în cea mai mare parte o coastă joasă, prin care Limpopo şi Zambesi îşi rostogolesc apele lor spre Ocean.

E drept că ţermul acesta nu e destul de prielnic pen-

www.digibuc.ro

tru negoţ, dar nici Portughezii, care îl stăpîneau de sute de ani nu şi-au dat silinţa, să se aşeze acolo şi să pătrundă înăuntrul continentului. Guvernatorii lor s'au schimbat des şi n'au priceput, cum să folosească pămîntul coloniei. — Au trebuit să vină Englezii, ca să pătrundă înăuntru, ducênd cu dînşii agricultura şi comerţul printre baştinaşi. De aceia au şi pus în cele din urmă mâna pe ţinuturile lăsate în părăginire de adevăraţii stăpâni.

Pentru cultivarea *arborelui de cafea* colonia aceasta portugheză dă totuşi bune speranţe pentru viitor.

Colonia Capului şi Ţările alăturate

Pe când Vasco de Gama înconjora Africa, nimeni nu se gîndea să se aşeze în acest continent. Ţinta tuturora era India. Târdiu au început să vină Europenii la capătul Africei; şi cei dintâi, care s'au aşezat deabinele, au fost *Olandezii*, care după ce au luat'o din mâinile Portughezilor au adus colonişti. Aceştia auînceput să lucreze pămîntul luându-l pas cu pas din mâna Hotentoţilor, Buşmenilor şi a Negrilor.

Cum însă podişurile din Sudul Africei sunt de obiceiu fără apă şi mai mult acoperite cu erburi, ocupaţia de capetenie a coloniştilor a devenit în scurtă vreme creşterea *vitelor*. Şi fiind-că Olandezii erau prea puţini, au început a se ajuta la îngrijirea vitelor şi la munca pămîntului cu *robii negri*. Dar de vre o 100 de ani Englezii au răpit această colonia de la Olandezi, după cum aceştia o răpiseră de la Portughezi), şi desfiinţând robia au silit pe Olandezi — sau cum îşi zic ei Buri — să lase liberi pe robii negri. Atunci Burii vĕzêndu-se săraci o parte dintre dînşii au părăsit *Colonia Capului*, şi-au luat vitele şi încărcând în care cu câte 10 perechi de boi avutul lor au pornit să se aşeze la Nord de *Orange*. Astfel s'au întemeiat două republici: **Orange** cu capitala *Bloemfontein*, între Orange şi Vaal; şi **Trans-**

www.digibuc.ro

vaal cu capitala *Pretoria*, dincolo de Vaal până la Limpopo.

Dar nici aici n'au fost lăsați în pace de Englezi. Aceștia se întinseră de jur împrejurul celor două republice și pe vremea resboiului nostru cu Turcii au cercat să pună stăpânire și pe pământul Burilor. Burii ne mai putênd fugi și de astă dată spre Nord, fiind-că ar fi dat peste musca țețe, care le ar fi ucis vitele, au pus mâna pe arme. Englezii au fost bătuți și cele două republici au fost recunoscute libere.

Din nenorocire pentru Buri lucrul nu s'a sfîrșit aici. Căci descoperindu-se pe pământul lor mine bogate de *aur* și de *diamant*, Englezii au năpădit ca lucrători bancheri etc. și au devenit așa de numeroși, în cât au cercat earăși a pune mâna pe țerile Burilor. Și ast-fel s'a început al doilea răsboiu, care a uimit lumea întreagă: căci Burii deși puțini la număr (aproape numai cât populația Bucureștilor) s'au bătut în timp de aproape trei ani de zile cu marele imperiu englez. — Fînd trăgaci fără pereche, în luptele de la început i-au stins pe Englezi; și dacă ar fi fost mai numeroși, i-ar fi măturat pentru tot deauna din țara lor. S'a adeverit însă și aci ceea ce am vĕdut în Asia și aiurea: că o țară fie mică, fie mare, numai atunci se póte împotrivi năvălirei streinilor, când locuitorii se îndesesc așa de tare, în cât să numai lase loc, streinilor, să se așeze și să lucreze pe pământul ei.

In adevĕr, în cele din urmă, Burii obosiți de atâtea lupte s'au plecat la pace. — Ast-fel Anglia întinde astăzi stăpânirea ei de la Cap și până la sudul lacului Tanganika tăind în două posesiunele portugheze.

Bancherul, care a învîrtit intrigile și a adus rĕsboiul pe capul nenorociților Buri, a înjghebat între *Limpopo, Nyassa, Tanganika, Zambesi* și *Kalahari* o nouă provincie numită *Rhodesia* (după numele sĕŭ: Cecil Rhodes). Așa că acuma țările engleze din Sudul Africei și cele de pe valea Nilului sunt despărțite abia de o *palmă* de pământ: o distanță de 2°, cât ține de la capĕtul nordic al lui Tanganika până la lacul Albert Eduard. — Gândul bancherului fusese să ștérgă și acéstă

www.digibuc.ro

despărțire de 2° și să întinde stăpânirea englesă de la un capăt al Africei până la cel-l'alt, adecă pe un ținut de 64°, peste care el voia să construiască un drum de fer.

Avuțiile acestor ținuturi engleze din Sudul Africei sunt foarte felurite:

Pe țărmul de Sud și de răsărit, unde plouă destul, se face *agricultură* și mai ales *via* dă roade minunate.

Cu cât te sui însă mai sus pe podiș, cu atât umezeala descrește, de oare ce munții împedecă ploile de a pătrunde înăuntru. Așa că treptele de sus și interiorul coloniei sunt foarte uscate.

Trépta a doua (începênd de la mare) se numește *Karoo* (= karu), ceia ce însemnéză *tare*, fiind-că în timp de secetă pământul se întărește, pare că ar fi cărămidă.

Indată însă ce încep ploile, earba crește peste tot și face un minunat ținut de pășuni. De aceia adevărata bogăție a *Coloniei de la Cap* nu este agricultură, ci turmele de *vite*: In rîndul întâi vin *oile* (14 mil.), apoi *cornutele mari*, *caii* și *caprele* (de Angora).

Și nu numai Europenii așezați în Africa, dar chiar și localnicii, adecă *Hotentoții*, își petrec mai toată viața lor în urma turmelor de vite. Călare și cu carabina pe umăr, unul păzește o cireadă al cărui număr de vite abia îl mai știe. Și când se sfîrșește earba într'un loc, pornește mai departe încărcând tot ce are în care grele, la care înjugă câte zece perechi de boi.

Strutul e deasemenea crescut cu multă îngrijire pentru penele lui. O pereche costă până la 1200 fr., dar penele celor sălbateci sunt cu mult mai frumoase.

Averea însă, care bate mai mult la ochi, este *diamantul* și *aurul*. Nicăeri pe fața pământului nu e un ținut mai întins, unde să se găsească atâtea diamante. Indată ce s'a aflat aceasta (acuma vre-o 30 de ani) s'a adunat aci (la *Kimberley*) venetici din toate părțile lumei; și ca din pământ au eșit: *orașe*, *căi ferate*, *telegrafe*, *bancheri* etc. care au adus nenorocirea pe capul Burilor.

Cele mai vestite mine de aur sunt cele de la *Io-*

www.digibuc.ro

hannesburg. Africa de Sud este a doua țară din lume cu privire la aur.

Locuitorii. Ținutul de la *Cap* și până la *Tanganika* deși cuprinde $2^1/_2$ mil. km.□ (un sfert al Europei), totuși are abia $3^1/_2$ mil. locuitori, dintre care numai $^1/_2$ de milion sunt albi, ear restul Africani.

Albii au găsit în Africa de Sud un ținut prielnic și sănătos mulțămită podișurilor răcoroase, unde nu pătrund frigurile de la coastă. Dovadă sunt Burii, care trăesc acolo de sute de ani și de bună seamă colțul acesta al Africei în scurtă vreme va fi deplin locuit numai de Albi, de oare ce localnicii se împuținează mereu.

Kafrii, Hotentoții, Buşmenii sunt în descreștere. Incercarea de a-i creștina n'a dat roadele așteptate. Rachiul și alte rele europene s'au lipit mai lesne de dînșii, ceia ce îi prăpădește vĕzênd cu ochii.

Cu timpul capĕtul de Sud al Africei ca și cel de Nord va fi locuit deci de rasa noastră remânênd pe seama Negrilor mijlocul cald și umed al continentului.

Insulele Africei

In Oc. Indian mai toate insulele (afară de Madagaskar, Réunion și Comorele) sunt ale Englezilor. Mai cunoscute sunt: *Socotra, Pemba, Zanzibar* și arhipelagul insulelor *Amirante, Seişele, Mauritius* etc.

Madagaskar (de patru ori mai mare de cât țara noastră) e a Franției.

Pămîntul e astfel ca și cel din Sudul Africei, de care odinioară a fost legat. La rĕsărit e un munte, care se pleacă ușor spre apus îndreptând mai toate apele spre canalul Mozambicului.

Capitala e *Tamatave.*

Jumătatea de apus a acestei insule e locuită de *Negri;* cea de rĕsărit e locuită de *Malaesi (Hova)* veniți din Asia pe la anul 1000 după Christos.

www.digibuc.ro

St. Elena în Atlantic e o mică insulă vulcanică, vestită prin moartea lui Napoleon cel Mare.

Fernando Po și *Annobon* (=anul nou) sunt spaniole. Tot spaniole sunt și insulele *Canare*.

Dar *Principe*, *St. Toma*, Insulele *Cap. Verde*, *Madeira* și *Azorele* sunt ale Portughezilor. Aceste din urmă sunt vestite pentru vara lor veșnică și fructele lor: ananas, struguri și portocale.

www.digibuc.ro

AMERICA

Intinderea. Lumea nouă e toată mai mică de cât un continent al lumei vechi. Are abia 38½ mil. km.□, adecă mai puțin de cât Asia.

Așezarea. Pe când lumea veche se întinde mai mult de la răsărit către apus, *lumea nouă* se întinde mai mult de la Nord spre Sud asemenea unei punți, care ar vrea să unească cei doi poli. De aceia în lumea nouă găsim de *două ori toate climatele pământului* începând de la Equator și până la capetele ei polare.

Lungimea acestei punți e însă un mare neajuns. Ea pune o piedică corăbiilor, care ar voi să înconjoare globul. Noroc că n'a fost și America de Sud întinsă până în gheţurile polare, căci atunci trecerea din Oc. Atlantic în Pacific ar fi fost cu neputință. Dar și mai mare noroc e împrejurarea, că America cu tótă întinderea ei se subțiază la mijloc ca o vespe. Istmul de la Panama e mai îngust ca de la Cernavoda până la Constanța; în curând va fi tăiat și mâna omului va înlătura acest mare neajuns al uscatului american. Așezarea lui în direcția meridianului nu va mai fi atunci o piedică pentru corăbii.

Tot cu privire la așezarea Americei e vrednică de luat aminte *isolarea* ei în mijlocul apelor. De aceia lumea nouă n'a primit de cât târziu ajutorul lumei vechi. — Și anume l'a primit pe acolo unde cele două lumi sunt mai apropiate, adecă pe la Nord. Astfel la Nord avem și în lumea veche și în cea nouă aceleași animale și oameni: *urs polar, ren, vulpe polară* etc. Apoi spre

www.digibuc.ro

Sud încep a se deosebi: ursul american din St. Unite şi Canada e deosebit de al nostru; ear dacă te cobori şi mai spre Sud, vezi că leul şi tigrul african sunt şi mai deosebiţi de rudele lor din America. Şi în acelaş timp, din causa depărtărei, nici unul din marile animale (elefant, rinocer, ipopotam, girafă, cămilă etc.) născute în lumea veche n'au putut trece şi în lumea nouă.— Mai ales era pagubă că nu putuseră trece animalele mai de preţ pentru om: boul, calul, asinul, oaia etc.

Calul fusese odată şi în America, dar sĕmînţa lui pierise şi a trebuit să trécă mii de ani la mijloc, până ce noi Europenii trecênd Oceanul să-l dăruim earăşi acestui continent singuratec împreună cu alte plante şi animale de folos.

Aşa dar aşezarea *la o parte*, în mijlocul pustietăţei Oceanului, a fost pentru America un mare neajuns.

Cele dintâiu ştiri despre lumea nouă. — Se pare că mult mai înainte de Columb, locuitorii lumei vechi au bănuit, că mai este un continent afară de cele cunoscute de dênşii.

La Catargina ajunsese ştirea despre „marea cu sargassum", care împiedeca mersul corăbiilor. Şi cum Fenicienii şi după ei Cartaginesi, eşiseră departe în Oc. Atlantic, de bună sémă că vor fi întâlnit *lemne, crengi, fructe* americane... plutind pe apă, după cum a întâlnit şi Columb, când a trecut întâiaşi dată Oceanul. E cu putinţă deci, ca ei să fi crezut că e o lume nouă în spre apus de Europa.

Alţii din contra, spuneau că a fost o ast-fel de lume, un continent „Atlantis", dar că pierise şi în locul ei rĕmăsese Oceanul numit Atlantic.

Cât priveşte pe locuitorii ţĕrilor polare, de bună sémă că ei treceau des strîmtórea lui Behring, după cum o trec şi azi în luntre de piele; dar despre isprăvile lor nu se ştia nimic la popórele de pe lângă Mediterana.

Târzie vreme, Europenii s'au apropiat de America. Şi anume era firesc să se apropie mai întâiu aceia cărora America le era mai la îndemână adecă cei din ţĕrile nordice. Şi în adevĕr, cam pe la 1000 de ani după Christos, pescarii din mările de miază-noapte, după ce au descoperit *Islanda* şi *Groenlanda*, aŭ fost duşi fără voia lor până pe coasta *Labradorului*. Ba unii s'au coborât mai jos spre ţinutul, unde e azi Boston, şi s'au aşezat acolo.

Incercările acestea însă n'au prins. Şi adevĕrata descoperire a Americei se face atunci când Columb trece pe la mijlocul Atlanticului.

www.digibuc.ro

Cu tótă aşezarea isolată a Americei totuşi ea ar fi fost póte mai de mult descoperită, dacă nu s'ar fi adăogat şi altă împrejurare earăşi defavorabilă: *lipsa de insule* a Oc. Atlantic, care mărea şi mai mult singurătatea Americei.

America de la Nord

Marginile Americei de la Nord sunt foarte bine crestate.

Incepênd cu golful *Mexicului* (închis de peninsula *Yucatan*, *Florida* şi de insula *Cuba*) şi sfîrşind cu golful, unde se varsă fluviul *St. Laurenţiu*, toată coasta de răsărit e aşa de crestată, pare că ar fi o dantelă cusută împrejurul ei.

Causa e aceasta: Şesul de rĕsărit se cufundă peste tot sub mare şi apa se prelinge asupra uscatului: intră pe gura rîurilor şi le schimbă în *golfuri;* umple adîncăturile şi le preface în *lacuri,* ear ridicăturile rĕmân în chip de *capuri, peninsule,* ori chiar de *insule.*

Mai vrednice de pomenit între aceste crestături ale coastei sunt: **Golfurile** *Chesapeake* (cesapik) şi *Delaware* (delauer); **insula** *Long*, care după cum o arată şi numele, e o insulă foarte lungă; **peninsula** *N. Scoţia,* crestată ca o frunză, care abia se mai ţine de trunchiu.

Terra Nova s'a despărţit cu totul de uscat şi formează o insulă al cărui ţerm rĕsăritean e aşa de spintecat, în cât e aproape de a se desface în insule mai mici.

Anticosti e lungă şi cu malul neted ca şi insula *Long.*

*

Dacă trecem la coasta de Nord a continentului o găsim şi pe aceasta tot aşa de crestată, ba încă şi mai bogată în golfuri insule şi peninsule de cât coasta de la Est.

După peninsula *Labrador* (a treia din lume ca mărime) urmează golful plin de ghiaţă al lui *Hudson* şi peninsula *Boothia Felix*, ear în largul mărei este un mare arhipelag ale cărui insule sunt pline de ghiaţă în tot timpul anului. Un pod de ghiaţă le uneşte însă cu uscatul

www.digibuc.ro

așa că o singură dată a putut trece un corăbier pe la Nordul Americei; — și încă de la un loc a trebuit și acela să lase corabia înțepenită în ghiață.

Tot între însulele din Nordul Americei trebue să socotim și marea insulă a *Groenlandei.*

Odinioară peninsula Labrador, Groenlanda și Islanda faceau o singură punte, care unia America cu Europa. Cu vremea însă puntea s'a rupt și din ea n'au mai rămas de cât câteva bucăți.

*

In sfîrșit, dacă ajungem pe coasta apuseană acolo înfățișarea continentului se schimbă:

Jumătatea de Sud a țărmului (afară de micul golf unde se află orașul St. Francisco) este foarte dreaptă: nici golfuri, nici peninsule, nici insule. Din contra jumătatea de Nord, unde cade ploi din belșug, țărmul este foarte crestat. Apele oceanului pătrund adînc în uscat prin niște văi strimte și lungi formând așa numitele *fiorduri* (ca în Norvegia), ear lîngă mal e o puzderie de insule; — ca și cum țărmul ar fi fost fărâmat înadins.

Cea mai mare este insula *Vancuver* (după numele unui corăbier), ear ceva mai la Nord e marele arhipelag al reginei *Charlotte.* — Și bogăția aceasta de crestături se găsește până în peninsula *Alaska* de la al cărui vîrf se întinde spre Asia salba insulelor *Aleutine.*

Intr'un cuvênt, prin bogăția ramificațiilor sale America de Nord se aseamănă cu vecina ei Asia.

Din nenorocire insulele sale cele mai mari sunt așezate tocmai la Nord. Ele se arată numai pe hartă în chip de insule. În faptă toate împreună fac mai tot anul un întins pod de ghiață, de care omul se ferește.

Înăuntru America de la Nord e foarte simplu zidită: la apus are un podiș înconjurat de munți; la mijloc pământul se apleacă în chip de vale; la răsărit apoi se ridică din nou în munții *Alegani.*

a) La răsărit, după ce ai trecut de câmpia de lîngă Atlantic, ajungi la șirul munților *Alegani.* Ca și Uralii,

www.digibuc.ro

munții aceștia sunt printre cei mai vechi ai globului. Odinioară (pe când nu erau nici plante nici animale) ei erau mai înalți de cât Alpii. Ploile însă și gerurile și vînturile i-au ruinat așa de tare, în cât azi vîrful cel mai înalt e abia 2044 m.

Într'un loc e așa de adîncă știrbitura Aleganilor, în cât apa oceanului, dacă s'ar umfla numai cu 45 m., ar intra pe valea lui Hudson și s'ar vârsa în lacul Ontario.

b) La mijloc e un mare șes, care se întinde de la golful Mexiculuĭ și până în Oceanul Înghețat.

Pe șesul acesta în multe locuri apele nu se pot scurge, ci formează lacuri. In alte locuri, apa se varsă dintr'un lac în altul făcênd ast-fel un fel de rîu ciudat, adică o salbă de lacuri prin care apa curge așa de încet, în cât numai pe vreme de ploae vezi încotro se varsă rîul.

Din cauza netezimeĭ pămîntului multe din aceste rîuri curgênd domol stau mereu pline cu apă și sunt bune de navigat. Mississipi singur are vre-o 55 de afluenți buni de navigat.

c) In sfîrșit, călătorul, care înaintează spre apus, vede că șesul se ridică întâi pe nesimțite, apoi de odată dă cu ochiĭ de zidul înalt al munților *Stîncoși* cu vîrfuri, care ajung și chiar întrec pe cele din Alpiĭ europeni. (*Hooker* are 5000 m.).

Dacă trece și de lanțul acestor munți, el se găsește pe un podiș, care spre apus e mărginit de alt lanț de munți numiți *Cordilieri*. — Atât spre Sud în Mexico cât și spre Nord, către Alaska, munțiĭ mărginași se apropie încingênd ast-fel la mijloc unul din podișurile cele mai lungi ale lumeĭ.

Toată partea aceasta de apus (și munțiĭ și podișul dintre eĭ) aduce aminte podișul Asiei centrale. Găsești aceiași lipsă de apă, acelaș nisip și aceleașĭ lacurĭ sărate. — Ear munțiĭ dimprejur sunt ca și cei din Asia centrală tineri. După cum Himalaia e mult maĭ tiner de cât Altaiĭ, de asemenea și Munțiĭ din apusul Americeĭ sunt mult mai tineri de cât Aleganiĭ.

Una dintre ciudățeniile acestor munți sunt *parcu-*

www.digibuc.ro

rile: un fel de văi închise de toate părţile aproape cu desăvârşire. Ear între parcuri cel mai vestit e cel de la *Iellowstone*, o câmpie înaltă ca vîrful Negoiului, şi înconjurată de toate părţile cu munţi.

Parcul Jellowstone. De jur împrejur munţii se ridică cu vîrfuri veşnic acoperite de zăpadă, ear povîrnişurile lor sunt acoperite cu păduri negre de brazi. Pe cât de adîncă e liniştea sus, pe atâta jos în fundul văei mişcarea e mare, căci din pămînt ţişnesc nu mai puţin de 800 de isvoare, care îşi varsă apele lor în minunatul lac Iellowstone.

Unele din aceste isvoare sunt ferbinţi, altele sunt reci. Pescarul, când ridică peştele în undiţă, fără să se scoale de jos îl poate repezi într'un isvor ferbinte, de unde îl scoate fert gata.

Tot din apele acestea calde se aşează pe stîncile dimprejur, un fel de smalţ care cu vreme închide apa isvorului ca într'o albie foarte netedă. Dintr'o albie ea coboară în alta şi apoi în altele răcindu-se pe încetul, în cât călătorul îşi poate alege după trebuinţă baia a cării temperatură îi place mai mult.

Minunea însă cea mai mare a acestui parc sunt *gheizerii*, nişte isvoare calde, care la anumite restimpuri ţişnesc în sus, apoi apa lor cade ca la fântînile saritoare earăşi în basin, după ce a făcut în aer mii de curcubee în fel de fel de mărimi.

Căldura acestor ape şi lavele dimprejur sunt o dovadă vie, că odinioară ţinutul acesta a fost fărîmat şi cutremurat de vulcani, care abia acuma s'aŭ liniştit.

O altă împrejurare vrednică de pomenit în munţii şi pe podisul acesta din apusul Americei sunt nişte văi foarte strîmte şi adînci numite *cañon* (=tun sau ţeavă de tun).

Un cañon. Apa rîurilor coborîndu-se de pe podiş pe câmpiile dimprejur şi spre Ocean a săpat văi aşa de adînci, cum nu se mai găsesc nicăeri pe faţa pămîntului. Călătorului i se pare că podişul e peste tot întreg; când se apropie însă de margina unui canoŋ e cuprins de fiori în faţa prăpăstiei al cărei fund nici nu-l poate zări măcar. Doar apa rîului licăreşte în unele locuri ca într'un puţ groaznic de adînc. — Sunt canoni de aceştia ai căror pereţi au adîncimea ameţitoare de 1800 m.

Calea ferată, care pe malurile rîului Arkansas se sue pe podiş, trece printr'un canon aşa de strîmt, în cât în unele locuri şinele drumului de fer abia au avut loc să fie aşezate între rîpă şi apa rîului. Călătorilor li se pare că intră în fundul pămîntului, până ce trenul isbuteşte să se urce pe podiş şi vĕd earăşi lumina soarelui.

www.digibuc.ro

Clima și Rîurile

Temperatura. America avênd la sud golful Mexicului, în care apa trece uneori de 30° (căldura mai ridicată de cât a unei băi), ear la Vest ramificațiile lui *Kuro-Siwo,* care îi aduc earăși apă caldă, se înțelege că atât la apus cât și la miază zi temperatura sa va fi dulce și une-ori foarte caldă.

Din contra, la Nord fiind golful lu Hudson, în care ghiața atinge earna o grosime de 4$^{m.}$ (o adevărată ghețărie), ear la Est fiind un curent de apă rece, care se coboară dinspre Groenlanda încărcat cu sloi, e firesc, că țermul de la resărit și cel de la nord să fie cu mult mai rece. Canada este un fel de a doua *Siberie.*

Și în adevĕr, *Quebec* (la gura luĭ St. Laurențiu) și *Nantes* (aproape de gura fluviuluĭ Loire) cu toate că aŭ aceiașĭ depărtare de Equator, dar Quebec are o climă tot așa de aspră ca și capătul de miază-noapte sl Norvegiei!

De asemenea: Neapole și N.-York au aceeași latitudine. Dar pe când la Neapole zăpada e o mare raritate, la N.-York acuma vr'o 15 anĭ a nins așa de tare în luna lui Marte, în cât nici un tren n'a mai putut eși din oraș. Singurele veștĭ pe carĭ Americanĭĭ le aveau despre N.-York erau cele căpătate din Anglia prin telegraful de sub mare. Cele-l'alte telegrafe fusese rupte de vifor.

Cât privește interiorul continentuluĭ clima este vara foarte caldă, și earna foarte rece cu treceri foarte repezi de la frig la căldură.

Adese ori, în mijlocul verĭĭ, vin din spre pol vînturĭ așa de recĭ, în cât în 24 de ore coboară temperatura cu 20 și chiar cu 40 de grade.

Vînturile acestea, pe care Americanĭĭ le numesc „*valuri reci*“ sunt o urmare a împrejurărei că ghiața lui Hudson și a lacurilor se topește foarte tîrziŭ;—pe deoparte fiind-ca este multă, pe dealta, fiind-că spre Nord e o mare pădure, care ține de frig: nu lasă razele soareluĭ să încălzească pămîntul.

www.digibuc.ro

Ploile cele mai bogate cad pe coasta de apus, de la 40° spre Nord (adecă în ţinutul unde bat vînturile de la apus şi aduc norii pe munţii de la coastă. Munţii aceştia fiind însă prea aproape de ţĕrm, apa ploilor se întoarce repede în ocean şi nu poate să formeze rîuri mari.

Valea lui Mississipi (şi în genere jumĕtatea rĕsăriteană a Americei) primeşte ploae mai puţină, dar totuşi este îndestulătoare pentru agricultură. Şi cu atât mai mult, cu cât ploile vin ca şi în China tocmai în timpul verii, când sunt de nevoe pentru sămĕnături.

Causa ploilor e aceasta: podişul se încălzeşte; aerul se răreşte şi atunci vine cel din oceanul Atlantic şi-i iea locul. Se formează adică un muson la fel cu cel din China, care e aşezată în aceeaşi latitudine şi are şi iea un podiş spre apus.

Podişul de apus nu poate să primească ploi (ca şi Tibetul în Mongolia) de oare ce munţii se aţin din toate părţile. Una din marile greutăţi pentru construirea drumului de fer peste acest podiş a fost tocmai lipsa de apă.

Rîurile vor fi împrăştiate în America, după cum e plăsmuit pămîntul şi după cum sunt împărţite şi ploile:

Rîurile cele mai mari vor fi cele de pe şesul din mijlocul continentului, unde apele se pot aduna mai multe la un loc.

Mississipi (dacă socotim de la isvorul lui Missuri) este fluviul cel mai lung de pe pămînt (6600 km). E lung cât ar fi Dunărea şi Volga puse capăt la capăt.

Missurii isvorînd din Iellowstone îi aduce o mulţime de afluenţi din *M-ţii Stîncoşi*, mai ales primăvara, când se topeşte zăpada.

Ohio (ohaio) are însă mult mai multă apă. El adună rîurile şi riuleţele din mai toată întinderea Aleganilor, care primesc ploi îndestul.

De aceea el nu seacă nici odată.

Arkansas, cu toată lungimea lui, e mai sărac în apă.

www.digibuc.ro

Red River (rîul roș) de asemenea. — In cursul inferior însă amîndouĕ sunt navigabile.

Rio Grande del Norde (cam cât Dunărea) isvorăște aproape de isvoarele lui Arkansas. El vine cu toane: aci se umflă și mătură tot în cale, aci scade. De aceea nu-i bun de navigat.

Afară de Mississipi se mai varsă în golful Mexicului o sumă de rîuri mai mici.—Coasta de răsărit de asemenea e bine udată de rîuri. Intre ele cel mai însemnat e *Hudson* la a cărui gură e așezat N.-York.

Insemnĕtatea lui Hudson stă nu numai în aceia că are pe malurile sale un oraș așa de mare ca N.-York, ci și în faptul că vapoarele, carĭ se sue în sus pe el, pot trece cu ajutorul unui canal tocmai în lacul Erie. E deci o cale de apă, care înlesnește mult comerțul.

Alături de *Hudson* sunt vrednice de pomenit și *Delaware* și *Potomac.*

St.-Laurențiu e aproape cât Wolga de lung și scoate apele din cele cinci mari lacuri (*Superior*, *Michigan*, *Huron*, *Erie și Ontario*), care spre deosebire de marile lacuri ale Africei sunt legate toate la un loc.

Nicăeri pe fața pămîntului nu e adunată la un loc mai multă apă dulce ca acolo. Lacul Superior și Huron fac singure împreună cât toată țara noastră plus Bucovina. Lacurile acestea însă nu-s de cât resturile unei mări de apă dulce, care se întindea aci cam cât se se întinde M.-Neagră.

Azi însă în loc de o mare avem cinci lacuri, cari își varsă apa unul în cel-l'alt ca niște vase așezate la înălțimi deosebite. Albia lui Erie bunioară e cu 50 m. mai sus de cât a lui Ontario, și când apa trece dintr'un lac spre cel-l'alt formează vestita cataractă a Niagarei, una dintre cele mai frumoase de pe glob.

Cu vremea însă lacurile acestea vor pieri. Apa roade mereu pragurile de despărțire, și când pragul Niagarei va fi ros, apa din Erie se va scurge toată în Ontario, și tot așa se va urma și cu celel'alte lacuri așezate mai sus.

Nelson și **Mackenzie** sunt un fel de imitațiĭ ale lui *St. Laurențiu. Nelson* scoate apele din Winipeg și din alte lacurĭ mai mărunte ducêndu-le spre golful lui Hudson.

www.digibuc.ro

Afluentul său cel mai de seamă e *Saskaceuan*, care întinde cele două ramuri ale sale până în M-ții Stîncoși.

Mackenzie de asemenea își scoate apele sale dintr'o mulțime de lacuri, dintre care cele mai mari sunt: *Atabaska*, al *Sclavilor* și al *Urșilor* (numit ast-fel pentru mărimea urșilor din acel ținut).

Ca și fluviile Siberiei, Mackenzie are nenorocirea, să se verse spre Nord. La gură ghiața e încă întreagă, pe când la isvor abia începe primăvara topirea zăpezilor. De aceia apa nu se poate scurge repede în Ocean, ci năboește și se revarsă peste maluri.— Dacă mai adăugăm la aceasta și împrejurărea că are cascade, vedem că marele fluviu va fi de foarte puțin folos pentru navigație.

Pe coasta de apus munții fiind aproape de Ocean rîurile sunt scurte. *Columbia* și *Colorado*, care își au isvoarele lor tocmai în M-ții Stîncoși lîngă unii afluenți ai lui Mississipi, sunt rele de navigat din pricina cascadelor și repezișurilor, pe care le fac trecênd peste podiș.

Plante și animale

America e foarte bogată în plante. In deosebi pădurile ei au mai multe soiuri de copaci de cât ale noastre. (La noi sunt vre-o 40 de feluri deosebite de arbori, acolo sunt vre-o 400).— Pădurile lor de brazi au bunăoară peste 30 de feluri din acești arbori cu frunze țepoase.

Ii lipsea însă Americei tocmai plantele de folos: Pe când noi, în lumea veche, aveam 71 de feluri de *pomi*, lumea nouă avea abia 34. *Cereale* aveau 2 soiuri, pe când noi avem 26 de soiuri. Grîul, secara, orzul, ovăzul. . . îi lipseau cu desăvîrșire.

In schimb ne-au dat și Americanii câte-va plante de mare preț: *porumbul*, *fasolea*, *tutunul* și *vanilia* au ajuns peste tot pământul la o mare însemnătate în viața de toate zilele.

(*) **Porumbul** este dintre toate darurile Americei cel mai de preț. El se întinde azi peste toată lumea nouă începênd de la isvoa-

www.digibuc.ro

rele lui Mississipi şi până la strîmtoarea lui Magellan; înainte vreme însă nu era cultivat de cât pe podişul Perului şi Mexicului. — Dacă ar fi lipsit Americei şi această cereală, nu ştim cu ce s'ar fi ajutat băştinaşii acestui continent, ca să se poată ridica şi ei la o viaţă mai chibzuită şi mai înlesnită de cât a vênătorilor.

Se poate zice că până la venirea Europenilor porumbul a fost norocul Americei. Chiar şi până aci porumbul e acolo aşa de dulce şi aşa de răspîndit, în cât e cereala cea mai iubită dintre toate. Nimic nu se leapădă din ea. Numai vorbim de grăunţe; dar nici hlujenii, nici foile nu sunt asvîrlite. Din foi se fac pălării, funii, rogojini, coşuri, saltele etc. Cu hlujenii se acoper şurele şi chiar casele. Frunzele sunt date vitelor ca nutreţ ori sunt folosite la fabricarea hîrtiei.

Cu privire la animalele mari America e mai săracă. Sunt vrednice de pomenit: *bisonul*, *puma* (un leu mic), *biberul*, *boul moschat*, *renul* şi *curcanul*

(*) **Bisonul**. In cirezi de mii de capete, bisonul (un bou în felul zimbrului nostru de odinioară) străbatea câmpiile Americei de Nord. Deşi P. Roşii nu isbutiseră să-l îmblînzească, totuşi se hrăneau cu el, după cum în lumea veche nomazii din stepe se hrăneau cu vitele lor domesticite. — Căci îndată ce dau de urma unei cirezi, P. Roşii porneau după ea vênând cât le trebuia, ca şi cum turma ar fi fost crescută de ei înadins. Imbrăcămintea lor, cortul şi multe lucruri de trebuinţă şi le făceau din pielea şi din coarnele bisonului.

Din nenorocire şi pentru el şi pentru P. Roşii bisonul n'a putut fi îmblânzit. Chiar prins de mic, el nu póte să sufere robia: lîncezeşte şi piere pe încetul.

(*) **Leul** american, spre Sud (în Chile de ex.) e aproape cât cel african; cu cât te sui spre Nord, cu atâta el e mai mic şi mai umilit. Pe aci el a căpătat numele ocăritor de „câine roşu". — Se sfieşte de om şi are mai toate apucăturîle lupului nostru. Atâta numai că se acaţă ca pisica pe copaci şi sare de acolo asupra animalelor mai mici.

(*) **Biberul** e locuitorul pădurilor nordice. Hrana lui e frunza şi coaja copacilor. Un copăcel gros ca bastonul, biberul îl retează dintr'o dată cu dinţii, ear tăetura e aşa de netedă, pare că ar fi fost tăiat cu cuţitul.

Ca şi bisonul, biberul e în primejdie să piară.

Dacă cercetăm, să vedem cum sunt împrăştiate plantele şi animalele pe pământul Americei, vedem că împărţirea lor atârnă mai întâiu de toate de climă şi de felul cum e plăsmuită scoarţa pământului:

www.digibuc.ro

a) La Nord se întinde peste toate insulele de pe țĕrm o *tundră* la fel cu cea din Siberia.

Ținutul acesta rece, mlăștinos și fără copaci se întinde în America mult mai spre Sud de cât în lumea veche. Pe când Kamciatka e acoperită cu păduri frumoase, ear în Irlanda unii copaci nu-și leapădă frunza peste earnă, coasta Labradorului în aceiași latitudine e lipsită de arbori.

b) In ținutul lui Mackenzie (de la lacul Urșilor spre Sud) găsim apoi o *pădure* foarte întinsă la fel cu *Tuiga*, marea pădure siberiană, care îi stă în față.

c) In mijlocul continentului (mai ales între Mississipi și M-ții Stîncoși) se întind șesurile acoperite cu earbă numite *prerii*; — e ceva cam la fel cu stepele Kirghize din Sudul Siberiei.

(*) **Preria.** — De la lacul Winipeg până la Munții Stîncoși și până în golful Mexicului se întinde o adevĕrată mare de erburi. Copaci nu sunt de loc sau aproape de loc, afară de malul rîurilor, unde ei se întind ca niște galerii apărând apa de căldura sórelui. — In colo pământul e acoperit cu earbă așa de înaltă, în cât pe alocurea nici călărețul nu se mai zărește din mijlocul ei. In alte locuri, din contra, e o earbă mai mărunță, de un verde, care bate în albastru, și care se numește „earba bisonului". Dar earba preriilor nu-i moale ca cea din poenele noastre. Ea e amestecată cu erburi a căror paiu ascuțit sgîrîe peptul calului până la sânge. Ear din loc în loc se ascund la pământ bostănei de cactus ai căror ghimpi te rănesc înainte de a fi luat seama.

Dar peste puțin timp preria se va schimba cu desăvîrșire unde se găsește apă destulă. Deja pe lângă rîuri s'a întins agricultura, ear patria de odinioară a bisonului va fi în curênd brăzdată de pluguri, unde seceta nu va fi prea mare.

d) In *Marele Basin* ca și pe *podișul Mexicului* lipsa apei e așa de simțită, încât fața pământului e stearpă, ear călătorul are înaintea ochiului aceleași priveliști ca și pe podișurile Asiei centrale. In mijloc e un *mare lac Sărat* și de jur împrejur întâlnești aceleași mlaștini sărate ca și în Asia, acelaș nisip adesea mișcător, pe care nici o earbă nu poate prinde rădăcini.

www.digibuc.ro

Omul

Populația Americei este o amestecătură de oameni veniți din Asia, Europa și Africa.

1) **Eskimoșii**, un neam mongolic, autrecut strîmtoarea lui Behring și s'au întins cu încetul pe tot țermul de Nord al Americei. Ei au ținut drumul mereu către răsărit, până ce au ajuns în Groenlanda (acuma vre-o 500 de ani ;— cam pe vremea când Românii s'au coborît din Maramureș în Moldova).

Viața acestor Eskimoși e la fel cu a locuitorilor din tundrele Asiei. Atâta numai că ei n'au isbutit să îmblânzească *renul*. Trăesc prin urmare mai mult din vênat și pescuit. Foca, renul, peștii, paserile de baltă... cam aceasta e hrana lor.

2) **P. Roșii** au în multe privințe o înfățișare la fel cu neamul mongol din al cărui trunchiu s'au deslipit din timpuri străvechi. Singur nasul e mai lung. Adese ori e încovoiat și de obiceiu are și o dungă lată pe spinare.

Unii erau vênători umblând de colo până colo cu corturile ;—n'ajunseseră nici măcar să crească vite ca nomazii din Asia. Alții însă (în Mexic) se deșteptaseră: lucrau pământul; trăiau în orașe; aveau legi înțelepte ; erau cârmuiți de regi și aveau obiceiuri așa de blânde, în cât Spaniolii s'au mirat mult, când au văzut bogățiile adunate de ei și cumințenia vieței lor. — Ne avênd însă arme așa de bune ca cele europene, ei au fost repede învinși și au căzut sub robia spaniolă.

3) **Negrii** au fost aduși ca robi din Africa și au găsit o a doua patrie în toată America tropicală, unde se înmulțesc foarte repede.

4) **Albii** în sfîrșit s'au îndreptat cu milioanele spre lumea nouă mai ales în secolul trecut; dar și azi curentul emigranților e departe de a seca.

Vieţuind împreună aceste neamuri deosebite s'au încrucișat cu vremea ; așa că azi trăesc în lumea nouă o sumă de oameni, pe care nu prea știi cu cine să-i aseameni

Cei eșiți din încrucișarea Negrilor cu albii se numesc *mulați ;*

www.digibuc.ro

cei născuți din P. Roșii și albi se numesc *mestiți*, ear numele de *zambos* se dă celor născuți din încrucișarea Negrilor cu P. Roșii.

P. Roșii, cu meștiți cu tot, abia sunt vre-o 20 mil. în toată lumea nouă; pe când Negrii de și venetici și aduși ca robi sunt vre-o 25 mil., ear albii ca cei mai numeroși au atins un număr împătrit mai mare (cam vre-o 80 mil.).

Amestecul acesta face ca neamul omenesc să fie în lumea nouă într'o necurmată prefacere. După cum vitele prin încrucișare dau soiuri nouă, s'ar putea ca și aci în America să iasă la iveală neamuri de oameni deosebite de toate cele ce au trăit până acum pe pământ. Și în privința aceasta America e față de noi o adevărată *„lume nouă"*.

STATELE

Posesiunele daneze

Rămășițele din puntea, care lega Europa cu America (insulele *Feroe, Islanda* și *Groelanda)* sunt în stăpînirea Danezilor. — Cele 22 de insule vulcanice, care fac arhipelagul insulelor Feroe, sunt socotite împreună cu Islanda la Europa; Groenlanda însă e privită că făcênd parte din America.

Groenlanda, după nume, ar trebui să fie o țară verde. In faptă ea e grozav de albă, de oare-ce toată e acoperită de gheață și de zăpezi vecinice. Grosimea păturei de gheață atinge 2000 m., ceia ce face din întreaga insulă o pustietate, cum nu mai este alta pe fața pământului.

Coasta de răsărit, pe unde coboară un mare curent rece, e aproape că și interiorul de pustie și neumblată. Țărmul de apus e din contra ceva mai cald din causa unei ramuri a lui Golfstrom, care atinge această nefericită insulă și face traiul omului cu putință până la 80° adecă până aproape de capătul ei polar.

In totul însă marea insulă n'are de cât vre-o 10.000 loc., mai toți *Eschimoși,* care își duc viață de azi pe mâne cu pescuitul și vênatul focilor și renilor. — Acești din urmă s'au împuținat însă foarte tare. Nu de mult se aduceau din Groenlanda în fie-care an mii de piei de ren; azi abia se mai aduc 20. — De aceia și Eschimoșii ne

www.digibuc.ro

mai găsind acuma hrană destulă în loc să mai înainteze spre pol încep a se retrage spre Sud.

Despre vre-o avuţie in această ţară nici nu poate fi vorba.

Ceia ce produce mai mult Groenlanda e „ghiaţa". In loc de rîuri de apă, insula aceasta are nişte uriaşe rîuri de ghiaţă, care curg pe încetul până la coastă. Când ajung la mare, ghiaţa se rupe şi corabierii zic că „gheţarul fată".

Cine se apropie de ţĕrm, unde se rupe un ast-fel de gheţar, vede un perete drept de ghiaţă înalt adese-ori de 100m. şi mai bine. Peretele acesta se surpă necontenit în ocean şi de aceia de pe ţĕrmul Groenlandei pornesc nişte adevĕrate dealuri de ghiaţă (*iceberg*=Eisberg), care se coboară spre Sud până la coastele St. Unite. Unele sloiuri au 5Km. in lung şi o înălţime de 80m. peste faţa apei, ceia ce înseamnă că înăuntru ating o adîncime de 300m. şi mai bine.

Se înţelege că corăbiile faţă de aceşti monştrii sunt abia ca nişte coji de nucă, şi trebue să fugă din calea lor îndată ce-i zăresc. De rĕul acesta se poate omul feri, dar rĕul cel mai mare, pe care îl fac aceste gheţuri plutitoare, e frigul, pe care ele îl aduc coastei de Est, împiedicând copacii să crească până într'o latitudine egală cu a Irlandei.

Mai au Danezii în America şi 3 insule: *St. Cruce*, *St. Toma* şi *St. Ion*, insule bogate în zahăr. E vorbă să le vêndă fiind prea depărtate.

Posesiunele engleze

Canada e un fel de Siberie engleză. E aproape cât Europa de mare, dar populaţia ei abia se ridică la 5 mil. locuitori.

1. **Canada** e o reunire de 8 state cîrmuite de un guvernator englez a cărui reşedinţă, *Ottawa*, e capitala întregei republice.

Partea cea mai roditoare a Canadei este fâşia din Sud, unde se mărgineşte cu St. Unite; — mai ales în vecinătatea celor 5 lacuri şi pe malurile fluviului St. Laurenţiu. Aci s'au îngrămădit cei mai mulţi locuitori ai coloniei ocupându-se jumătate dintre ei numai cu lu-

www.digibuc.ro

crarea pămîntului. — Aci se produc atâtea *cereale,* în cât se și vênd peste graniță.

Cîștigul cel mai mare al țĕrei stă totuși în creșterea *vitelor.* Vin cam câte 3 vite mari de fie-care locuitor. Exportul lor întrece pe al cerealelor.

Mai spre Nord clima e prea rece și de aceia emigranții n'au fost ademeniți să se așeze și pe acolo. In acest ținut bogăția coloniei stă în *lemn,* dar ca și în Siberia nu poate fi vêndut din causa lipsei de drumuri. Locuitorii foarte rari se țin cu vênatul și negoțul *blănurilor (de vulpe, castor* etc.). In comerțul de blănărie Canada e țara cea dintâi din lume.

Din pămînt se scotea până acuma numai *cărbuni* și *păcură.* De curînd însă tocmai în ținutul înghețat de la izvorul lui Yukon s'a descoperit (la *Klondyke)* mult *aur,* care a atras în acele pustiuri înghețate venetici din toată lumea.

Viitorul coloniei stă în agricultură, în vite și în tăerea pădurilor.

2. **Labrador** e o peninsulă pustie, pe care trăesc ca vai de ei câte-va mii de Eskimoși.

3. **Terra Nova** (aproape cât țeara noastră) e o insulă de mare preț din causa bogatelor sale pescării. — Aci Golfstrom trecênd spre Europa se întâlnește cu curentul rece, care coboară dinspre nord încărcat cu o mulțime de pești. Aceștia cum simt apa caldă a lui Golfstrom se opresc și se feresc înapoi adunându-se mulți la un loc. Așa se face că pe coastele acestei insule se adună în fie-care an până la 30.000 de corăbii venite tocmai din Europa pentru pescuit.

Dacă punem alături pescuitul de pe cele 5 mari lacuri americane și adăugăm pe cel de lîngă T.-Nova și pe cel de pe țermul Norvegiei, vedem că mările acestea nordice sunt mai cercetate de pescari de cât toate mările lumei.

Bermudele sunt un archipelag de 365 insule mici dintre care cele mai multe sunt pustii. Cele locuite sunt o adevărată grădină de legume pentru N.-York.

www.digibuc.ro

5. **Bahama** formează earăşi un arhipelag de 500 insule, dintre care numai vre-o 20 sunt locuite. Intre acestea este şi insula *San Salvador*, în care s'a coborît Columb. — Din marea dimprejurul lor se scot mulţi bureţi de şters.

Colonisarea. Cei dintăi Europeni, care s'au aşezat mai cu dinadinsul în Canada, au fost Francesii. Cu vremea, colonia aceasta le-a fost smulsă de Englezi şi azi limba şi neamul englez sunt mai respândite de cât toate.

Cu toate acestea şi urmaşii Francezilor de odinioară au isbutit să-şi păstreze limba. Din 5 milioane de suflete, $1^1/_2$ milioane vorbesc încă franţuzeşte. *Quebec* şi *Montreal* sunt oraşe franţuzeşti. — Din Pieile Roşii abia au mai rămas vre-o 120.000.

De bună seamă însă că în cele din urmă neamul englez va fi, biruitor. Limba engleza se întinde necontenit şi pe urmă vin în fiecare an noui colonişti din Anglia şi Germania. — O lungă cale ferată care merge de la *Halifax* şi sfîrşeşte în faţa insulei *Vancouver*, îi înşiră pe aceşti emigranţi în tot lungul Canadei.

Această linie are pentru Englezi o insemnătate deosebită, căci în 2[7] de zile ei pot ajunge în Japonia şi în China, unde au atâtea interese de negoţ.

Statele Unite

Intiderea acestei republici este aproape cât a întregului continent european.

Aşezarea. Stă între 30^0 şi 50^0, aşa că ea face statul cel mai întins din *zona temperată*.

E vrednic de luare aminte, că până azi oameniî, care s'au deşteptat mai mult, au fost cei din zona temperată. Istoria nu pomeneşte nici un stat mare şi vestit prin cultură, nici în zona rece, unde omul trăeşte din greu, ca să se hrănească dintr'o zi în alta, nici în zona caldă, unde viaţa e prea lesne şi fructele copacilor îl face pe om să trăiască fără grijă de la mână până la gură.

St. Unite avênd atâta pământ tocmai în zona temperată, coloniştiî au fost îndemnaţi de nevoe să muncească mult; ear Americafiind aşezată între răsăritul foarte populat al Asiei şi apusul earăşi foarte populat al Europei, republica aceasta are o posiţie foarte bună,

www.digibuc.ro

ca să-şi vîndă produsele pămêntului său atât spre răsărit cât şi spre apus.

Avuţiile. Pămêntul e aşa plăsmuit, în cât St. Unite au şi câmpie şi podiş şi munţi. Au pe urmă norocul să primească ploi tocmai în timpul verei; de aceia pe un ţinut aşa de întins republica va putea avea tot felul de avuţii.

Avuţii vegetale. Bumbacul, cultivat mai ales pe lîngă golful Mexicului, e planta, care dă cel mai mare câştig St.-Unite. Pe lîngă cel rĕmas în fabricele americane, mai exporta încă şi altor ţĕri pentru suma de 1 miliard.

N. Orleans e cel dîntâi tîrg de bumbac din toată lumea.

(*) **Bumbacul** e o plantă cu flori galbene ori purpurii căreia îi place un pământ nisipos dar nu prea uscat. După ce floarea se scutură, remâne în loc o măciucă sau mai de grabă o minge plină de puf. Dimineaţa, când mingea stă să crape şi puful acela e gata să se împrăştie pe jos, lucrătorii culeg puful acela alb, care nu e altceva de cât bumbac amestecat cu seminţele lui.

Mâna omului n'ar ajunge însă nici-odată, ca să cureţe atâtea grămezi de bumbac de seminţe şi de alte necurăţenii, cu care se amestecă în timpul culesului. De aceia trebue să vină în ajutor şi fabrica, unde bumbacul e cărat în saci mari sau e adus în maldăre ca finul. Ajuns la fabrică, maşina îl înghite întocmai ca o vită, care mânca earbă, şi îl scarmănă aşa de mărunt, în cât toate necurăţeniile cad la o parte, iar puful trece în alta maşină. Aci este din noŭ scarmanat şi mai mărunt, în cât vîntul, pe care îl face înăuntru nişte foi uriaşe, îl ţine pe sus în sbor, pare că ar fi un abur alb. Şi astfel după ce trece prin mai multe maşini de acestea, bumbacul cade ca o ninsoare albă tocmai la cea-l'alta parte a fabricei, unde îl ieau în primire maşinele de tors şi de ţesut. De aci, în sfîşit, ies sculele de bumbac ori pînza, care se împrăştie în toată lumea.

Orezul, care iubeşte mlaştina, a găsit pe toată coasta, care se coboară sub apă începênd din golful Mexicului şi până spre golful Chesapeake, o ţară, cum nu se poate mai potrivită pentru dînsul.

Trestia de zahăr e cultivată pe aceiaşi coastă umedă şi caldă. Ea sufere însă mai mult din causa frigului. De aceia a fost un noroc că St. Unite în urma

www.digibuc.ro

unui răsboiu cu Spania au pus mâna pe *Cuba*, o insulă caldă, cea dîntâi din lume cu privire la fabricarea zahărului din trestie.

(*) **Arborele de zahar**. Ca şi cum trestia de zahar n'ar fi fost de ajuns, Statele Unite mai au şi un copac binecuvêntat, din care ori şi cine poate pregăti zaharul fără capital şi fără multă bătae de cap. Copacul acesta seamănă cu arţarul nostru.

Pe la mijlocul lui Februar, când după nopţi reci vin zile foarte calde, deodată sucul arborelui (seva) se pune în mişcare. E destul să faci o crestătură în trunchiu şi sucul acela curge şiroae. (E ceva cam la fel cu apa dulce, pe care ţăranii o scot primavară din trunchiul mestecenilor).

Indata ce vine vremea potrivită, familia Americanului porneşte în pădure. Face o colibă; în mijlocul ei zideşte o cotrună sau o vatra de pietre puse cunună, ca să poată aşeza o căldare deasupra. — Apoi unul începe a face găuri în „arborii de zahar" (ca şi cum le-ar da cep); pune o ţeavă de soc în fie-care gaură şi dedesubt aşează cofe, în care sucul curge ca din vas. Altul umblă apoi cu căruţa din copac în copac; adună într'un poloboc toată seva scursă şi-o duce la colibă, unde o fierbe în căldare, până ce se îngroaşă. O lasă în sfîrşit să se răcească şi ast-fel zaharul e gata.

Pe lângă aceste plante preţioase se mai cultivă şi alte fructe din ţările călduroase: *portocali*, *lămâi*, *banani*, *ananas* etc. (mai ales în *Florida*, *California* şi *Colorado*).

Tutunul este în adevărata lui patrie. *Cuba* stă cu privire la tutun în rândul întâiu ca şi la cultivarea trestiei de zahăr. De asemenea se cultivă mult această buruiană şi în *Puerto Rico*, o insulă luată ca şi Cuba de la Spanioli.

Cereale. Dacă trecem spre St. Unite de la Nord, plantele cele mai de preţ sunt cerealele şi între ele vine în rândul întâiu *porumbul*.

La noi sunt puţine soiuri. In America, patria sa, porumbul are peste 40 de soiuri; ear cultura lui e aşa de respîndită, în cât $^3/_4$ din tot porumbul lumei creşce numai în St.-Unite.

Impreună cu *grâul*, *orzul* şi *secara*, care se cultivă mai ales în regiunea marilor lacuri, cerealele Statelor Unite preţuesc în fie-care an 6 miliarde de franci.

Chicago e cel mai mare târg de cereale din lume.

www.digibuc.ro

Flote întregi pleacă pe lacul Michigan spre Europa încărcate cu porumb și grâu.

Via e cultivată de asemenea foarte mult, mai ales în California.

Stafidele cele mai multe din negoț sunt aduse din California. Intre *Condilieri* și Munții *Cóstelor* se întinde o vale, care este un adevărat raiu pământesc. Clima fiind dulce cresc tot felul de pomi și acolo sunt podgoriile cele mai întinse de pe pământ.

B. *Animale.* Preria Statelor Unite este livada de fîn cea mai întinsă din zona temperată. De aceia republica aceasta are mai multe vite aproape de cât ori-ce țară din lume (50 mil. de cornute mari și 40 mil. de oi).

Pe lîngă *marile lacuri* și spre Oc. Atlantic, pe unde populația este mai deasă, vitele sunt ținute cu îngrijiri mai mari. Spre apus, în prerie, vitele trăesc în cirezi pe jumătate selbatice rătăcind ca și bisonii de odinioară între cer și pământ lăsate în voia vênturilor și a gerului.

E vrednică de pomenit și marea răspîndire a *porcilor.* In unele locuri, în loc să mai culeagă porumbul, lasă porcii în el, ca să-l mănînce la întîmplare. In *Chicago* numai se taie anual până la 7 mil. din aceste animale, ear carnea e trimisă pe corăbii în toate părțile lumei. — **Cincinnati** deși tae mai puțini, totuși a căpătat numele de ***Porcopolis*** din causa comerțului său întins de porci.

C. *Metale.* Și în metale St. Unite sunt țara cea mai bogată din lume, după cum a fost și cu privire la *animale domestice* și la *cereale.*

In cei din urmă 50 de ani s'au scos aci din pământ 14.000 miliarde de franci. — Pe la 1848 un European din California, pe când sapa la gârla unei mori, zări în prundiș câteva bucăți de aur. In câteva zile mii de venetici sosiseră spre a căuta aur în nisipul pîriașului, și de atunci tot ținutul pustiu dintre M-ții Stîncoși și Cordilieri a fost cercetat în lung și în lat de căutătorii de aur.

Azi St.-Unite dau mai mult argint de cât toate țerile lumei la un loc. Dar și greutățile de învins au fost groaznice: lipsea apa, lipseau drumurile, lipsea hrana ... Totuși setea de avuție a amăgit pe coloniști până în mijlocul pustiei. Și azi, când scoaterea aurului e foarte grea, minierii de odinioară s'au apucat, pe unde plouă, de lucrarea pământului. Așa că, după cum *creșcerea vitelor* a ademenit pe Americani să treacă Mississippi și să se întindă pe prerie până la piciorul Munților stîncoși, de asemenea *căutarea metalelor* i-a îndemnat mai târziu să se sue pe podiș, unde azi cresc vite și lucrează pământul.

www.digibuc.ro

Mai însemnat de cât aurul e *cărbunele.* St. Unite dau singure mai mult de cât toată Europa.

Un ținut o dată și jumătate cât țara noastră (pe lângă Ohio) este pardosit numai cu cărbuni. Și cum *metalele* se găsesc mai peste tot, dar mai ales în *Alegani* și împrejurul marilor lacuri, St. Unite au la un loc tot ce trebue pentru fabricarea *mașinelor.*

Trebue să mai adăogăm apoi și *bogăția* în petrol, în care întrece earăși toate țările din lume.

S'ar putea zice că tot lanțul munților Alegani are de desupt un mare reservoir de petrol. Cea mai mare parte din Europa arde petrol american; cu toată concurența celei rusesc, care este mai aproape.

Industria. St. Unite avênd tot felul de produse vegetale, animale și minerale nu mai rĕmânea, de cât ca acestea să fie lucrate de mâna omului și vêndute altor țĕri mai sărace. Muncitorii însă lipsiau, populația fiind încă prea rară. Atunci s'au gândit Americanii să pună mașina în locul brațelor omului; și azi nu e țară pe lume (afară de Anglia), unde să se lucreze cu mașinile mai mult de cât în St. Unite.

De acolo au venit: mașini de cusut, de cosit, telegraful, telefonul etc. Nicăeri nu se dau mai multe patente pentru descoperiri ca în St. Unite. — E destul să te gîndești că s'au înființat ca la 400.000 de fabrici, care produc în fie-care an mărfuri cam de 50 miliarde de franci (1).

Cele mai industriale state sunt cele de la NE, unde sunt *metale, cărbuni, petroleum, cereale* și unde navigația este înlesnită de cele cinci mari lacuri sau de ocean. De aceia acolo s'au întemeiat și orașe ca cele mai mari de pe glob.

N.-York cu 3½ mil. e ca mărime al doilea oraș după Londra. Insula *Long* pare că a fost pusă înadins să apere de valuri gura

(1) Mașinile americane întrec pe cele engleze și în curînd vor face concurență tuturor celor fabricate în Europa. — Cu privire la lucrarea bumbacului Anglia întrece St. Unite.

www.digibuc.ro

riului Hudson. La adăpostul insulei se întinde atât pe un mal cât şi pe cel l'alt uriaşul oraş, care de bună seamă va deveni cel mai mare din toată lumea, fiind-că el este poarta cea mai umblată, pe unde intră şi es mărfurile din St. Unite.

Deja acuma nu mai seamănă cu nimeni. Casele s'au urcat la zeci de etajuri şi fireşte că ast-fel de turnuri babylonice nu pot fi clădite de cât cu ajutorul ferului. Deasupra caselor stau firme bătătoare la ochi ca nicăeri. Pălărierul îşi pune o pălărie uriaşă, cismarul o cismă cât toate zilele... şi fie-care după cum îi trăsneşte prin minte, numai ca să nu samene cu a altora. Apoi oraşul întreg e cuprins de firelele telegrafelor şi telefoanelor ca într'o pînză de paianjen.

Atâtea cumpărături şi vênzări se fac, atâtea vapoare intră şi es din port, în cât până şi băncile s'au împărţit: bănci numai pentru bumbac, numai pentru cărbuni, pentru fer etc. Şi ceia ce nu s'a mai pomenit până în zilele noastre: doi, trei bogătaşi se unesc şi ţin în mână tot negoţul unei mărfi: a ferului, a zaharului etc. Le-a şi eşit numele de regi: ai ferului, ai bumbacului... Şi sunt în adevăr puternici ca nişte regi, de oare-ce ţin în mâna lor cîştigul şi paguba adecă viaţa de toate zilele a milioane de oameni, nu numai din St. Unite, ci şi din alte continente.

La Nord e *Boston* un oraş vestit pentru şcoalele lui, după cum N.-York e vestit prin comerţ; ear la Sud de N.-York vin la rînd *Filadelfia, Baltimore* şi *Washington* capitala întregei republice.

In genere toate oraşele cele mari sunt la răsărit de Mississipi, adecă în ţinutul, care a fost colonisat mai de mult. Din linia lui *Chicago*, *St. Louis* şi *N. Orleans*, nu mai întîlnim la vest nici un oraş mare afară de *St. Francisco*, tocmai pe malul Oc. Pacific.

Drumurile. Pentru ca să se miste atâtea mărfuri trebuiaŭ numai de cât drumuri bune. — Şi în privinţa aceasta St-Unite au întrecut pe toate cele-l'alte, căci au 300.000 km. de căi ferate, adecă cu 50.000 km. mai mult de cât toată Europa. Mai ales spre răsărit reţeaua e cât se poate de deasă.

Unele însă sunt construite în pripă şi de aceia călătoria pe ele este cam primejdioasă.

(*) **Drumul de fer spre Pacific.** Cea mai scumpă lucrare din câte s'au făcut până azi pe pămînt sunt căile ferate de la Mississippi spre Oc. Pacific. Greutatea sta nu numai în lungimea drumului şi în

www.digibuc.ro

faptul că trebuiau urcate şinele şi vagoanele peste nişte munţi înalţi cât Alpii, ci sta mai ales în împrejurarea, că ţinutul între M-ţii Stîncoşi şi Cordilieri, era mai peste tot nelocuit şi adesea lipsit de apă şi de toate cele trebuincioase traiului.

Şi totuşi un ast-fel de drum trebuia numai de cât făcut, de oarece de la N.York la St. Francisco călătoria dura cu căruţele şi cu vapoarele luni de zile. Atunci s'au apucat cu îndrăsneală de lucru: doi generali mergeau înainte şi însemnau drumul, pe unde era mai potrivit şi în urma lor erau ridicaţi îndată stîlpii telegrafului. Mii de lucrători porneau apoi pe loc la săpat, ear din urmă soseau trenuri nesfîrşit de lungi încărcate cu şine, cu lemnărie şi cu tot ce era de nevoe pentru poduri şi pentru hrana oamenilor. Lucrătorii dormiau în vagoane ori pe sub vagoane... Era peste tot un adevărat bîlciu.

Patru sute de lucrători aşezau necontenit şinele înainte: In 30 de secunde o şină era aşezată, prinsă în scoabe şi ast-fel în fie-care oră trenurile înaintau într'un ţinut, unde nu se auzise de când lumea fluieratul locomotivei.

Azi în 6 zile treci de la ţĕrmul Oc. Atlantic până la ţĕrmul Oc. Pacific în nişte vagoane, care sunt adevărate otele. Au sală de dormit, de mîncat, de cetit... ba au şi o tipografie scoţînd în fie-care zi un jurnal, în care se dă călătorilor ştirile sosite prin telegraf cu privire la afaceri şi la toate întîmplările din lume.

Populaţia. Bogăţiile St.-Unite n'ar fi eşit nici odată la iveală, dacă nu se înmulţea şi numĕrul locuitorilor. Acuma 100 de ani St.-Unite abea numĕrau 5 mil. locuitori; azi au 75 mil., ear dacă creşterea ar dura mai departe ast-fel, în cât să ajungă desimea populaţiei din Germania de ex., St.-Unite ar avea 840 mil. de suflete. — Dar pămîntul e acuma împărţit şi emigranţii (cei puţin lucrătorii de pămînt) nu mai sunt ademeniţi ca mai înainte.

a) **Albii** stau în rîndul întâi. — Cei mai mulţi sunt urmaşii coloniştilor veniţi din Nordul Europei (Englezi, Scoţieni, Irlandezi, Germani, Norvegieni etc.). Limba engleză e limba statului. Până şi Evreii, care trec în America, uită limba lor şi devin Americani.

b) **Negrii** (8 mil.) au fost aduşi ca robi pe lîngă golful Mexicului, unde bântueaŭ frigurile, şi apoi s'au întins în spre Nord.

De vre-o 40 de ani, de când au fost liberaţi din

www.digibuc.ro

robie, se înmulțesc așa de tare, încât amenință să facă în St. Unite de Sud o *„mică Africă“*. In unele orașe sunt mai mulți Negri de cât Albi.

Fiind-că numai statele de la Sud, unde se cultivă *bumbac* și *trestie de zahăr,* aveau robie, când statele de la Nord au cerut liberarea robilor s'a început un resboiu, care a durat câțiva ani, până ce apărătorii robiei au fost biruiți și Negri au fost liberați.

Turburarea a fost foarte mare. In loc să mai lucreze pământul, Negrii au pornit spre orașe să se bage servitori, chelneri, vizitii . . . Au început a se fuduli îmbrăcându-se ca stăpânii și intrând în parlament, fără se știe macar a scrie și a citi; de aceia au fost înșelați și încurcați în fel de fel de datorii de șarlatanii albi veniți din statele de la Nord, care îi mâguleau spre a se alege deputați în numele lor.

c) **P. Roșii** s'au prăpădit ca și bisonii. Abia mai sunt vre-o 200.000.

Albii arând *preria,* bizonii s'au împuținat și P. Roșii au început să sufere de foame. De aci lupta de fiecare zi, care se sfîrșea prin alungarea P. Roșii tot mai spre apus.

In cele din urmă li s'a lăsat și lor câteva ținuturi „teritorii“, unde Albii n'aveau voe să se așeze. Așa este de es. *Teritorul Indian* pe malurile lui Arkansas.— Unii dintre ei au devenit agricultori și crescători de vite. In curînd însă neamul lor va pieri în St. Unite.

d) **Chinesi.** Pe când statele de Sud sunt în primejdie de a fi stăpânite de rasa neagră, țărmul Pacificului era amenințat să fie ocupat de Chinezi. Aceștia, de când au eșit din hotarele Chinei, s'au împrăștiat peste tot, unde pot câștiga ceva. In St. Unite sunt abia vre-o 100.000 (așezați mai ales în California).

Frica de ei este însă mare, din pricina concurenței, pe care o fac lucrătorilor albi și negri. De aceia s'au luat măsuri să-i împedice de a se mai așeza atât de mulți în St. Unite.

In St. Francisco ei locuesc strade întregi. In deosebire de Negri, care sunt aplecați la lene, Chinesii fac de toate numai cîștig să ieasă: se fac negustori, servitori, bărbieri, plugari, mineri etc. Eftin ca dînșii nu lucreaza nimeni, fiind-că ei se mulțumesc cu o casă murdară și cu o mîncare ticăloasă: orez, șoareci, câini, carne putredă, ouă stricate . . . toate sunt bune pentru Chinez, când îi ajută să cîștige bani. — La urmă el se întoarce în patria lui să fie în-

www.digibuc.ro

gropat după lege în pămînt chines. Femeile însa n'au voe să iasă din China. E o raritate când se întîmplă una ca asta.

Constituţia. — Republica se compune din 45 de state. — Fie-care stat se administrează după cum crede de cuviinţă, şi îşi alege liber guvernătorul său. Fie-care apoi are drept să trimită deputaţi şi câte 2 senatori la *Washington*, unde adunarea lor sau *congresul* alege pentru toate St.-Unite un president pe timp de 4 ani.

Pe lângă cele 45 de state mai sunt:

1. Un *district federal* numit *Columbia* împrejurul oraşului Washington. Acest district e guvernat de congres şi de o comisie numită de President.

Cinci teritorii: Patru sunt dincolo de Mississipi: *Arizona*, *N. Mexic*, *Oklahoma* şi *Teritoriul indian*; ear în capătul de NV este *Alaska*, un teritoriu cumpărat de la Rusia.

Aceste teritorii sunt administrate de funcţionarii numiţi de President şi de miniştrii, până ce vine vremea să fie ridicate la rangul de Stat.

Note istorice. Această mare republică forma acuma 100 şi ceva de ani 13 state supuse Angliei şi chiar erau numite „*Noua Anglie*“ ocupând abia ţĕrmul de resărit. Pe valea lui Mississipi se întindea apoi domnia *Francesilor*, ear mai spre apus rătăciau neturbaraţi *P. Roşii*.

Fiind nedreptăţite la negoţ, statele acelea s'aŭ rĕsculat contra Englezilor (cam pe când am perdut noi Bucovina) şi au isbutit să scape de domnia streină. Apoĭ numĕrul emigranţilor veniţi din Europa sporînd, locuitorii statelor de resărit au început a se întinde spre apus. Au împărţit pămîntul prin linii trase drept ca pe harta; au format teritorii; teritorul după ce avea destui locuitori devenea stat şi astfel numĕrul statelor a crescut treptat şi stăpânirea republicei s'a întins până la Pacific. Căcĭ Francezii neînţelegênd preţul coloniei lor le-au vêndut pămîntul stăpânit de ei în valea lui Mississipi; şi în urma unui rĕsboiu a mai luat de la *Mexicani Texasul*, *N. Mexic*, *Arizona* şi bogata *Californie*. Aşa că republica St. Unite s'a întins de la un Ocean până la altul.

Şi cu cât se întindeau, cu atâta căutau mai mult să înlăture pe Europeni de a se amesteca în treburile lor, urmând vorbei unuia din presidenţii lor Monroe (mönro), care zisese că „America trebue să fie a Americanilor“.

www.digibuc.ro

A ajuns însă vremea, ca să se amestece ei în treburile altora. După războiul cu Spania au cuprins *Cuba, P. Rico* şi au întins mâna tocmai peste Ocean luând în stăpînire frumosul arhipelag al *Filipinelor* (vre-o 1500 de iusule cu 7 milioane locuitori răspîndiţi in 400 dintre ele).

Şi fiind-că la mijlocul drumului între St. Francisco şi Filipine este arhipelagul *Hawai* au pus stăpînire şi pe acesta. Aşa că umilita republică de acuma 100 de ani, cu creşterea populaţiei a ajuns să joace un rol de seamă între toate statele lumeî.

Mexicul

Intinderea e cam de 2 mil. km. □

Aşezarea. E tăiat aproape în două jumătăţi de tropicul Racului; (stă aşa dar în dreptul Saharei şi Arabiei).

Pământul e un podiş înalt cam de 1200 km. şi mărginit atât spre un ocean cât şi spre cel-l'alt prin două lanţuri de munţi (Sierra Madre de Est şi de Vest) care spre istmul Tehuantepec se apropie şi închid ast-fel podişul.

Ca şi Iranul cu care are oare-care asemănare înăuntrul podişul Mexican nu e neted, ci e străbătut de numeroase lanţuri de munţi. In acelaşi timp are însă şi multe crăpături, prin care ţîşnesc lave formând unii dintre cei mai vestiţi vulcani ai pământului: *Popocatepel* şi *Orizaba* (aprcape tot aşa de înalţi ca şi Elbruz).

Celui care ar veni însă din golful cald al Mexicului şi s'ar sui până sus în ţinutul acoperit de zăpadă, ţara Mexicanilor i s'ar părea cu privire la climă şi la vegetaţie cam la fel cu Abysinia.

a) jos pe coastă ar găsi o fâşie umedă şi foarte caldă, unde domnesc frigurile galbene atât de primejdioase pentru Europeni. Ţinutul acesta se numeşte **tierra caliente** (= ţara caldă). E ceva în felul ţinutului abysinian numit Kolla.

Cu toată bogăţia vegetaţiei (banani, palmieri, orez, trestia de zahăr etc.), coloniştii europeni n'au putut să se aşeze aici.

b) Intre 1300—2000 e **tierra templada** (= ţara tem-

www.digibuc.ro

perată) o regiune fericită, unde domnește o primăvară veșnică și în care frigurile galbene nu pot pătrunde.

Aci alături de trestia de zahăr, banane, orez, cafea și alte roade ale țerilor tropicale, crește și porumbul și mai toți arborii din Europa: meri, peri, portocali etc. De aceia pe această fășie de pământ s'au așezat multe din satele și orașele Mexicului.

c) In sfârșit de la 2000 m. în sus începe **tierra fria** (= țara rece).

Se pare rece celui ce sue din golful Mexicului. Pentru cel ce vine însă din Europa, clima este foarte dulce. Și ca dovadă e împrejurarea, că unele plante din tierra fria cu greu pot să se deprindă cu răceala din Italia, care nouă ni se pare o țară foarte caldă.

In ținutul acesta cresc păduri de *stejari* și *brazi;* se samănă *cereale* ca la noi, și s'au adunat cei mai mulți locuitori ai Mexicului.

In genere, țara e roditóre afară de unele părți ale podișului, unde agricultura nu e cu putință (ca și în Iran) de cât cu ajutorul irigației. Și mulțămită climei sănătoase și rodniciei pământutui P. Roșii din Mexic lucrau ogoarele și trăiau o viață mult mai de seamă de cât a fraților lor, care în prerie rătăciau cu cortul pe urma cirezilor de bisoni.

Mexicanii vechi ajunseseră să trăiască și să clădească palate, de care s'au minunat Spaniolii, când le-au vĕzut.

Columb găsise în Guanahani numai oameni goi. *Cortez,* un urmaș al sĕu, când s'a suit pe podiș și a dat cu ochii de orașele Mexicanilor cu biserici în formă de piramide uriașe; cu canale, care împrăștiau apa pe câmp; cu tîrguri în care se adunau în fie-care zi până la 60.000 de mii de oameni; a rĕmas uimit, în cât el și tovarășii sĕi au socotit că țara e vrednică să poarte numele de *„Noua Spanie"*.

In deosebi au fost vestiți prin deșteptăciunea lor, neamul *Toltecilor*. Ei semănau porumb, bumbac, aveau un fel de scrisoare cam la fel cu hieroglifele Egyptenilor; știau să lucreze metalele, și se pricepeau foarte bine să ridice clădiri mărețe a căror urme se vĕd și până astăzi.

www.digibuc.ro

Dar după cum s'a întîmplat şi aiurea (în Asia şi Africa) agricultorii sunt peste tot în primejdie, când au ca vecini neamuri nomade. Aşa s'a întîmplat şi cu Tolteciï: au fost supuşi de *Azteci*, care au venit ca nomazi din spre Nord, şi care erau mult mai rĕzboinici şi mai cruzi. Aztecii stăpîneau Mexicul, când a venit cucerirea spaniolă.

Avuţii. *Porumbul* care creşte cât pădurea (hlujanul atinge 5 m.) e hrana de toate zilele a Mexicanilor.

In loc de pâne mănîncă un fel de turte (tortillas) de mălaiu ; ear ca legumă obişnuită e fasolea (frisoles).

Via şi *măslinul*, care pe vremea domniei spaniole nu era voe să fie cultivate (ca Mexicaniï să cumpere vinul şi oleiul din Spania) acuma sunt foarte respândite.

Cu privire la *zahăr*, *cafea*, *vanilie* şi *tutun* Mexicul e una din ţările cele mai avute din lume.

De mare însemnătate pentru acest podiş e şi planta numită *agave*.

(*) **Agave.**—Dintr'un mănunchiu de foi groase şi tari, cari îşi trag hrana lor chiar şi din pămîntul cel mai pietros şi sterp, se ridică un hlujan înalt până la 14 m., purtând une-ori până la 4000 de flori.

Această ciudată plantă este pentru Mexic, ceia-ce este viţa de vie pentru noi. Şi în acelaşi timp ţine loc şi de cânepă.

In adevĕr, îndată ce începe să se desvoalte floarea, localniciï tae din frunzele din mijlocul mănunchiului şi le lasă numai pe cele de pe margină, pe care le ridică în sus şi leagă capetele la un loc, în cât se acopere locul miezului tăiat. Unde *s'a* făcut tăetura, începe să iasă un fel de must dulce. Dacă il laşi să fiarbă, ai vinul, pe care Americaniï îl numesc *pulque*.

Pe lângă vin însă planta aceasta mai dă şi *frînghiï*. Foile sale sunt aţoase şi din aceste aţe se fac funiï şi odgoane de corăbiï. Pentru scoaterea greutăţilor din mine, funiile acestea sunt mai preţuite de cât chiar cele de sîrmă.

Fără îndoială lucrarea pămêntului va fi un mare isvor de bogăţie pentru Mexic. In unele locuri însă câmpul e mai rĕu lucrat de cât pe vremea domniei spaniole. Aceştia deprinşi din ţara lor cu udarea pămêntului prin şanţuri făcute înadins, învĕţase şi pe Mexicani să lucreze pămêntul mai bine. Dar la 1821 Me-

www.digibuc.ro

xicul deslipindu-se de Spania, multe din câmpurile cultivate odinioară au căzut earăşi în paragină.

Vitele sunt foarte numeroase, mai ales pe podişuri. *Caiĭ*, *catârĭ* şi cornutele mari sunt cele mai răspândite.

Mineralele sunt însă adevărata bogăţie a Mexicului. Cu privire la argint e ţara cea dintâiu din lume.

Sunt mine, în care pământul e aşa de plin cu argint, în cât dintr'o dată scot afară jumătate argint, jumătate ţărînă. De la descoperirea Americei şi până azi, singur Mexicul a dat 20 miliarde de franci în argint.

Locuitorii. Până la Rio Grande del Norte se întinde limba engleză. Cine trece spre Sud întâlneşte în toată America (afară de Brasilia) numai limba spaniolă. La Nord de Rio Grande emigranţiĭ au fost de neam germanic, ear la Sud au fost de neam latin: Spanioli, Portughezi şi în timpurile din urmă Italieni.

In Mexic numai $^1/_5$ din populaţie sunt *albi;* restul sunt sau *mestiţi* sau *P. Roşiĭ.*

Capitala **Mexico,** înconjurată cu lacuri şi cu vulcani acoperiţi de zăpadă, stă pe un podiş cu 300 m. mai ridicat deasupra mărei de cât vîrful Ceahlăului.

Puebla e oraşul cel mai vechiu întemeiat de Spanioli.

Vera-Cruz e portul cel mai de seamă.

Ca şi St.-Unite Mexicul e o republică. Aci însă *P. Roşiĭ* (40%) fac aproape jumătate din populaţia ţărei (11 mil.) şi de aceia mai în nici o privinţă nu se pot asemăna cu St.-Unite.

In timpul din urmă capitaliştiĭ din St.-Unite au început a se amesteca şi în Mexic: fac căi ferate, deschid mine... şi e primejdie că în curênd se vor amesteca şi mai mult în treburile Mexicanilor punêndu-i sub epitropie.

America mijlocie şi Indiile apusene

La istmul *Tehuantepec* se sfîrşeşte marele podiş de America de Nord. Munţiĭ care îl mărgineau se apropie,

www.digibuc.ro

se unesc și cel care ar vrea să înainteze spre Sud, trebue să coboare dintr'o dată mii de metri, căci istmul Tehuantepec, care leagă Mexicul cu America mijlocie, se ridică abia cu 200 m. peste fața mărei. — De aceia în curmezișul lui s'a și putut face cu mare înlesnire o cale ferată între cele două oceane.

De la acest istm și până la istmul și mai îngust de la Panama se întinde *America mijlocie*, un fel de punte, care leagă împreună cele două Americi: pe cea de la Nord cu cea de la Sud.

Puntea aceasta (cu două cocoașe spre răsărit) e mult mai nouă de cât cele două Americi.

Pământul Americei mijlocii e cât se poate de felurit:

Incepênd de la istmul *Panama*, unde puntea e mai îngustă, avem până spre lacul *Nicaragua* **munți** la fel cu ai Cordilerei. Inaintând însă mai spre Nord găsim afară de munți și **podișuri** întinse, ear lângă mare avem și **câmpii**.

Așa că în America de mijloc pământul e plăsmuit cât se poate de felurit. De la munți care întrec cu mult Carpații, te cobori până la câmpii care abia se ridică peste fața mărei.

Ceia ce atrage mai ales luarea aminte în clădirea acestei punți sunt numeroși vulcani (80), care se țin lanț pe coasta de Vest. Așa de rău se clatină America de mijloc, în cât în San Salvador unui ținut i s'a dat numele de leagăn.

Clima. America de mijloc e fórte caldă. Ploile cele mai multe le primește în timpul verei, când se apropie soarele de tropicul Racului. — E o mare deosebire însă între cele două țărmuri: pe cel de răsărit plouă mai în toate timpurile anului, și cum pământul e șes, se fac mlaștini, unde Europeanul nu se poate așeza. Pe țărmul de apus afară de timpul ploilor mai este și un anotimp de secetă. De aceia cea mai mare parte din populație s'a îngrămădit în ținutul mai muntos dinspre apus.

www.digibuc.ro

Rîuri şi lacuri. Fiind îngustă puntea, apele nu se pot aduna spre a face fluvii întinse ca în America de Nord.

Cel mai însemnat e *San Juan del Norte*, care scoate apa din lacul *Nicaragua* (cât Dobrogea de mare). — Multă vreme a fost vorba, ca să se folosească apa acestui rîu spre a se tăia un canal, care să ajute corăbiilor să treacă prin lacul Nicaragua spre Oc. Pacific.

Avuţiile. — Într'un ţinut cald care primeşte ploae în toate liniile, plantele cresc necontenit şi necontenit au flori şi fructe. Caderea frunzelor e ceva necunoscut.

Porumbul creşte până în vêrful munţilor şi în unele locuri se culege de 3 ori pe an. Şi nu-i de mirare, de oare-ce pe lîngă umezeală şi pe lângă căldura unei veri veşnice se mai adaogă şi grăsimea păméntului, format în multe locuri numai de cenuşa aruncată de vulcani.

Cauciukul, tutunul, trestia de zahăr, cacao, vanilia, cafeaua şi *orezul* găsesc fie-care pământul şi clima care le trebue.

In deosebire e vestită pentru cafea *Coasta Rica.*

*) **Cochenilia** e o insectă (mare ca o linte) din care se scoate o frumoasă culoare roşie (carmin).

P. Roşii aduc la oraş în coşuleţe insectele de parte femeească (vin câte 14.000 într'un kilogram) şi le vînd agricultorilor, care séméná înadins ogoare numai cu nopal, o plantă cam de 1 m. înălţime, care îi place cochenilei.

După ce au cumpărat numĕrul trebuincios de insecte, le împarte câte 50 într'un săculeţ cu pânza rară (gaz) şi atîrnă de fie-care nopal câte un sac de acestea cu insecte de parte femeiască. Ele se prăsesc aci şi puişorii fiind mici pot eşi prin găurile pânzei; se răspândesc apoi (bună oară aşa ca vermii de mătase) pe frunzele nopalului, şi când planta e bine încărcată, săculeţul e atârnat de alt trunchiu şi tot aşa mai departe, până ce tótă grădina e plină de cochenilii.

După 3 luni puii s'aŭ făcut mari şi atunci îi dai cu peria jos, în nişte coşuleţe, pe cari le ţii de desubt. Pe urmă insectele acestea sunt uscate la foc, care le ucide şi ast-fel sunt puse în negoţ.

Pe lângă plante America Centrală mai e bogată şi în tot felul de metale: *aurul, argintul* şi *ferul,* se găsesc aproape peste tot.

www.digibuc.ro

Tegucicalpa (capitala republicei Honduras) însemnă munte de argint.

Populaţia e abia de 3300000 locuitori, dintre care numai 200000 sunt albi, ear restul sunt *P. Roşii* sau *mestiţi*. In timpul din urmă se întind *Negri* ca lucrători de pământ, ceia ce va face amestecul şi mai mare.

Statele. America centrală e împărţită în 5 state formând împreună *„Marea republică a Americei centrale“* organisate după chipul republicei St. Unite.

Aceste republici sunt: *Guatemala* (capitala Guatemala), *Salvador* (capitala Salvador), *Honduras* (capitala Tegucigalpa), *Nicaragua* (capitala Managua) şi *Costa-Rica* (capitala San José).

Nici pe departe însă republicele acestea nu se pot asemăna cu St. Unite; de oare ce partea cea mai mare din populaţie fiind P. Roşii şi mestiţi, aceştia duc o viaţă de ţărani mulţumindu-se cu ceia ce le dă pământul pentru hrana de toate zilele.

Se poate însă ca în scurt timp America centrală şă-şi schimbe faţa, căci şi aci încep să se amestice bogătaşii din Statele-Unite pentru a scoate bogăţiile din pământ şi a-l lucra după cum ştiu dînşii.

De alt-fel America centrală va căpăta şi pentru St.-Unite şi pentru toată lumea o însemnătate foarte mare din pricina istmului Panama, pe unde vor trece cu vremea sute de corăbii dintr'un ocean în altul, plătind, se înţelege, după cum plătesc şi cele ce trec prin canalul Suezului.

(*) **Canalul Panama.** Columb căutase în zadar în Marea Antilelor o trecere spre Asia, căci marea aceasta e cu desăvîrşire închisă spre apus. După dînsul s'a cercetat lumea nouă în toată întinderea ei şi când s'a văzut, că nu-i chip de trecut afară din strîmtoarea lui Magelan, s'a şi făcut îndată planul de a tăia istmul de la Panama. Insă inginerii trimişi de regele Spaniei, ca să vadă acest istm, aŭ adus răspunsul: „că numai un om slab la minte şi care nu cunoaşte locul poate da un ast-fel de plan, fiind-că nici un rege, nici chiar cel mai puternic, n'ar fi în stare să unească cele două mări şi să poarte toate cheltuelile unei ast-fel de întreprinderi“. Totuşi planul a eşit din nou la iveală sub alt rege spaniol. Şi când s'a văzut a doua oară, că piedicile sunt prea mari, s'a dat ştire, că va fi pedepsit cu moarte acela care va îndrăsni să mai pomenească de tăerea istmului.

Nevoia însă de a nu mai înconjura America, ci de a trece prin

www.digibuc.ro

mijlocul ei cu corăbiile a făcut pe oamenii din zilele noastre, să se gîndesc din nou la săparea unui canal între Pacific și Atlantic. Și în adevĕr, după ce a isbutit tăerea istmului de la Suez, acelaș inginer a început să-l tae și pe cel de la Panama.

Din pricina bolilor și din alte pricini lucrarea a fost părăsită după ce se săpase 25$^{Km.}$ Acuma însă St.-Unite încep din nou și de astă dată tăerea canalului va fi dusă la bun sfîrșit.

Anglia care stăpînește *Honduras* (=Onduras) britanic și care ar fi dorit să se amestece în facerea canaluluĭ a întîlnit aci concurența americană.

India apuseană

Columb când a nimerit în Guanahani credea, că a și ajuns în Asia și anume în India. De aceea el a dat locuitorilor numele de *Indieni*, nume care le-a rĕmas în multe limbi până astăzi. Când s'a vĕzut însă greșala lui Columb s'a zis acestui ținut *India de apus* (de Europa) spre a o deosebi de *India asiatică*, așezată la rĕsărit de Europa.

Sub numele acesta de *India apuseană* se înțelege azi lanțul de insule, care închid în spre rĕsărit mediterana americană „ca o ghirlandă de flori, care unește cele două continente surori.“

Toate insulele acestea nu-s de cât resturile unor munți prăbușiți sub mare.

Din causa acestor prăbușiri, fundul mărei și împreuna cu el și insulele se cutremură mereu și până azi; dovada grozavul cutremur din vara trecută în Martinica și desele isbucniri ale vulcanilor, care aci se țin lanț.

Insulele acestea numite Antile se împart în două grupe: *Antilele mari* (Cuba, Haiti, Porto Rico și Jamaica) și *Antilele mici*, un lanț de insule mai mărunte, care se întinde până lîngă America de Sud. Ele împart Mediterana americană în două basinuri; **marea Antilelor** saŭ a **Caraibilor** cuprinsă între lanțul insulelor și America de mijloc; și **golful Mexicului** închis de *Florida*, *Cuba* și *Yucatan*.

www.digibuc.ro

Clima acestor insule e ca și cea din America mijlocie sau din Mexic. Dacă scapi de coasta caldă, umedă și nesănătoasă, cu cât te sui pe aceste insule muntoase, cu atâta e mai răcoare. De pe la 500m. deasupra mării temperatura începe a fi ca cea din Spania ori Italia.

Avuția pământului e aceiași ca și în America de mijloc. *Trestia de zahăr, tutunul, cafeaua, bumbacul* acestor insule e fără pereche în lume. Se adaogă apoi și toate fructele tropicale: ananas, vanilie, cacao etc.

Populația. India de Vest cu privire la populație ar fi mai drept să poartă numele de „Africa americană". Albii, care au venit după vremuri în aceste insule, pier vĕzênd cu ochii în fața Negrilor și a mulaților, care se înmulțumesc pe fie-care zi.

E drept că insulele acestea sunt în stăpînirea străinilor:

Cuba și *P. Rico* au fost luate de câți-va ani de St. Unite.

Jamaica și mai tot lanțul celor mici împreună cu *Trinidad* sunt posesiuni engleze.

Olandezii au *Curaçao*, *Bonaira* și *Aruba*.

Francesii au și dînșii *Guadelupa* și *Martinica*, dar în toate neamul, care se întinde mai repede, e cel negru.

Haiti e cu desăvîrșire în mâna Negrilor.

Și nu se știe, e mare îndoială, dacă Negrii vor fi în stare să scoată din aceste insule tot ceia ce pămîntul lor binecuvîntat ar putea să dea.

(*) **O republică de Negri.** Când Columb a dat cu ochii de Haiti a crezut că găsește un adevĕrat raiu pămêntesc. Cu lăcrimele în ochi s'a despărțit de această insulă, când a trebuit să se întoarcă din nou în Spania.

Îndată ce au luat'o Spaniolii în stăpînirea lor, localnicii fiind puși la munci grele, au pierit și a fost nevoe să se aducă în locul lor robi negri din depărtata Africă. Cu ajutorul acestora Haiti a ajuns așa de bogată, că cea mai mare parte din zahărul, care se vîndea în lume, era adus de această insulă.

Acuma 100 de ani însă Negrii s'au resculat. Au ucis pe toți albii și au făcut din insula o împărăție cu un împărat negru (Iacob întâi), apoi dupa multe turburări au ajuns, să întemeieze două republici: *Haiti* la apus și *St. Domingo* la resărit. Amêndouă s'au apucat

www.digibuc.ro

să maimuţărească statele europene: au ales presidenţi şi deputaţi; au armata de vr'o 20,000 de oameni, dintre care jumătate sunt generali, ear cealaltă jumătate aproape întreagă e compus numai de ofiţeri şi alte ranguri milităreşti; s'au făcut marchisi şi conţi; în acelaşi timp se închină la idoli şi cam pe sub ascuns mănîncă şi carne de om, ca în patria lor Africa.

Se înţelege, că toată înflorirea de odinioară a insuleĭ, când Negriĭ lucrau sub biciul spaniolilor, a pierit. Şoselele sunt părăsite; fabricele ruinate; cazanele unde se pregătia odinioară zaharul stau crăpate în marginea drumului, şi de unde Haiti trimitea în toate părţile lumei corabiĭ încărcate cu zahăr, acuma locuitoriĭ săi trebue să cumpere zahăr din insula vecină Porto Rico.

Ura în contra albilor nu s'a potolit nici acuma. După ce i'a ucis odată pe toţi, acum încep a veni alţiĭ. In Haiti însă n'au voie se cumpere pămînt; n'au drept de funcţiĭ şi nici drept de vot. In Domingo, unde sunt mai mulţi *mulaţi* de cât Negri, strĕiniĭ chiar şi albii au aceleaşi drepturi ca şi localniciĭ.

America de la Sud

Intinderea e de 18 mil. k. □. Este cam de două ori mai mare de cât Europa.

Aşezarea. Tropicul *Capricornului* o tae în două părţi aproape egale.

Aşezată peste Africa, America de Sud abia ar ajunge cu capĕtul sĕŭ nordic în ţinutul Sudanului. Spre polul Sud se întinde însă mult mai mult de cât Africa; ajunge până în ţinutul cu climă reçe, polară.

Pămêntul

A. **Coastele** acestui continent sunt mai netede de cât la toate cele-l'alte; mai ales spre apus tot ţĕrmul e aproape o linie dreaptă.

N'are peninsule, n'are golfuri, n'are insule: e ca un trunchiu curăţit de toate ramurile. Corăbieriĭ care au vĕzut întâi coasta şi s'au coborît spre Sud, abia la gura lui *La Plata* au găsit o scobitură, care să samene a golf. Ceva mai jos au dat de golfurile nu tocmai adînci

www.digibuc.ro

ale lui *St. Matei* și *St. Gheorghe;* și a trebuit să se coboare până la canalul dintre *Țara Focului* și America spre a găsi un loc, unde apa pătrunde mai adînc în uscat.

In schimb însă cel, care ese din strîmtoarea lui *Magelan,* vede un țărm tot așa de spintecat ca și al Norvegiei sau al Americei de Nord. Până spre insula *Chiloe* corabia merge între continent și lanțul de insule vecine ca și cum ar înainta printr'un canal săpat în adins. Cum treci mai la Nord de Chiloe, țărmul e drept până la istmul Panama, căci marele Golf *Arica* (un fel de imitație a golfului *Guinea)* e așa de deschis în spre mare, în cât corăbierul nici nu simte, că a trecut printr'un golf.

Singură coasta din Marea Antilelor e ceva mai crestată: *Darien* este un golf destul de adînc. *Maracaibo* e așa de bine închis, în cât seamănă aproape cu un lac.

B. **Înăuntru** pămîntul e de asemenea zidit mai simplu de cât în ori-ce alt continent: la apus e un zid uriaș ridicat chiar lîngă malul Oceanului și întinzîndu-se în toată lungimea continentului; la mijloc urmează apoi o *câmpie* earăși tot așa de lungă, și în sfîrșit, spre resărit urmează două *podișuri:* al Guayanei și al Brasiliei.

1. **Cordilierii** Americei de Sud sunt după Himalaia lanțul cel mai înalt de munți de pe tot globul.

In *Chile* ei se arată ca un singur munte destul de spintecat de ape spre Sud; dar de pe la *Acon cagua* (7000 m.), vîrful cel mai înalt al întregului continent, lanțul începe a fi compus din două și une-ori din trei șiruri paralele închizînd între ele podișuri foarte înalte. Și ast-fel formați, când din 2, când din 3 șiruri, Cordilierii se întind până în golful Darien, unde se resfiră ca degetele unei mâni.

Acolo, unde lanțurile se depărtează unul de altul, cum e de ex. în Bolivia și Peru, ele încing la mijloc *podișuri* la fel cu podișul dintre M-ții Stîncoși și Cordilieri, — dar mult mai înalte și mai triste.

(*) **Puna.** Podișurile dintre Cordilieri, numite *puna,* sunt mult

www.digibuc.ro

mai triste şi mai pustiĭ chiar de cât cele din Tibet. In aceiaşi zi termometrul arată la prânz + 38°, ear peste noapte se coboară la —16°, un ger, cu atât mai grozav cu cât peste zi fusese cald. De alt-fel viforul e ceva obicinuit: îl poţi aştepta în fie-care ceas...

Zile întregi nu vezi urmă de om. Pamêntul e acoperit cu o earbă măruntă, cenuşie, care măreşte şi mai mult tristeţa privelişteĭ. Şi ceia ce e mai greu pentru călător şi de cât frigul şi de cât lipsa de apă (*căci* cele mai multe lacuri sunt sărate) este oboseala. Din causa rărimeĭ aerului, pieptul rĕsufla aşa de greu, pare că ar fi strîns într'un cerc de fer. De la o vreme începe apoi şi ameţeala, durerea de cap... ear Indianul atunci îşĭ caută scăparea, la *coca,* spre a se întrema din nou, după cum aiurea Tibetanul se ajută bênd *ceaiu.*

Şi totuşi, cu toată înălţimea lor, care întrece cu mult pe a luĭ M. Blanc; şi cu toată zăpada, care stă vecinic pe vîrfurile lor cele mai înalte, zidul acesta uriaş e departe de a fi liniştit. Tocmai acolo sus în mijlocul zăpezeĭ vulcaniĭ svîrl şi astă-zi cenuşa, ape fierbinţi, şi gazuri cutremurând tot ţinutul dimprejur.

Cel mai însemnat dintre toţi e *Chimborazo* (în Ecuator), dar în lungul Cordilierilor se găsesc nu mai puţin de 56 de vulcani, dintre care 25 ferb încă şi astă-zi.

2. **Câmpia.** De la gura luĭ *Orinoco* şi până la gura luĭ *La Plata* în tot lungul continentului se întinde o câmpie aproape necurmat. Apele se ţin lanţ [după cum se legau şi în America de Nord de la golful Mexicului până la Oc. Inghеţat].

Ceia-ce localniciĭ numesc *llanos* (= lianos) şi *pampas* nu sunt alt-ceva de cât nişte şesuri, care par şi mai netede, din causa erburilor, care le acoper, dându-le înfăţişarea unor ape foarte întinse. Numele chiar llanos şi pampas înseamnă *„şesuri“.*

(*) **Llanos.** Venind din Marea Antilelor, îndată ce a trecut munţi de la ţĕrm, călătorul se opreşte uimit în faţa câmpieĭ, unde nu se zăreşte nici măcar urmă de copac. Privirea luĭ se perde spre orizont în depărtări ameţitoare întocmai ca pe neţĕrmuritul ocean. Dar niciĭ o colină, nici o stîncă nu se arată în chip de insulă: abia doar din loc în loc se vĕd nişte ridicături cam de 1 m. numite *mesas,* de oarece ele sunt foarte lungi. Ceasuri întregi poţi să mergi pe o ast-fel de masă, până ce ajungi iarăşi la marginea ei.

Mai ales grozavă e înfăţişarea acestor câmpiĭ sau llanos pe

www.digibuc.ro

vreme de secetă; soarele usucă earba şi vîntul făcênd vîrtejuri înalţă colbul până la cer. Bălţile seacă atunci aproape cu totul; ear vitele chinuite de sete rătăcesc în toate părţile. Caii aleargă cu nările în vînt să simtă, în ce parte a şesului va fi rămas vre-o baltă, unde să'şi poată stimpăra setea.—De odată însă, după ce timpul secetei a trecut, cerul se întunecă, ploaia toarnă cu găleata; şesul se umple cu balţi, care înnecă pămîntul, ear vitele spăimântate de apă fug pe câte o *mesa*, până ce apa se scurge şi câmpia udată în deajuns se îmbracă cu erburi înalte, care la adierea vîntului se leagănă în tocmai ca valurile Oceanului.

3. Spre resărit pămêntul Americei se ridică din nou în *podişul Guayanei* şi în podişul mult mai întins al *Brasilici.* Acesta se pleacă uşor de la resărit către apus şi miază-noapte silind mai toate rîurile sale, să se coboare spre Amazon şi Parana.

Clima şi rîurile

Cu privire la climă America de Sud ne aduce aminte continentul african: Sub Equator avem aceiaşi căldură şi aceleaşi ploi bogate; apoi spre Nord şi spre Sud scad ploile treptat în ţinutul alizeelor.

Pe când însă Africa se opreşte abia la 34°, America, înaintând mai mult spre polul Sud, intră în ţinutul vênturilor despre apus; şi de aceia de pe la insula *Chiloe* spre Sud primeşte mari cantităţi de plóie amintind prin aceasta ţermul iarăşi bogat în ploi al *Canadei* (de la insula Vancuver spre Nord).

Din fericire pentru America, ea n'are munţii cei mai înalţi aşezaţi pe ţermul răsăritean ca Africa. De aceia vênturile, care aduc aburi din ocean, pot ajunge până la Anzi; ear ploile nu se opresc pe coastă, cum se întîmplă în Africa, unde M-ţii Scorpieĭ de ex. opreau apa, care se cuvenea lui Kalahari.

Şi cu privire la rîuri America de Sud se aseamănă cu Africa: Cel mai mare fluviu e sub equator, apoi rîurile descresc ca şi ploile atât spre Sudul continentului.

Fluviul Amazoanelor aşezat sub Equator ca şi tova-

www.digibuc.ro

răşul sĕŭ african, *Congo*, este fluviul cel mai mare de pe faţa globului. Bogăţia de apă a acestui fluviu se înţelege, dacă ţinem seama, că pe la Equator plouă mai în fie-care zi; al doilea, că toţi aburiĭ duşi de vênturi spre apus se opresc de înaltul zid al Cordilierilor şi se coboară îndărăt prin albia fluviului, care adună în acelaş timp sumedenia de ape din câmpiile vecine; al treilea, că are afluenţi atât spre Nord cât şi spre Sud de Equator. Când soarele şi ploile trec spre Nord de linia equatorială se umflă cei de la Nord; când seacă cei de la Nord se umflă cei de la Sud, şi ast-fel apele nu-i lipsesc nici odată.

(*) **Fluviul Amazoanelor** e aşa de adînc, în cât în multe locuri nu-i dai de fund, dacă sfoara de la ancoră n'are peste 100 de metri; şi foarte adese-ori nu-i mai zăreşti malurile, — pare că ai fi în mijlocul mărei. De alt-fel delfiniĭ urmează corabia ca şi în Ocean, ear valurile pe timp de furtună se ridică până la înălţime de câţi-va metri.

Cum se coboară din Anzi, îşi domoleşte mersul; dar are atâta apă, în cât roade şi surpă necontenit bucăţi întregi din maluri, care cad cu vgomot de tunet. Adevĕrate insule se rup şi plutesc cu copaci cu tot. Locuitoriĭ de pe malurile fluviului nu ştiu ce va să zică a tăia un copac, şi nici n'au nevoe să tae, căci apa fluviului e plină mereŭ cu copaci, care plutesc şi care se anină de maluri. Uniĭ par putrezi de atâta călătorie pe apă, dar îndată ce cureţi puţin coaja, vezi că lemnul e sănătos şi bun de lucru.

Vor trece sute de ani, până ce omul va putea folosi toată lemnăria adusă de fluviu, căci necontenit el aduce alţi arbori la loc. Rar lucru aşa de frumos ca un copac de aceştia, care cu pământul rădăcinei cu tot coboară fluviul, asemenea unei grădini plutitoare. Pasĕrile ostenite de sbor pe deasupra uriaşei apei vin să se odihnească pe aceste insule şi chiar luntraşiĭ, când vîntul bate prea tare şi valurile îi ameninţă, leagă barca de copac şi ei sar pe insulă plutind împreună cu dînsa şi stând la umbră întocmai ca în pădure.

Şi ca şi cum n'ar fi de ajuns atâta seninare de apă, toamna, când ploile se coboară sub linia Equatorului uriaşul fluviu începe să se reverse peste maluri înălţindu-se cu 15 m. şi devenind ast-fel o adevĕrată *mare de apă dulce*, care alungă şi pe om şi pe cele-l'alte veţuitoare până departe înlăuri.

Aşa se face, că malurile fluviului sunt mai peste tot pustiĭ; rar de tot vezi în apropierea apei vre-o colibă ori vre-un sat. Când începe revărsarea, fug în lături pe uscat până şi crocodilii şi broaştele ţes-

www.digibuc.ro

toase, ear pasările şi animalele acăţătoare îşi caută adăpost în crengile copacilor din împrejurime.

Afluenţiĭ, care aduc apă în fluviul Amazoanelor, pot fi înşiraţi cu sutele. Cei mai însemnaţi sunt:

Rio Negro numit ast-fel din causă că apele sale sunt negricioase.

Madeira (lungă cât Wolga) numită aşa din causa mulţimei copacilor, care plutesc pe ea. (Madeira înseamnă în limba portugheză lemn).

Tapajos, care coboară din podişul brasilian.

Şi fl. Amazoanelor şi afluenţiĭ săi au toţi cataracte acolo, unde coboara de pe podiş. Abia în şes ele devin uşoare de navigat. Aceeaşi soartă o au şi *Tocantini*, şi *St. Francisco*, cari curg mai tot timpul pe podiş.

La Nord, unde ploaia scade, curge **Orinocul**, care îşi adună apele sale atât din Cordilieri, cât şi din podişul Venezuelei, pe care îl încinge ca un brîu. (Se aseamănă întru câtva cu vecinul său din Africa, *Nigir*).

O ciudăţenie a acestui fluviu e bifurcarea lui. De la un loc el îşi împarte apele trimiţênd un braţ *Cassiquiare* de se uneşte cu R. Negro.

Magdalena. Acolo unde Cordilieriĭ se resfiră cu degetele unei mâni, apele se adună în văi adînci şi curgênd spre Nord în lungul munţilor fac un mare rîu, *Magdalena*, care se varsă în Marea Antilelor. Spre Sud mulţămită întinderei câmpiilor apele se pot aduna earăşi şi formează un mare fluviu **La Plata.**

Mai întâi *Parana* culege rîurile din partea cea mai înaltă a podişului brasilian, se întîlneşte apoi cu *Paraguay*, care le aduce de pe şes, şi tocmai aproape de ocean se mai adaogă *Uruguay* formând împreună un fluviu, *La Plata*, care seamănă mai mult cu un golf; — aşa e de lat.

Spre Sud apoi continentul se subţiază aşa de mult, în cât apele n'au unde să se adune, ca să facă rîuri mari.

www.digibuc.ro

Plante şi animale.

Cum se împart ploile e împărţită şi vegetaţia: la mijloc, unde plouă în tot timpul anului, se întind ca şi pe malurile lui Congo nişte *păduri* uriaşe *(selvas);* ear mai spre Nord şi mai spre Sud, unde ploile scad şi o parte din an e secetă, cresc numai *arbori,* cum e de ex. în *llanos, campos* şi *pampas.* In sfîrşit, spre Sudul Americei încep din nou *pădurile,* dar sunt cu mult mai rari de cât cele de la Eqator.

Pădurea equatorială. Pe malurile fl. Amazoanelor şi a numeroşilor săi afluenţi se întinde o mare pădure equatorială, care face pareche cu *hylaea* din centrul Africei, după cum pădurile de brazi ale Canadei făceau pareche cu *taiga* Siberiei.

Selvas însă nu-s peste tot la fel, ci deosebim în ele două părţi, care au o înfăţişare deosebită:

a) Igapo e pădurea tristă şi plină de noroi, care se întinde pe lîngă maluri. In adevĕr, când fluviul se înalţă până la 15 m. peste maluri, apele se întind în lături până la 30 km. şi mai bine.—Se vĕd foarte bine urmările acestei revărsări: trunchiurile copacilor rĕmân acoperite cu noroiu; erburile mai mărunte precum şi plantele acăţătóre lipsesc; singuri palmierii, care înalţă mănunchiul lor de frunze pe deasupra apei, nu sufăr de aceste revărsare.

b) Ete. Indată însă ce treci de ţinutul inundat, începe pădurea curată şi deasă: Copacii sunt cu mult mai înalţi şi printre dênşii se anină de pe o creangă pe alta tot felul de plante aăţătoare cu frunzele de un verde lustruit, ear florile rari şi mici în igapo se deschid aci în toată frumuseţea lor.

II. In **llanos** şi **pampas** copacii sunt rari (ca şi în Savanele Africei), ear pămîntul e acoperit numai cu erburi înalte.

(*) **Pampas.** Peste tot vezi numai erburi şi burueni. Spre apus

www.digibuc.ro

în apropiere de Cordilieri, pământul e sărac, ear earba e puţină; spre rĕsărit din contra se întinde o adevĕrată mare de iarbă.

In ţinutul pustiu, unde pământul e uscat, cresc în deosebi plante ghimpoase (cactus), care găsesc chip să adune în miezul lor apă chiar de acolo, unde alte plante nu mai găsesc. De aceia bostaneiĭ de cactus au şi căpătat numele de „isvoarele pustiei". Când caiĭ sĕlbateci ori catâriĭ sunt istoviţi de sete fărîmă cu copita ţepiĭ şi-şi apropie cu băgare de seamă botul de miezul umed şi rĕcoritor al acestei bine-cuvîntate plante.

Spre rĕsărit din contra, earba e mai înaltă de cât călăreţul, dar nu-i moale şi mărunţă ca cea din livezile noastre, ci la fel cu cea din savanele Africei, adecă stufoasă şi îngrămădită în chip de mănunchiuri sau buchete. I s'ar potrivi mai mult numele de *bălării* ori *dudae* de cât numele de earbă.

Totuşi aşa stufoasă cum este, earba aceasta hrăneşte milioane de animale: cerbi şi vaci pe jumĕtate sĕlbătice, cai, catiri, struţi şi jaguari o stĕbat în toate direcţiile.

Aceasta e patria acelor vestiţi păstori numiţi *Gaucho*, care toată viaţa şi-o petrec călare, cu laţul la oblînc.

Casa lor e o colibă de lut acoperită cu earbă; pe vite le lasă sub cerul liber adunându-le din timp în timp în câte un ţarc. Scaunul pe care şade e o ţeastă de bou; aşternutul pe care se culcă e o piele de bou; carnea cu care se hrăneşte de asemenea. Pe pereţiĭ colibei atîrnă coarne, laţuri, sporci, *bola* (un fel de prăştiĭ); în singurătatea stepei, departe de lume singură iconiţa din perete îţi spune că aceşti păstori sunt creştini şi te împedică de a-i aseměna cu sĕlbaticiĭ.

Dacă lăsăm la o parte împărţirea vegetaţiei şi cercetăm, care sunt plantele în deosebi folositoare omului, găsim că din America de Sud au eşit următoarele plante:

Cartoful, care azi a ajuns mai ales în Europa pânea de toate zilele a săracilor. Ţinutul de unde s'a rĕspîndit pentru întâiaşi data e Chile.

Arborele de cauciuc, care creşte pe malurile fl. Amazoanelor, şi din care se scoate un fel de suc lăptos (ca din buruiana numită *„laptele cânelui"* cu care se şi înrudeşte). Din sucul acela se pregăteşte gumă.

Arborele de chinină, unul din copaciĭ cei mai frumoşi din lume. Atinge înălţimea de 20 m., are flori roşiĭ şi frunze de asemenea cu vinişoare roşiĭ. El creşte pe munţi de la 1400—2400 m. şi din coaja lui se scoate praful de chinină, leacul frigurilor.

www.digibuc.ro

Arborele care dă Cocă, e o tufă, care creşte aproape la aceiaşi înălţime ca şi arborele de Chinină. El înfloreşte veşnic... Localnicii mestecă frunzele în gură, ca să capete puteri la lucru sau la drum.

Arborele de Cacao, un copac care creşte sălbatec pe malurile Orenocului, şi care e de o frumuseţe rară: frunzele vechi sunt de un verde închis, cele tinere sunt roşioare, ear fructele (în chip de castraveţi) galbene.

*

Semînţele acestor fructe seamănă cu fasolele. Din ele se face băutura numită de localnici *Şokolatl*, pe care obişnuim acuma să o bem şi noi în Europa.

Vanilia, o plantă acăţătoare, care se sue ca hameiul din creangă în creangă, şi a cărei pastăi au un miros foarte frumos.

In fine, se adaogă nenumărate neamuri de palmieri, care dau fel de fel de poame.

E un soiu, care poartă în vîrf, un ciucure mare de fructe la fel cu perele de brad. Gustul lor e însă ca acel al merelor coapte. Şi nu numai atît: Din sucul arborelui se face un fel de vin, tare ca şi vinul nostru, iar din măduva trunchiului se face un fel de fainâ, care serveşte la facerea pâinei. Aşa că un singur copac îţi dă şi mâncare şi băutură ba şi haine şi acoperiş de casă.

Din acestea se vede că America de Sud e unul din continentele cele mai bine înzestrate mai ales cu plante, care servesc farmaciei.

*

Cu privire la animalele mari America de Sud e săracă. Are *lama*, *jaguarul* şi *tapirul* ca un fel de imitaţie a cămilei, tigrului şi elefantului... din lumea veche. Aci e şi patria *leneşului*. (Un Tapir se găseşte şi în India).

Cât priveşte *paserile*, *tîrîtoarele*, *insectele* şi în genere vietăţile mărunte, continentul acesta în cea mai mare parte înfierbintat de soare e tot aşa de bogat ca Africa şi toate ţerile, unde e umezeală şi căldură destulă.

www.digibuc.ro

(*) **Lama.** Una din nevoile cele mai simţite ale locuitorilor din lumea nouă era acea a unui animal, care se poarte sarcini. Calul perise de mult; bisonul nu fusese îmblînzit; măgarul nu era; aşa că în deosebire de lumea veche, omul nu avea aici nici un tovarăş, care să-i ajute a purta sarcinele. Singure podişurile Anzilor aveau un astfel de animal, *lama.*

Ca şi cămila, lama e blîndă şi suferitoare. Îngenunche, când e vorba să-i pui sarcina în spinare, apoi ca şi cămilele pleacă în şir una după alta. Dar nu pot duce greutăţi mari şi nici nu pot merge aşa de repede ca cămilele. Cam 75 kilogr e sarcina mijlocie pentru o lamă.

STATELE

Din *Mexico* şi până la *Ţara focului* tot pămîntul american, începînd din timpul lui Columb, rămăsese sub stăpânirea Spaniolilor.

Indată ce Columb s'a coborît pe insula Haiti (Hispaniola) a văzut, că localnicii au podoabe de aur Mai pe urmă s'a descoperit bogatele mine din Mexico şi Peru, ear Spania a luat îndată măsuri, ca nimeni să nu se împărtăşească din produsul acestor mine. De aceia regele s'a făcut pe sine propietar al tuturor pămînturilor din lumea nouă. Din tot ce se producea acolo lui i se cuvenea dijma, adică a zecea parte. In acelaş timp s'a dat poruncă să nu fie primit nici un strein în America afară de Spanioli. Apoi nimeni n'avea voe să facă comerţ după pofta sa, ci tot comerţul era mărginit la oraşul Sevilla. De acolo plecau de 2 ori pe an corăbiile pline de mărfuri şi ajungeau la Colon (Istmul de Panama) şi la Veracruz, unde mărfurile erau vîndute cu un preţ de două şi de trei ori mai ridicat de cât costul lor în Europa. In sfîrşit, încărcate de aur şi de argint, corăbiile spaniole sub numele de „flota de argint" se întorceau iarăşi la Sevilla.

Din pricina negoţului acestuia nedrept America spaniolă n'a putut să se ridice. Am pomenit de pildă, că în Mexic nu era voe să se samene vie şi maslini,

www.digibuc.ro

numai pentru ca localnicii să cumpere vinul şi untdelemnul adus din Spania. Şi de aceia, ca să scape odată de apăsare, Spaniolii aşezaţi în America (*Creolii*) s'au sculat împreună cu Mestiţii (cam pe vremea lui Tudor Vladimirescu) şi după mai mulţi ani de răsboiu au scuturat jugul spaniol, şi au făcut mai multe republici după chipul St.-Unite din America de Nord, care se scăpaseră şi ele de jugul englez.

Columbia

Intinderea e de 1.200.000 km.□

Aşezarea. Intre toate statele Americei de Sud, Columbia are poziţia cea mai fericită, fiind-că are faţa spre amêndouă oceanele; şi mai ales fiind-că are între hotarele sale preţiosul istm de la *Panama*, unde după deschiderea canalului se vor îngrămădi corăbii din toate părţile lumei.

Pământul este spre apus mai mult muntos. Columbia cuprinde cele din urmă ramuri ale Anzilor spre Nord. Totuşi republica Columbiană se întinde şi în spre Orenoco şi spre fl. Amazoanelor închizênd între graniţele sale şi o bună parte din Ilanos.

Rîul cel mai de seamă e *Magdalena*, care este în cea mai mare parte navigabil. Afluentul său (Cauca) de şi e tot aşa de lung, e un rîu de munte plin de repezişuri şi prin urmare nefolositor pentru navigaţie.

Avuţia. Columbia vinde altor ţeri: *cafea*, *tutun*, *cauciuc* şi *coaja* arborelui de *Chinină*.

Agricultura însă e foarte puţin îngrijită. In deosebi copacii, care dau chinina, erau aproape de pieire şi de aceia preţul se ridicase fără nici o măsură. Atunci s'a încercat cultivarea lor şi aiurea: în *Ceylon*, *Iava* şi *Indo-China*, unde din fericire încercarea a isbutit. Azi o mare parte din negoţul cu coaja acestui copac e în mâna comercianţilor din aceste ţări.

In *metale* Columbia este earăşi bogată, şi de când au venit capitalurile engleze, minele au început să înflorească.

www.digibuc.ro

Din nefericire ţara n'are mai de loc drumuri. Din loc în loc are câte un trunchiu de cale ferată, care nu se leagă cu altul. De aceia mărfurile se transportă pe catîri sau cu ajutorul hamalilor întocmai ca în părţile sălbatice ale Africei.

Populaţia e de 3½ mil. Abia însă 10% sunt *albi;* restul se compune din P. Roşii şi mestiţi.

Capitala *Bogota* e aşezată pe o câmpie mai ridicată de cât vîrful Negoiului.

Columbia (numită odinioară Noua Granada) ar putea ajunge o ţeară bogată, dar marea ei nenorocire e lipsa de hărnicie a locuitorilor şi mai ales neastîmpărul lor. Pentru alegerea presidentului se întîmplă dese revoluţiuni, care au făcut pe emigranţii din Europa, să se ferească de a se aşeza în această ţară.

Venezuela

Intinderea. Trece de 1 mil. km. păt.

Aşezarea. Impreună cu Columbia e singurul stat al Americei de Sud, care se întinde pe malurile mediteranei americane. Prin urmare împreună cu Columbia şi toate statele Americei centrale se va împărtăşi din binefacerile canalului Panama, care va înviora comerţul acestor ţării.

Pământul se poate împărţi în trei ţinuturi deosebite:

a) la Nord, pe lângă ţermul mării, se întinde o ramură a Cordilierilor, care s'a depărtat de trunchiu mai mult de cât toate cele-l'alte. — Incepênd de la malul mării până în vîrful şcestor munţi deosebim aceleaşi zone de temperatură şi de vegetaţie ca şi în Mexico, adecă: o *tierra caliente,* o *tierra templada* urmată apoi mai sus de o *tierra frià.*

Ţinutul acesta de Nord e cel mai îngrijit. Aci se lucrează pământul şi aci s'a adunat şi cea mai mare parte din populaţie; aci sunt porturile, cele mai bune. In deosebi e bine adăpostit *Maracaibo* în laguna cu acelaşi nume.

www.digibuc.ro

Când au intrat întâiaşi dată Spaniolii în golful acesta adînc şi liniştit, şi au vĕzut satele localnicilor clădite pe tărăşi, şi-au adus aminte de Venezia; — de unde a eşit apoi şi numele ţărei, care înseamnă „Veneţia mică“.

b) La mijloc se întinde *câmpia* (llanos) acoperită numai cu erburi. — Ţinutul acesta e aproape pustiu; el nu e folosit de cât pentru creşterea vitelor, care sunt lăsate aproape fără nici o pază.

c) In sfîrşit, spre Sud, Venezuela cuprinde aproape tot podişul *Guayanei*, bogat în păduri şi metale foarte puţin explotate până azi.

Avuţia. In rîndul întâiu vine *Cafeaua*. Sunt ani, când mai mult de sferturi din tot exportul Venezuelei, stă numai în cafea. In al doilea rînd vine *Cacao*.

Din Llanos se aduc *pieile* animalelor.

In timpul din urmă au început a fi căutate mai bine şi minele (aramă şi aur).

Populaţia e abia de 2½ mil. Afară de câte-va mii de streini, care au tot negoţul în mână lor, tot restul populaţiei e o amestecătură. *Kreoli* adică albi născuţi pe pământul Americei sunt foarte puţini, abia 1%; ear restul sunt numai *mulaţi*, *zambos* şi *P. Roşii*.

E drept că republica Venezuelei cu tot amestecul acesta de neamuri a imitat organisarea St.-Unite din America de Nord. Incercarea însă n'a isbutit; revoluţiile se ţin lanţ, ear legile se schimbă aproape la fie-care zece ani.

Capitala e *Caracas*.

Venezuela avênd un pământ aşa de felurit: bun şi pentru agricultura şi pentru creşterea vitelor; avênd păduri nestrăbătute încă; şi pe de asupra avênd şi metale, ar putea fi privită ca o ţară foarte bogată. *Orinocul*, care o străbate în toată întinderea ei, este o minunată cale de apă. — Nenorocirea ţĕrei stă însă în rărimea populaţiei şi mai ales în revoluţiile, care răstoarnă dintr'o zi în alta toate aşezămintele şi turbură mai ales comerţul.

www.digibuc.ro

Ecuador

Intinderea e 300000 km.□ dar granițele nu-s hotărîte. Republica aceasta mai cere de la vecinii săi (Columbia și Brasilia) un ținut încă pe atâta de mare.

Poziția acestui stat, după cum o arată și numele lui, e pe linia equatorială, care trece aproape de marginea sa nordică.

Față de comerțul lumei statul acesta e rău așezat: toate produsele sale trebuesc îndreptate numai spre coasta de apus, adecă spre Oc. Pacific, care e pustiu; în spre răsărit drumurile lipsesc, ear riurile, care se coboară spre fluviul Amazoanelor, nu pot fi folosite pentru navigație.

Pământul Ecuadorului se împarte în trei fășii: *coasta* Oc. Pacific acoperită de păduri; *podișul* dintre Cordilieri, care în cea mai mare parte e sterp; și *câmpia* din spre fl. Amazoanelor acoperită iarăși de păduri nestrăbătute. Așa că $^2/_3$ din Ecuador e acoperit numai de păduri, și populația s'a îngrămădit mai toată pe podiș.

Podișul mărginit spre apus și spre răsărit de cele două lanțuri ale Cordilierilor se ridică deasupra oceanului cu aproape 300 de metri mai sus de cât vîrful Negoiului. Nu e însă neted, ci e despărțit în mai multe basinuri prin niște munți, care unesc din loc în loc cele două lanțuri principale.

Apele din fie-care despărțitură găsesc o deschidere spre a se vărsa, fie spre Oc. Pacific, fie spre răsărit.

Avuția acestei țări adică *pădurile* sale întinse nu sunt încă folosite de nimeni. Singurul copac din care se scoate un mare venit e acela, care dă semințele de *cacao*. Trei sferturi din comerțul Ecuadorului cu streinătatea stau în exportul de cacao, care e tot așa de vestit ca și cel din Venezuela. — Semințele sunt cărate întâi la *Guayaquil*, portul cel mai însemnat al coastei.

Sus pe podiș se cultivă în văile mai roditoare *porumb* și *cartofi*, dar debia ajung localnicilor. Podișul nu are mai nimic pentru export.

www.digibuc.ro

(*) **Viaţa Indianului** (P. Roşii) e foarte strîmtorată. Porumbul, care aiurea dă roade de 3 şi de 4 orĭ pe an (în Venezuela de ex.) aci abia se coace în timp de 11 luni. Cartofiĭ de asemenea. Leguma lui obişnuită e *fasolea*. Vita lui de hrană e biata *lama*, care îngenunche gemând să o încarce cu o povara cam de 75 de kg., ear când drumul e mai lung numai de cel mult 25 de kg. — Lemn pe podiş nu se pomeneşte, şi de aceia casele sunt niște colibe de lut fără ferești şi acoperite cu earbă. Aerul intră pe uşă, care stă mai totdeauna deschisă şi totdeauna descuiată: când stăpînul pleacă unde-va leagă uşa cu curmeiu şi aceasta ţine loc de lacăt.

Toată bogăţia acestor podişuri înalte este earba, care ajută la creşterea a numeroase cirezi de vite. Dar folosul nu este al ţĕranulu Indian, ci al Creolilor, care arendează un mic ogor ţĕranilor şi apo îi încurcă în datorĭ, în cât rĕmân şi ei şi feciorĭ datori pe toată viaţa.

In deobşte mai trei sferturi din podiş e sterp. Din causa înălţimei, cu toate că Equatorul e aproape, temperatura e cam ca la noi în zilele răcoroase de toamnă (13°) ear vîrful lui Cotopaxi Chimborazo şi altor vulcani e veşnic acoperit cu zăpadă, cu toate că unĭ fumegă necontenit.

Poveştile cele mai obişnuite ale ţĕranilor sunt cu privire la furtunile de zăpadă de pe munţi, la rătăciri din pricina viforului şi la alte întîmplări de felul acestora.

Populaţia e de 1½ mil. Dintre aceştia 200 000 sunt *P. Roşiĭ* încă în stare de sălbăticie. Restul sunt *mestiţi*, *albiĭ* sunt rari de tot.

Oraşul cel mai însemnat e *Quito*, aşezat la poalele unui vulcan.

De Ecuador ţine şi arhipelagul vulcanic al insulelor *Galapagos* vestit odinioară prin nişec broaşte ţestoase uriaşe, care azi sunt aproape de peire.

Peru

Intinderea e cu ceva mai mică de cât a Columbiei.

Aşezarea e tot aşa de puţin favorabilă ca şi a Ecuadorului şi a tuturor statelor aşezate pe culmea Anzilor. — Toate întorc spatele către partea cea mai întinsă şi mai bogată a continentului şi privesc spre pustietatea apelor oceanului.

Roadele din pămêntul acestor state nu pot să fie cărate pe

www.digibuc.ro

uscat spre Atlantic, căci drumurile lipsesc şi pe urmă çalea ar fi prea lungă. De aceia ele trebuesc să fie coborîte spre coasta Pacificului, adică pe un povârniş grozav de repede, ceia ce earăşi e foarte greŭ, şi apoi să fie încărcate pe vase. Şi nici aci nu se sfârşeşte greutatea, căci corăbiile trebue să treacă oceanul în curmeziş spre resăritul Asiei unde populaţia e deasă; sau dacă vor să vină în Europa, trebue să înconjoare capul *Hoorn,* care e foarte greu de trecut.

Singure vapoarele pot trece prin strîmtoarea întortochiată a luĭ Magelan, pe când corăbiile cu pânze, cari încarcă mai mult şi duc mărfurile mai eftin, trebue să ocolească pe la Capul Hoorn, unde adeseori furtunile sunt aşa de groaznice, în cât marinariĭ se leagă de catarte, că să nu fie aruncaţi de vênt în mare. — De aceia, *aşezarea neprielnică* a statelor andine: Ecuador, Peru, Bolivia şi Chile, nu va putea fi îndreptată de cât tăindu-se istmul de Panama, care va deschide mărfurilor un drum mai scurt şi mai uşor spre Europa.

Pămêntul e la fel cu cel din Columbia şi Ecuador: aceleaşi *lanţuri muntoase*, aceleaşi *podişuri înalte*, acelaşi povîrniş plin de păduri până în apa afluenţilor fl. Amazoanelor.

In fundul văilor paralele dintre munţi curge spre Nord *Maranon* (isvorul fl. Amazoanelor) şi mai mulţi afluenţi ai uriaşului fluviu imitând întru câtva mersul Magdalenei şi al afluentului său Cauca îndreptate earăşi tot spre Nord.

Avuţia Perului a stat mai ales în metale. El a fost împreună cu Mexicul sute de ani mina de argint a Spaniei, şi chiar astăzi avuţia aceasta e departe de a fi pe sfîrşite.

Afară de metale Peru mai exportă: *Zahar*, *sare, lână* şi *guano.*

(*) **Guano.** — Aproape de ţĕrmul Perului suut trei insule, pe care nu se află măcar un fir de earbă, şi pe care nu cade un strop de apă. Ele se numesc *Chincha* (cincia); şi azi când preţul argintului a scăzut, aceste insule sunt pentru Peru o mină mai preţioasă de cât cea de argint.

In adevĕr flote întregi (peste 1000 de corăbiĭ pe fie-care an) încarcă *guano*, preţiosul gunoiu, lăsat aci de sute şi miĭ de ani de pelicani, flamingo şi alte păsĕri de apă. Insulele sunt cu desăvêrşire ascunse sub această groasă pătură de gunoiu, care din pricina secetei e tare ca pămîntul şi ajunge pe alocurea grosimea de 30 m.

Din fericire încărcarea corăbiilor e înlesnită de împrejurarea că

www.digibuc.ro

țĕrmul insulelor e foarte înalt, așa că vasele trag aproape de mal, și gunoiul e asvîrlit de sus dintr'un jghiab tocmai jos în corabie. Se înțelege că se face atâta colb în timpul încărcăreĭ, în cât marinariĭ trebue să-și astupe gura și nasul: se zice că strănută până și șoareciĭ din pricina colbului, care pătrunde peste tot.

In deosebi e grozavă munca Indienilor, care stau tocmai jos în pântecele vasului și calcă mereu gunoiul ca să-l îndese. La fie-care 20 de minute se schimbă și se cufundă în apă, ca să se spele.

Din causa depărtărei și a greutăților de la încărcare, tona de guano costă chiar acolo 125 fr. — El este totuși adus în Europa, unde slujește la îngrășarea pămênturilor sterpe și istovite.

In totul *Peru* ar fi o țară bogată: metale sunt din belșug; produsele tropicale cele mai de preț pot fi toate cultivate cu înlesnire. Dar și aci ca și în Ecuador și Columbia greutatea cea mare e lipsa drumurilor. Și în loc să fi făcut căi ferate, care sue de la coastă până pe podiș trecênd înălțimi ca pe vîrful lui Mt Blanc, republica ar fi cîștigat mult mai mult, dacă s'ar fi îngrijit de șosele bune.

Populația e de 3 mil. dintre care jumătate sunt P. Roșiĭ (350.000 curat sĕlbateci).— De alt-fel în Peru e o amestecătură ca nicăeri: Pe lîngă P. Roșiĭ mai sunt și *Albi, Negri, Mestiți* și pe deasupra s'au adaos și *Chinesiĭ*.

Ca peste tot Chinesul nu alege: hamal, bărbier, agricultor, bancher, bucătar... el face de toate. Mai ales în orașele de la țĕrm ei sunt numeroși și au ajuns, să aibă multa vază.

Capitala republicei peruane e **Lima**, unul din orașele cele mai vechi ale Americei spaniole.

Ca și cele-l'alte republici Peru suferă de neorânduelĭ, ceia ce dovedește că amestecul cu Spaniolii n'a fost de ajuns nicăeri în America de Sud, ca să scape de apucăturile sălbăticiei pe vechiĭ locuitori cu pele roșie, sau pe cei cu pele neagră aduși mai tîrziu din Africa. Și nu numai că fie-care stat suferă de turburări înăuntru, dar se ceartă și între dînsele. O ast-fel de ceartă urmată de un rĕsboiu s'a întâmplat acuma vre-o 20 de ani între Peru și Chile, de pe urma căruia Peru s'a ales încărcat cu datoriĭ și a perdut și câte-va provinciĭ, alipite azi la Chile.

www.digibuc.ro

Bolivia

Intinderea e cam cât Columbia plus întinderea ţĕrei noastre.

Aşezarea. Afară de Paraguay e singurul stat din America de Sud, care nu atinge Oceanul.

Nu de mult Bolivia se întindea până la ţĕrmul Oceanului cuprinzînd toată pustia *Atakama*. In urma unui răsboiu cu Chile tot ţinutul acesta a fost cuprins de Chilieni şi ast-fel Bolivia a remas închisă de toate părţile între alte state, cea ce este un mare neajuns pentru comerţ.

Pămêntul. Bolivia cuprinde podişul cel mai întins al Americei de Sud şi o bună parte din şesul unde se adună apele fluviului *Madeira* şi *Paraguay*.

Podişul acesta, care atinge înălţimi ca cele din vêrful Alpilor, şi care pe alocurea e acoperit cu lacuri sărate, e departe de a fi roditor. Şi totuşi odinioară, înainte de venirea Spaniolilor, localniciĭ erau agricultori meşteri. Ogoarele erau însă pe atunci udate cu ajutorul unor canale făcute de mâna omenească şi împăraţiĭ, *Inca*, puseseră legi cu privire la lucrarea pămîntului... Azi canalele s'au astupat, apeductele s'au dărîmat şi podişul e mult mai pustiu şi mai trist de cât în trecut.

Pricina acestei sărăciri a fost cucerirea spaniolă.

Avuţiĭ. Aflând Spanioliĭ că din munţiĭ Boliviei se scoate argint au năvălit asupra ţĕrei, au supus'o, şi timp de aproape 300 de ani agricultura a fost lăsată în părăsire.

Şi azi, avuţia de căpetenie a acestei ţĕri stă tot în *metale:* argint şi aur.

De 300 de ani Bolivia singură a dat aproape 9 miliarde de franci în argint şi 1 miliard în aur.

Populaţia e aproape 3 mil. locuitori, dintre care un sfert de milion sunt încă sălbateci.

Sucre, capitala, e un mic orăşel aşezat mai sus de cât vîrful Negoiului. Altele sunt însă cu mult mai sus.

www.digibuc.ro

Chile

Intinderea e de 777 km. □.

Aşezarea. E singurul stat al Americei de Sud, care nu se întinde nici de cum pe câmpia din răsăritul Anzilor. E o ţară muntoasă, care cuprinde pe tot povîrnişul de apus al Cordilieriei începênd din fundul golfului Asiei şi până la capĕtul de Sud al continentului; — ar veni ca de la capul Nord şi până în Nordul Africei (în Barka de ex.); lăţimea însă ar fi abia cam a ţĕrei noastre între Carpaţi şi Dunăre.

Pămîntul din Chili deşi peste tot muntos, dar fiind întins peste atâtea grade de latitudine are înfăţişări deosebite:

La Nord, în fundul golfului Arica, e pustiu din causa lipsei de ploae. Pe aci ocupaţia de căpetenie a locuitorilor este exploatarea minelor.

La mijloc, unde plouă în de ajuns, e un ţinut roditor; aci pe lângă mine Chile are şi o agricultură înfloritoare.

In sfîrşit, spre Sud, umezeala şi frigul e prea mare, aşa că lucrarea pămêntului e cu neputinţă; ţinutul e acoperit numai de păduri întinse şi de apa fiordurilor.

Chile ar fi la Sud ca Norvegia, la Nord ca pustia africană, ear la mijloc ca ţĕrile Europei de mijloc.

Avuţia acestei republici stă mai ales în produsele minerale, care în uniĭ ani fac mai 90% din tot ce vinde Chile în afară. In rîndul întâiu stă *salpetru* şi *aramă*.

(*) **Pustia Atákama** ... Rar loc aşa de trist că ţĕrmul Americei din fundul golfului Arica. Aci ploae nu cade în veci şi nici rouă; apa oceanului fiind rece din causa curentului rece, care se întinde pe coastă, aburi se ridică puţini. Totuşi o negură groasă se înalţa în fie-care zi de la ţĕrm, şi e aşa de întunecată une-orĭ, în cât chiar călătorul cel mai obicinuit cu locurile trebue să se oprească până ce vremea se răsbună.

Ajuns sus pe podişul Atákama cerul e tot-dea-una senin şi seceta e încă şi mai cumplită; vînturile ridică adevĕraţi nori de colb.

www.digibuc.ro

Şi totuşi cu toată clima neprielnică şi sărăcia locului, pustia aceasta a fost prilej de războiu între Chile şi Bolivia, căci are şi ea o avuţie: *salpetrul,* care slujeşte la fabricarea prafului. Pentru pregătirea lui se aduce apa de departe prin ţevi, iar pentru a-scormoni faţa pământului se întrebuinţează praful. Toată ziua auzi pocnetele minelor, pare că ar fi focuri de pluton.

In mijloc Chile are la un loc cu cerealele din ţara noastră şi roadele ţărilor mediterane: masline, migdale, smochine, stafide etc.

Până şi în Sud, unde încep pădurile climei reci, Chile e încă o ţară bine-cuvîntată. In aceste păduri creşte *Araucaria*, un copac în felul brazilor noştri, a cărui fructe se mănâncă.

(*) **Araucaria.** Prin înfăţişarea lui Araucaria îţi aduce aminte pădurile noastre de brazi. Ramurile sunt pline peste tot de frunze scurte (ca la molizii noştri); pare că ar fi o reptilă, care ar avea nişte solzi sburliţi.

Pe când însă brazii noştri au „pere", pe care le mănîncă numai păsările, araucaria are în vîrful crengilor un fruct mare cât capul omului şi rotund ca o ghiulea. In „para" această mare sunt o mulţime de seminţe la fel cu migdalele (dar de două ori mai mari), a căror gust e la fel cu al castanelor coapte. — Localnicii le fierb, le usucă şi din ele se face o făină, care îi scuteşte de a mai gândi la porumb ori la grîu.

Din 18 copaci poate trăi un om un an de zile, ear cât despre cules nu e nevoe să te sui prin ţepii copacului, căci îndată ce fructele sunt coapte, seminţele cad pe pământ cum cade bună-oară *jirul* din fagi îndată ce se apropie toamna.

Rar lucru aşa de frumos ca o pădure de Araucaria. Inchipueşte-ţi copaci înalţi de 30—40$^{m.}$ şi groşi de 1—12$^{m.}$ încărcaţi cu fructe aşa de mari la vîrful crengilor! E drept însă că pe jos pământul e uscat şi gol ca şi în pădurile noastre de molizi din causa umbrei prea dese a cetinilor.

Populaţia cam 3$^1/_2$ mil. — Nicăeri în America de Sud Spaniolii nu s'au aşezat mai bine ca în Chile. Aproape jumătate (40%) din populaţie sunt spanioli şi urmaşi de ai lor. Impreună cu Ecuador şi Uruguai, Chile e statul cel mai populat al întregului continent. Şi încă trebue să ţinem seamă, că atât partea pustie de la Nord cât şi partea rece şi păduroasă dinspre Sud

www.digibuc.ro

abia de curând au fost alipite către Chile. In faptă mai toată populația și toate orașele cele mari sunt în centru:

Santiago, capitala, e orașul cel mai mare pe toată coasta de Vest.

Valparaiso (= valea paradisului) e portul cel mai însemnat al lui Chile.

Incheere: Intre toate statele din America de Sud, Chile e cel mai înaintat cu privire la instrucție; s'a început a se face căi ferate și cu toate turburările, care se întîmplă și aici ca în toata „America spaniolă", el dă semnele cele mai bune cu privire la viitor.

Argentina

Intinderea e 2.900.000 km.□. Vine aproape cât o treime a continentului nostru.

Așezarea. — Argentina are aceiași latitudine ca și Chile. Partea de Sud a Oc. Atlantic a fostîn timp de câte-va sute de ani cercetată de corăbieri, atât de cei care voiau să înconjoare Africa (unul din aceștia a descoperit din greșală America de Sud), cât și de către acei care căutau să treacă prin strîmtoarea lui Magelan ori pe la Capul *Hoorn* în Oc. Pacific. — De când însă istmul Suezului a fost tăiat, o bună parte din corăbiĭ merg pe drumul mai scurt al Mediteranei; ear când și istmul Panama va fi tăiat multe din corăbiile, care azi se îndreaptă spre Sud, vor trece prin marea Antilelor. Așa că Argentina va rămânea mai departe de cât astă-zi de marile drumuri ale comerțului.— Sudul Oc. Atlantic va fi mai puțin cercetat de cum este azi.

Pământul cuprinde trei ținuturi foarte deosebite:

1. Povîrnișul munților *Cordilieri,* unde se aseamănă foarte mult cu cel din Chile.

2. O *câmpie* foarte întinsă (pampa).

3. Un *podiș,* al *Patagoniei*, din ce în ce mai ridicat spre Sud.

In unele privințe pământul Argentiniei aduce aminte pe al St.-Unite din America de Nord.

www.digibuc.ro

Cordilierii cu pasurile lor înalte (numai 2 au înălţimi mai jos de 4000 m.) amintesc Munţii stîncoşi. — Podişul Patagoniei aminteşte pe cel din Texas. — Parana şi pampas sunt un fel de repetire a prerieĭ şi a lui Mississippi.

Avuţia. Intr'o ţară, care are una din păşiunile cele mai întinse ale lumei, e lesne de înţeles, că vitele sunt bogăţia de capetenie.

Oile ating numĕrul de 80 mil. Preţul lânei în toate fabricile de pe pămînt atîrnă de Argentina şi de turmele din Australia. La aceasta se mai adaogă şi vre-o 25 mil. de cornute mari.

Dar până în timpurile din urmă nu se lua de la aceste animale de cât *lâna* şi *pieile*. Restul era svîrlit. Oasele slujau la pavarea drumurilor; carnea era dată la porci sau sluja în loc de lemn la facerea focului. De când însă căile ferate s'au întins, carnea e transportată în vapoare cu ghiaţă până în Europa, sau e prefăcută acolo pe loc într'un fel de bulion.

In al doilea rînd după vite urmează *agricultura*. Pe fie-care an o parte tot mai întinsă din pampas e prefăcută în lanuri de grîu. In privinţa cerealelor, Argentina imitează pilda St. Unite: lucrează cu maşini. In scurtă vreme ea va ajunge unul din grînarele lumei. — Mai ales când în Europa sau în St. Unite vara a fost rea pentru cereale, Argentina în timpul ernei noastre seceră grîul ei şi ni-l trimete să împlinească lipsurile.

Şi în *metale* ţara aceasta e bogată. Argentina înseamnă „ţara argintului". Ea e bogată în tot felul de metale, dar scoaterea lor din pămînt abia acuma începe a se face mai cu dinadinsul.

Acuma vre-o 10 ani Argentina luase un avînt în felul celui din St.-Unite. O mulţime de strĕini cu capitaluri mari veniseră şi începuseră a face cai ferate, fabrici, clădiri şi tot felul de speculaţii. A urmat însă o criză şi acum industria lăncezeşte din nou. Vitele, agricultura şi metalele vor da însă statului acestuia o mare însemnătate cu vremea.

Locuitorii sunt vre-o 4 mil. — Cei mai mulţi sunt albi. După cum spre America de Nord s'au îndreptat mai

www.digibuc.ro

ales emigranți de ai popoarelor germanice, de asemenea spre Argentina s'au îndreptat și se îndreaptă mai ales emigranți din Spania, Portugalia, Italia și Franța, fiindcă și clima le prieește, și limba țărei le este mult mai bine de înțeles:

Afară de albi mai sunt însă și urme de ale bastinașilor.

1) **P. Roșii**, care odinioară stăpîneau pampas, au fost în mare parte stârpiți.

2) Din acelaș neam erau *Patagonii* numiți astfel, de oare ce *picioarele* lor împreună cu încălțămintea îi arătau foarte mari. Ei trăesc din vênat.

3. In sfîrșit, se mai adaogă și neamul de pescari al locuitorilor din Țara Focului.

Țara s'a numit ast-fel, fiind-că Magellan trecênd noaptea prin strîmtoare a zărit în mai multe părți focurile selbatecilor. Și în adevĕr, țara fiind umedă, localnicii trebue să ține mereu focul nestins, fiind-că e greu să-l aprinzi din nou prin frecarea lemnelor, cum fac selbatecii.

In curînd însă în ținuturile acestea temperate, unde Europenii se pot întinde lesne, toți bastinașii vor pieri, după cum sunt pe cale de a peri și în regiunile temperate ale Americei de Nord. Va rĕmânea astfel pe seama P. Roșii numai ținutul cald din apropierea equatorului, după cum în Africa rĕmasese pe seama Negrilor iarăși numai regiunile calde.

Orașul cel mai însemnat e **Buenos-Aires,** care le întrece în populație pe toate cele din America de Sud.

(*) **Buenos-Aires** (= aer bun). Numele i s'a dat de întemeietorul său, Mendoza, care ajungênd acolo a zis: *Que buenos aires son esto.* Privită pe un plan, capitala Argentiniei se aseamănă cu tóte orașele americane mai noui: toate stradele sunt drepte, pare că tot orașul ar fi un joc de șah. Stradele însă numai la mijlocul orașului sunt pavate, ear în spre margină sui și cobori ca peste nișce coline. S'a căutat însă că peste tot trotoarele să fie cam la aceiași înălțime; de aceia la capetul fie-cărei strade te sui pe scări destul de înalte până ajungi sus pe trotoar.

Mersul pe jos în aceste strade e firește greu; dar cei mai mulți merg călare. Până și cerșetori cerșetoresc tot călare.

In centru însă orașul caută să imite pe cele europene. Toate modele din Paris ori Londra după câteva septamâni sunt în ființă și

www.digibuc.ro

la Buenos-Aires. Vestmintele negre, după obiceiul spaniol, sunt cele mai respîndite.

Cu toată mărimea ei, capitala aceasta fiind poarta comerţului cu Europa şi neavênd port bun, s'a simţit nevoe să se întemeieză mai spre Ocean un alt oraş *La Plata*. Acesta e cu desăvârşire european şi ameninţă să atragă la el tot negoţul cu stréinătatea.

Uruguay

E cea mai mică dintre republicele Americei de Sud (cam cât ar fi România şi Transilvania la un loc).

Pămîntul e bun şi pentru *păşune* şi pentru *agricultură*. Are şi *metale*. Până azi însă ocupaţia de căpetenie a locuitorilor este creşterea *vitelor*. Are nu mai puţin de 20 mil. de vite cornute.

(*) **Extract de carne**. — Acuma vre-o 50 de ani, pe când nu mai lâna şi pieile aveau preţ în Uruguay, ear carnea era aruncată, un German din Hamburg a făcut la *Fray-Bentos* (lângă rîul Uruguay) o fabrică de pregătit carnea pentru export. Din câteva colibe azi s'a întemeiat un oraş frumos, în care corăbiile întră şi es fără încetare Pe fie-care zi se tae acolo cel puţin 500 de vite mari.

Aproape de fabrică e un ţarc mare de 30 km. □, unde stau închise cu miile vitele înainte de tăere. Intr'o parte e un loc strimt, unde li se aruncă în coarne un fel de laţ *(lasso)*; doi cai care stau veşnic înhamaţi trag de lanţ până gâtuesc vita; un cuţit în ceafa e de ajuns şi îndată lucrătorii o aruncă în vagoane, care o tîrăsc spre fabrică, şi alta vine la rînd.

Căsăpirea aceasta merge regulat ca ceasornicul. Peste 150 de lucrători stau gata, să iea pielea vitelor tăiate şi să le tae îndată în 6 bucăţi. Capetele şi bojogii sunt aruncate în gropi, unde se prefac în gunoiu de îngrăşat câmpul. O parte din carne e tăiată în feliï şi facută pastramă; ear carnea mai bună trece în maşinele de tocat, apoi în cazane uriaşe, unde e fiartă până nu se mai cunoaşte bucăţile. Se curăţă în sfîrşit grăsimea de pedeasupra, şi apoi zeama e trecută în cazane reci ca ghiaţa, unde e strecurată de mai multe ori. In sfîrşit e lăsate să se îngroaşe şi e trimisă în cutiï în toate părţile lumei pentru pregătirea bulionului.

Find-că avuţia oamenilor stă în vite, cei mai mulţi din locuitoriï din Uruguay sunt *gaucho*. In deosebire de alte state, unde *mestiţiï* şi P. Roşiï erau mai numeroşi de cât Albiï, în Uruguay din contra: numai 10% sunt corci, restul sunt albi.

www.digibuc.ro

Populația nu atinge nici un milion, dar față de alte state, ea e foarte deasă.

Capitala, *Montevideo*, e numită astfel din causa așezărei sale pe un deal, de unde vederea se întinde până departe.

Paraguay

E cam de 2 ori mai mare de cât țara noastră, și împreună cu Bolivia e singurul stat, care n'are calea liberă spre ocean.

Pământul e bun pentru agricultură, dar populația fiind până acuma prea rară (nici $^1/_2$ de milion), creșterea vitelor e mult mai lesnicioasă. Totuși în deosebire de Argentina și de Uruguay câștigul cel mai însemnat vine din agricultură. Și anume exportă *tutun* (care e culeș de 2 ori pe an) și mai ales un ceaiu al țărei numit *maté*.

Ceaiul acesta ca și cel chines nu-i nimic alt-ceva de cât frunza unui copăcel. Se culeg ramurele și se usucă, se stringele apoi frunzele și ast-fel e vêndut în Sudul Americei.

Capitala e *Asuncion* (ascension = înălțarea Sf. Fecioare la cer).

Brasilia

Intinderea e aproape cât a Europei. Singur statul acesta cuprinde mai jumătate din America de Sud.

Pământul înfățișează două regiuni deosebite: un *podiș* în apropiere de mare, și o *câmpie* foarte întinsă, unde curge fluviul *Amazoanelor* de o parte și *Parana* cu afluenții sĕi de cea-l'altă parte.

Pe când însă câmpia de sub Equator fiind foarte umedă e acoperită cu păduri întinse *(selvas)*, acea, de unde își adună apele Parana, primește mult mai puțină ploae, din causă că țĕrmul de rĕsărit fiind înalt oprește nourii. De aceia în dosul țĕrmului, ținuturi întinse sunt acoperite numai cu earbă *(campos)*.

www.digibuc.ro

Avuţia. O ţară, care se întinde peste 40° de latitudine, şi are un pământ aşa de felurit după climă şi înfăţişare, trebue să aibă tot felul de bogăţiĭ. Până azi însă abia pe ţĕrmul Oc. Atlantic se simte îngrijirea omului, ear *campos* şi *selvas* în mare parte sunt în mâna P. Roşiĭ ca şi pe vremea când s'a descoperit „lumea nouă".

Agricultura stă în rîndul întâiu. Nu se cultivă însă cerealele în deajuns şi de aceia Brasilienii trebue să cumpere pânea lor din afară. Se cultivă însă foarte mult **cafeaua.**

Mai mult de jumătate din cafeaua din negoţ e venită din Brasilia. Acum 100 de ani erau în aceasta ţară doi copăcei sădiţi într'o grădină din Rio de Janeiro. Azi s'au făcut societăţi, care au plantat nenumerate grădini. In unele sunt peste 3 milioane de copaci. Se poate după dreptate zice că Brasilia, Venezuela şi Guatemala hotărăsc preţul cafelei.

Alături de cafea e vrednică de pomenit cultivarea *tutunului.*

Pădurile sunt însă nefolosite. Sunt căutaţi până azi numai *arborele de cauciuc* (care a fost împuţinat şi a trebuit să-l samene înadins), arborele, care dă *chininĕ*, şi *lemnul roşu* sau lemnul de *Brasilia*, de unde a venit şi numele ţărei.

Pădurea aceasta însă pe lângă mulţimea arborilor săi roditori va fi cu vremea o bogăţie nesecată, de oare-ce întrece toate pădurile mari ale lumei (pe cea din Congo, din Canada ori Siberia) prin aceia că în lungul ei curge un rîu uriaş, care e navigabil împreună cu o mulţime dintre afluenţiĭ săi. Lemnăria acestei păduri va putea fi deci scoasă repede în Ocean şi pusă în negoţ, pe când cele-l'alte păduri au rîuri rele de navigat.

Cât priveşte earba din *Campos*, ea hrăneşte ca şi cea din Argentina o sumă de turme pe jumătate sĕlbatece. Până în timpurile din urmă vitele erau folosite mai mult pentru pieile lor. Acuma începe să se exporte şi carnea.

www.digibuc.ro

Mari bogăţiĭ ascunde însă pământul Brasiliei înnăuntru. Se găsesc în el toate *metalele* de preţ şi pe deasupra şi multe *diamante*. De când s'au descoperit însă diamantele şi aurul din Sudul Africei, bogăţiile acestea stau aproape neatinse. Pe viitor ele însă vor da mare câştig ţăreĭ. Ferul în deosebi e foarte abundent. In unele locuri 75% din pământul scos din mină e fer curat.

Populaţia trece de 16 mil.

P. Roşiĭ sunt destul de numeroşi (10%). O bună parte dintre ei (mai mult de $^1/_2$ milion) sunt curat sălbateci.

(*) **Botocuzi**. Intre Pieile Roşiĭ, care trăesc în stare de selbaticie, neamul cel mai vestit este al Botocuzilor, numiţi ast-fel de ia vorba portugheză *botoque* (un fel de dop de lemn, pe care selbateciĭ îl pun în urechi şi în buze spre înfrumuseţare).

La faţă Botocuziĭ, ca şi toate Pieile Roşiĭ, amintesc pe Mongoli: au nas turtit, gît scurt, umeriĭ obrazului eşiţi, păr gros, negru etc. Ei socotesc drept o mare frumuseţe să aibă picioarele subţiri, de aceia le înfăşură de când copiĭ sunt mici cu nişte bete, ca să nu se îngroaşe. Nici că se poate supărare mai mare, de cât să-i spui unui Botocud, că are picioare groase sau că are ochiĭ mari.

Imbracămintea lor e puţin lucru, umblă aproape goi şi de aceia tot trupul lor e plin de sgîrieturi din causa copacilor. Adeseori se şi văpsesc. Dar lucrul de căpetenie este: scoaterea perilor din gene şi sprîncene, raderea capului şi mai ales, cercelul acela grozav de mare (un dop de 10 centimetri de lat) pe care îl înfig cu deasila într'o gaură făcută în buză si în partea de jos a urechei. Dacă buza sau urechea se rupe, o coase la loc. — Cei mai mari, căpeteniile, au urechea lungită până la umeri. Cele două *botoque* sunt late cât nişte funduri de cofiţă.

Selbateciĭ acestea traesc mai numai din vênat: îndată ce se apropie de pradă (de un lup, un tapir sau de alt-ceva) eĭ simt grozav de bine. Se strecoară uşor printre tufe şi rar se înfîmplă ca sageţile lor să dea greş. Căci de când sunt mici, părinţiĭ pun copiilor arcul în mână şi-l învaţă să ţinteasscă în paseri şi alte vietăţi. La 8 ani un Botocud e arcaş meşter, în cât îşi caută singur hrana.

Locuinţa lor e făcuta abia din câteva foi de palmier sprijinite unele de altele. Câte-va oale, asta e aproape toată avuţia. Acolo unde se vede însă şi mai mult apropierea de viaţa animalelor selbatece e în mâncare: mănâncă tot felul de cârnuri crude, în cât le curge sângele peste *botoque*.

www.digibuc.ro

Afară de P. Roşiĭ mai trăesc în Brasilia şi *Negri*, care sunt de două ori mai numeroşi (cam 20%) şi care se întind necontenit în ţinuturile calde ca şi în Statele Unite ale Americei de Nord.

Mestiţiĭ sunt aproape de două ori mai numeroşi de cât Negri (cam 40%).

Aşa că abia o treime din toţi locuitoriĭ Brasiliei sunt albi şi anume *Portughezi*. Albiĭ însă vor trebui să se mărginească la ţinuturile temperate, lăsând pe cele calde în stăpânirea P. Roşiĭ şi a Negrilor.

Observare istorică. Brasilia a avut o istorie deosebită de a celor-l'alte state din America de Sud. Ea a fost descoperită de un corabier portughez, *Cabral*, care voia să meargă spre India, dar curentul Brasiliei l'a mănat spre America. Şi ast-fel din întîmplare Portugalia a luat în stăpânire o ţară aproape cât întreg continentul european.

Stăpânirea portugheză a trebuit apoi se înceteze în acelaş timp ca şi cea spaniolă. Pe când însă coloniile spaniole liberate au format republici după felul celor din America de Nord, Brasilia s'a prefăcut într'un imperiu (la 1822). Şi ca împărat s'a încununat fiul regelui Portugaliei. Abia acum vre-o 13 ani împărăţia a fost schimbată în republică, ceia ce a dus mari turburări din causa alegerei unui president în locul împăratului.

Oraşul cel mai însemnat e *Rio de Janeiro* (= rîul lunei lui Ianuar), fiind-că golful unde e aşezat oraşul a fost descoperit în luna lui Ianuar ear corăbierul s'a înşelat crezênd că a dat de gura unui *rîu)*.

Ca număr de locuitori e al doilea oraş din toată America de Sud. *Bahia* şi *Para* vin în rîndul al doilea.

(*) **Rio de Janeiro** e vestit prin frumuseţea locului, unde este aşezat. Printr'o strîmtoare ingustă, corabia intră într'un golf, care se lărgeşte de odată, şi care împreună cu toate cotiturile sale, o ar putea adăposti de vênt toate corăbiile de războiu ale tuturor statelor.

Şi nu numai că e larg, dar e şi frumos golful acesta, presărat cu insule; căci chiar aproape de apele sale se ridică munţi înalţi din virful căror se vede de o parte toată apa golfului, de alta se vede oceanul până la mari depărtări.

Totuşi oraşul e departe de a fi frumos înăuntru. Amestecătura de Negri, Mestiţi, şi tot felul de Europeni (mai ales Francezi, Germani şi Italieni) arată că marea capitală a Brasiliei nu s'a întemeiat încă de a binele.

www.digibuc.ro

Coloniile din Guayana

Singurul ţinut, pe care îl mai stăpânesc Europeniĭ în America de Sud, e cel cuprins între gura Orenocului şi a fl. Amazoanelor.

Ţĕrmul oceanului este pe aci jos, mlăştinos şi cu o climă ucizătoare. Înăuntru pământul se ridică apoi spre podişul Guayanei, şi e acoperit cu păduri nestrăbătute, prin care curg cu greutate mai multe rîuri aproape paralele.

Pădurile aceste sunt locuite de *P. Roşiĭ* şi de *Negriĭ,* care aci s'au selbătăcit aducêndu-şi aminte de patria lor Africa.

Ţĕrmul însă e foarte roditor. Se cultivă tot felul de fructe tropicale.

a) Guayana engleză are drept capitală *Georgetown.*

b) Guayana olandeză are ca oraş mai însemnat *Paramaribo.*

c) Guayana franceză, cap. *Cayenne*, e vestită între altele prin aceia că uniĭ condamnaţi sunt aduşi din Franţa, să-şi facă pedeapsa în clima ei nesănătoasă. Cea mai mare şi cea mai de preţ din aceste trei coloniĭ e cea engleză; — e şi cea mai sănătoasă dintre toate.

www.digibuc.ro

AUSTRALIA

Intinderea continentului fără insule e cam 7 ½ mil. km. □. Este prin urmare între toate continentele cel mai mic.

Aşezarea. Australia e tăiată în două de tropicul Capricornului; ea stă prin urmare în dreptul pustiei Kalahari şi chiar aşezarea ei arată, că o bună parte din pămîntul Australian va fi o pustie.

Pe de altă parte Australia este aşezată pe glob tocmai împotriva Europei, de cea l'altă parte a pămîntului. Şi fiind prea la o parte faţă de cele l'alte continente şi mai ales faţă de Europa, ea a fost cunoscută foarte târziu.

Cei care şi-au dat mai mult silinţa, să o cerceteze, au fost Olandezii, ca unii ce erau stăpîni pe insulele de la Sudul Asiei. Un corabier *Tasman* (de la care a venit şi numele insulei Tasmania) a înconjurat o bună parţe a continentului şi i-a dat numele de **Noua Olandă**, după obiceiul Spaniolilor şi Englezilor, care botezaseră o parte din America cu numele de *Noua Anglie* şi *Noua Spanie*.

A trecut apoi multă vreme de la Tasman, până ce un alt corabier, *Bass*, mai acuma vre-o 100 de ani a înconjurat el, cel dîntîi, toată Australia şi a vĕzut că e o bucată de uscat fără legături cu alte continente. — De la acest Bass a rĕmas numele strîmtoarea dintre Tasmania şi Australia.

In sfîrşit, la puţin timp după Bass, un alt corabier a cercetat mai cu deamănuntul ţermurile şi vĕzênd că tot uscatul acesta nu e format din mai multe insule, ci dintr'o singură bucată, i-a dat numele de *Continent Austral* sau *Australia*, nume care a şters pe cel vechiu de Noua Olandă.

Şi astfel abia de 100 de ani şi continentul şi numele lui au început să fie mai cunoscute în lume.

www.digibuc.ro

Pământul

Marginile continentului austral sunt foarte puțin crestate. La Sud e marele golf *Austral* așa de deschis spre Ocean, cum era de ex. golful *Guinea* sau *Arica*. La Nord e golful cel mai de seamă, *Carpentaria* (după numele unui corabier olandez Carpenter), alături de peninsula cea mai mare a Australiei, pen. *York*.

Mai ales este simțită lipsa de golfuri pe țărmul răsăritean, unde e partea cea mai roditoare a Australiei. Malul, ce e drept, în multe locuri e destul de crestat. Din nenorocire corăbiile nu se pot apropia de el, de cât cu mare greutate, de oare ce coralii au zidit în lungul coasteĭ un adevărat zid: *marea barieră*. — In apele calde ale acestor mări ei lucrează necontenit clădind insule sub apă și chiar marea întreagă poartă numele de „*Marea Coralilor*“.

Innăuntru pământul Australiei se înfățișează în chipul unui *podiș* în cea mai mare parte pustiu. Spre răsărit însă marginea continentului se ridică în chip de *munte*. Lanțul acesta muntos cu tot numele falnic de *Alpiĭ australiani* nu ajunge însă nici înălțimea Carpaților noștri. Pe muntele *Kosciusko* e un singur pisc care atinge 2240 m.

Cu toată înălțimea lor mică și cu toată apropierea de tropic, pe vîrfurile acestor munți sunt locuri, unde ometul nu se topește nici în timpul verii.

Sub diferite nume munțiĭ aceștia încing mai toată coasta de la răsărit și sunt prin așezarea lor una din marele nenorociri ale Australiei. Intâi, fiind-că împedică ploile de a pătrunde mai adînc înnăuntrul continentului, și al doilea, fiind-că îngreuiază și comunicațiile cu șesul pe unde curge Murray.

Afară de munțiĭ de pe coasta răsăriteană, continentul acesta mai are încă destui munți mai mărunți împrăștiați pe suprafața podișului. Unul *Mac Donnell* stă char în mijlocul Australiei, în calea telegrafului, care leagă coasta de la Nord cu cea de la Sud.

www.digibuc.ro

Clima — Rîurile

Fiind aşezată pe linia tropicului, Australia se află în bătaia alizeului de SE. (vezi fig. 15 în Geogr. cl. I).

Aburiĭ aduşi din mare se opresc mai ales pe munţiĭ de la răsărit, ast-fel că înăuntrul continentului ploile pătrund foarte greu. De aceia în cea mai mare parte bântue seceta, şi nicăeri (nici în Sahara) n'au murit de sete mai mulţi călători de cât în Australia.

Din fericire pustiul încălzindu-se prea tare în timpul verei australe, aerul vine din spre Nord în chip de *muson* şi mai udă ast-fel ca şi în Asia o fâşie de coastă, care alt-fel a fi fost condamnată la secetă. In adevĕr, ţĕrmul de N şi NV primeşte ceva umezeală din Octombre până în Aprilie; îndată însă ce soarele se ridică spre Nord de Equator, Australiă se răceşte, *musonul* încetează şi el, şi cu dînsul împreună încetează şi ploile.

*

Fiind atâta lipsă de apă nu ne putem aştepta la rîuri mari. Cel mai însemnat dintre toate e *Murray*, care cu ajutorul afluentului său *Darling* adună apele mai din tot lanţul munţilor de la răsărit. Cu cât se depărtează însă de munţi, cu atâta apele sale scad; aşa că vapoarele nu pot umbla de cât în vremea când vin ploile.

Afară de Murray mai sunt câte-va rîuri (*Flinders* de ex.) care au îndestulă apă spre a ajunge până la Mare. Dar cele mai multe se usucă de la un loc întocmai ca şi cele din Sahara: apa scade, scade mereu, apoi intră în pămênt spre a eşi încă odată sau de mai multe ori mai la vale, până ce piere cu desăvîrşire sub pămênt.

In sfîrşit, pe lângă aceste rîuri la fel cu *ned* din Sahara, Australia mai are şi o mulţime de lacuri sărate: *Torrens, Eyre* şi *Amadeus* sunt cele mai cunoscute.

www.digibuc.ro

Plante şi animale

Cum e împărţită umezeala, aşa sunt împărţite şi vieţuitoarele. Spre răsărit, unde plouă mai mult, se întind **păduri** asemenea celor mai mari din lume.

In pădurile acestea trăesc *eucalipţii*, copacii cei mai înalţi de pe faţa pământului. De obicei însă arborii nu sunt deşi şi ast-fel întreaga pădure are mai mult înfăţişarea unui parc. Şi anume: cât timp ţine umezeala, creşte pe jos peste tot earbă verde; îndată însă ce începe seceta, earba se usucă şi rămîn verzi singuri copacii, care mulţumită frunzelor lor lucii şi înguste pot suferi căldura fără primejdie.

Cu cât te depărtezi apoi de ţărmul de răsărit, cu atâta copacii se răresc, şi cât mai ţine încă umezeala pământul e acoperit cu **erburi** în felul savanei africane sau în felul pampelor. — In sfîrşit, mai spre mijlocul continentului, începe pustia adevărată.

In deosebire însă de Africa şi de America, Australia mai are şi nişte ţinuturi pline de **tufişuri** numite *scrub*. Une ori ceva mai înalte, alte ori nici de un stat de om, tufişurile acestea sunt aşa de dese, în cât mersul prin ele este aproape cu neputinţă. Nici focul nu poate să-l stîrpească. Călătorii au trebuit adesea să se abată din drum şi să ocolească din pricina lor.

Dacă privim însă pe deasupra şi *pădurile* şi *savanele* şi *tufişurile* Australiei, ceia ce isbeşte mai ales ochiul, e împrejurarea, că aci mai toate plantele sunt de neam australian, adică *nu se mai găsesc şi în alte continente*; pe urmă te isbeşte ciudăţenia lor: vezi arbori, care leapădă coaja în loc să lepede foile, ear pe acestea le ţine în sus, în cât nu dau umbră mai de loc.

Pentru om mai toate plantele acestea erau de puţin folos: toţi pomii roditori, pe care noi i-am primit din Asia, Australia nu-i avea, de oare-ce se despărţise prea de timpuriu de marele continent de la Nord. Şi *cerealele* şi plantele *textile* şi *legumele*, toate au fost duse în Australia abia acum vre-o 100 de ani.

www.digibuc.ro

Şi dacă n'au putut să treacă din Asia plantele a căror seminţe sunt duse mai lesne de vênturi sau de ape, cu atâta mai mult nu putuseră să treacă animalele mari. Elefantul s'a coborît până în Sumatra; Tigrul până în Iava... Mai departe însă insulele fiind mici şi prea departe de Australia animalele mari nu s'au mai putut întinde spre Australia; aşă că acest continent a rĕmas sărac.

Animalul cel mai mare era *Canguru* (o fiinţă ciudată, care naşte pui înainte de vreme şi-i ţine într'o pungă dinainte) şi un câne *Dingo*. — Toate animalele de preţ au fost aduse de om abia acuma vre-o 100 de ani.

In schimb însă şi continentul şi chiar mările dinprejur sun pline de şerpi. Când e vremea frumoasă milioane de şerpi veninoş merg pe luciul apei printre insule.

De asemenea şi pe uscat jivinele aceste forfotesc! Se găseşte o *şopîrlă* lungă de un metru şi jumĕtate şi *vipere* de tot soiul. Una, *vipera-lance*, e lungă abia de 2 m., dar atinge în grosime un picior de om şi întrece în grosime pe toţi cei l'alţi şerpi. Tot acolo se mai găseşte şi *Python*, un şarpe lung de peste 8 m. şi aşa de puternic, în cât poate ucide un bou. In sfîrşit, printre crăcile copacilor se tîrăsc şerpi verzi ca frunza, în cât bietele păsĕrĭ mici nu bagă de seamă apropierea acestor duşmani.

OMUL

Un continent aşa de sărac în plante şi animale folositoare nu putea să hrănească mulţi oameni. Când au venit Europenii, Australia era locuită de un neam de oameni negri la faţă, care trăiau ca fiarele împrăştiaţi în toate părţile: sate sau oraşe nu se pomeniau nicăeri.

Australienii sunt între toţi oamenii fapturile cele mai urîte. Pântecele lor mare, picioarele subţiri şi bogăţia pĕrului îi apropie foarte mult de înfăţişarea maimuţelor.

(*) *Negrii australieni.* Ei umblă cu trupul gol şi în chip de podoabă fac scrijilaturi pe piele (se *tatuiază*). Mănâncă tot felul de

www.digibuc.ro

jivine: şerpi, vermi, mănîncă şi pe duşmanii prinşi în rĕsboiu; mănîncă şi pe rudele lor după ce au murit.

Locuinţe n'au: scorbura copacilor, tufişurile, peşterile sunt pentru odihna lor de ajuns. De alt-fel trăind din vênat, care e foarte rar, ei sunt nevoiţi să alerge de colo până colo, aşa că locuinţă aşezată nici nu se potriveşte cu felul lor de viaţă.

Totuşi s'au făcut încercări să-i îmblînzească şi să-i deprindă cu lucrarea pămîntului. Toate însă sunt în zadar.

Unii Australieni s'au apropiat acuma de oraşele întemeiate de Europeni. Au început a se îmbrăca cu fel de fel de sdrenţe; se pricep la bărbierie; intră ca servitori, poliţişti etc. Dar ceia ce au învăţat mai ales de la Europeni sunt ticăloşiile: beau rachiul cu patimă.

De bună seamă în curînd neamul lor va pieri. Azi Negrii de pe continentul Australiei abia vor mai fi vre-o 100.000.

In schimb continentul australian a fost populat cu oameni de rasa noastră: în deosebi cu *Englezi;* ear la aceştia s'au adăogat şi *Chinezii* s'au „ochii de migdală" după cum sunt numiţi în partea locului.

STATELE

Tot continentul australian este în mâna Englezilor. Pămîntul e împărţit prin linii drepte în mai multe state.

E un fel de imitare a St.-Unite din America de Nord.

1. *Queensland* (kuinsland = ţara reginei) cuprinde colţul de NE., şi e păzit dinspre mare aproape în toată întinderea sa de marele zid făcut de corali.

Capitala *Brisbane* (brisben) e tocmai la Sud.

2. *N. S. Wales* (= Uels) Noul Wales din Sud e numit astfel după numele unui district din Englitera. E statul cel mai vechiu dintre toate şi cuprinde aproape tot *ţinutul cu rîuri* unde Murray şi cu afluenţii săi îşi adună apele.

Capitala e *Sidney*, unul din porturile cele mai frumoase ale lumei.

In apropiere de Sidney, acuma vre-e 100 şi ceva de ani, era

www.digibuc.ro

pustietate. Un vestit corăbier *Cook* (kuk) văzuse țărmul și încântat de mulțimea florilor și a plantelor dintr'un golf vecin îi dăduse numele de *Botany-bay* adecă un fel de grădină botanică. Stăpânitorii însă a acestor frumoase țărmuri erau sălbateci australieni, care umblau rătăcind de colo până colo.

Atunci țara fiind prea depărtată de Anglia s'a adus mai întâi o ceată de hoți să-și facă pedeapsa aci, departe de lume. Cei care aveau purtări bune erau lăsați apoi liberi și se apucau de lucrarea pământului. Ast-fel s'a întemeiat cea dintâi colonie. Dar cu toate că pământ era destul și vitele creșteau bine, alți coloniști din Europa veneau cu greu, să se așeze între acești hoți sau feciori de hoți, până ce acuma vre-o 50 de ani s'au descoperit în *Alpii australieni* mine bogate de aur. Atunci după cum s'a întîmplat cu *California* și cu *Africa de Sud* au năvălit coloniști din toate părțile lumei. Intr'o clipă s'au ridicat orașe, s'au întemeiat state noi și după plîngerea localnicilor Englitera a încetat de a mai trimite hoți în Australia.

Azi în tot continentul Australian sunt aproape 3½ milioane de locuitori de rasa albă. (Engleziĭ sunt 90%). Și unde se așezase odinioară salașul hoților se ridică azi *Sidney* cu 400.000 loc, unul din orașele cele mai frumoase ale lumei.

3. **Victoria,** după numele reginei engleze Victoria, este statul cel mai mic, dar cel mai bogat și mai populat dintre toate. El se întinde între Murray și țărmul sudic.

Melbourne, capitala acestui stat, are ½ mil. de locuitori; acuma 70 de ani era un sătișor cu 200 de suflete.

4. **Australia de Sud** cuprinde ținutul celor mai mari lacuri. Capitala e *Adelaide*. — Statul acesta nu se poate măsura ca bogăție cu cele l'alte trei de la răsărit. Totuși el e fericit prin aceia că în marginea sa de Sud produce grîul cel mai mult din Australia.

5. **Teritoriul de Nord** se întinde în lungul liniei telegrafului: El e și mai sărac ca Australia de Sud și are foarte puțini locuitori. Dacă se va face pe lîngă linia telegrafului și un drum de fer, ținutul acesta se va ridica la rangul unui stat.

6. **Australia de Vest** e ținutul cel mai sărac al întregului continent. Abia întroducerea cămilei a dat ceva viața acestei pustietăți. — Tot de Anglia ține și:

www.digibuc.ro

Tasmania, o frumoasă insulă, cu o climă foarte dulce. Australienii au perit aci cu toții și insula azi a ajuns prin munca Europenilor o adevărată grădină. In deosebi sunt vestite fructele sale.

Merele Tasmaniene ajung până în Europa.

Avuția. Bogăția cea mai de seamă a Australiei stă în *vite*. In deosebire de Argentina și de preriile din St. Unite, unde s'au respîndit la întîmplare tot soiul de vite europene, aci nu s'au adus de cât soiuri alese.

Când s'a întemeiat cea dintâi colonie de hoți s'au adus 29 de oi, 7 vaci; și 7 cai. Azi sunt peste 100 mil. oi.

Păşunile seci sunt acele, care plac mai mult oilor, și de aceia s'au înmulțit așa de tare, în cât prețul lânei în toată lumea atârnă acuma de lâna vîndută în Australia

Cornutele mari au atins și ele numĕrul de 10 mil. Ca și din Argentina, carnea vine în Europa în ghiață, pe vapoare făcute înadins pentru acest scop.

Dar Australia are și *cereale* în deajuns, în cât mai vinde și peste hotare.

La minerale însă nu se gândia nimeni până acuma vre-o 50 de ani. De atunci însă s'a găsit toate metalele prețioase (mai ales *aur*). Și din fericire s'a găsit și cărbuni așa de mulți, în cât astă-zi se cîștigă din cărbuni mai mult de cât din exportul aurului.

Și avênd *cărbuni:* metale, lemne, piei, cereale... s'a desvoltat în acelaș timp o industrie înfloritoare. Așa că azi dintre toate statele tinere, cele din Australia stau în fruntea tuturor. După India, Englezii nu au nicăeri o colonie mai de preț de cât Australia. Statele Australiene aproape în toate privințele sunt o imitare a St. Unite din America de Nord.

Noua Zelanda

Tot de Anglia atîrnă și *N. Zelanda*, avênd aproape aceiași mărime ca și archipelagul britanic.

www.digibuc.ro

Insula de la Sud este mai toată un singur munte atingênd în vîrful *Cook* înălțimea de 3777 m. adecă înălțimi ca ale Alpilor noștri europeni. Și cu toate că depărtarea de equator nu e mai mare de cât a țĕrei noastre, totuși vîrful acestor munți e acoperit de zăpezi și de gheață, care se coboară aproape până în malul mării.

O deosebită frumuseță dau acestei insule crestăturile coastei sale de SV, unde malul e brăzdat de fiorduri aproape ca în Norvegia.

Cât privește insula de Nord, munții săi sunt mai puțin înalți. Scoarța pămêntului este însă formată de vulcani. Chiar în mijloc e un mare lac înconjurat de isvoare calde și de *geizeri* în felul celui din Iellwstone, dar cu mult mai mari și mai frumoși. — Intre cele două insule e strîmtoarea lui *Cook*, numit ast-fel după numele corăbierului.

N. Zelanda fiind bine udată este o adevĕrată grădină plină de erburi și de păduri. Intre toate plantele e foarte însemnat *Phormium tenax*, o earbă în felul papurei noastre, din care localnicii fac tot felul de obiecte trebuincioase în viața de toate zilele.

(*) *Phormium.* Foile late ale acestei plante au înăuntru ca și papura un fel de fire lungi, care dacă sunt scoase afară slujesc la fel de fel de împletituri, de oare-ce sunt mai tari de cât inul sau cânepa. Singură mătasea le întrece în tărie.

Ca și papura, Phormium, crește prin locurile umede, prin lacuri și bălți. Papura aceasta e tăiată, legată în mănunchi și cu o carapace de scoică localnicii rad partea grasă a erbei, pentru ca să rămână numai firele, pe care le pun să se usuce. Din ele se fac frînghii și odgoane de corabie, rogojini, haine, plase de prins pește, pînze de corabie, coșulețe, acoperiș de case, ba servesc chiar și la pregătirea bucatelor: Localnicii fac o gaură de 1 m. lungime și $^1/_2$ m. în lărgime. In ea pun gâteje ori crengi uscate și peste ele așează și petre apoi aprind focul. După ce pietrele s'au înferbîntat, suflă cenușa de o parte și pun deasupra carnea ori fructele învălite însă în frunze și într'o pînză de phormium udată, pe care o acoper earăși cu foi și cu pămênt. Și astfel carnea se coace pe încetul.

De alt-fel insula e bogată în tot felul de plante

www.digibuc.ro

aduse se înţelege de Europenii întocmai ca şi în Australia.

Cîştigul cel mare vine însă şi aci tot din creşterea **oilor**, care ating suma rotundă de 22 mil.

Apoi se adaogă şi bogăţiile pământului: *cărbunii*, *aurul* şi *petroleul*, care vor face cu vreme din N. Zelanda o adevărată Anglie.

Locuitorii. Pe când în Australia locuitorii vechi erau negri la faţă şi sălbateci, trăind de la mână până la gură ca dobitoacele, în N. Zelandă din contra locuia un neam de oameni mai frumoşi, numiţi *Maori*, care veniseră din insulele Polynesiei. De bună seamă că la venirea lor ei au găsit în N. Zelandă un neam de oameni mai negri, pe care i-au nimicit. Acuma însă de când au venit Europenii peste dînşii pier şi *Maori*. Inainte cu 100 de ani erau vre-o 100.000; azi abia sunt 40.000, ear Europenii trec de 700.000.

(*) *Maori*. Când corăbierii europeni au dat întâiaşi dată peste N. Zelanda, *Maori* trăiau în sate bine întocmite cu colibe foarte împodobite. Aceasta era un semn de mare silinţă, de oare-ce nu cunoşteau fierul, ci se ajutau la lucrarea lemnului numai cu instrumete de piatră. Satele erau apoi înconjorate cu un fel de garduri înalte ca să se apere de duşmani.

Locuitorii se îndeletniceau cu lucrarea câmpului, cu pescuitul şi vînatul. Ţineau mult şi la podoabe. Aşa ei îşi înfrumuseţau trupul cu fel de fel de scrijilaturi (tatuare), ear hainele făcute din phormium le vàpseau în culori deosebite.

Vrednică de mirare era îngrijirea copiilor, care semăna cu cea de la Spartani. In deosebi copiii şefilor trebuiau să cunoască legile, să vorbească bine, să fie vitezi la răsboiu, îndemănateci la vîslit, la pescuit şi la lucrul pământului. — Poporul întreg era împărţit în 6 clase.

Ceia ce era însă urît pentru un neam aşa de deştept era canibalismul. Trăiau în necontenit răsboiu şi pe prisonieri îi mîncau. Pricina acestui grozav obiceiu se pare că a fost lipsa. Căci după venirea acestor Maorî pe insulă, înmulţindu-se numĕrul lor prea tare şi scăzênd vênatul au început să se certe, şi din lipsă de carne au început a mînca pe cei învinşi.

Azi Maori s'au creştinat. Vitele aduse din Europa îi scuteşte de a mai mânca şi carne de om. Dar faţă de Europeni cu toată silinţa ce-şi dau la învăţătura, Maori rĕmân mai pe jos, se împuţinează şi vor pieri cu timpul. Ei singuri zic: „după cum cânele adus

www.digibuc.ro

de Europeni a ucis pe cânele nostru, de asemenea şi neamul nostru va pieri strîmtorat de Europeni".

Oraşul cel mai însemnat e *Wellington*, aşezat lângă strîmtoare, între cele două insule.

Melanesia

N. Guinea, archipelagul lui *Bismark*, insulele lui *Solomon*, *Noile Hebride*, *Noua Caledonie* şi *Figi* sunt locuite de **Papuaşi** sau oamenii cu „părul creţ". — Fiind-că sunt negri la faţă s'a dat acestor insule numele de Melanesia, de la vorba grecească *melas* = negru.

După cum Malaesii seamănă cu Mongolii, neamul cel mai întins pe continentul vecin adecă Asia, de asemenea şi Papuaşii seamănă cu Australienii, care odinioară stăpâneau singuri mai tot continentul australian.

Numele de Papua e necunoscut între locuitorii insulelor pomenite mai sus. El e o poreclă dată de Malaesi. Când aceştia aŭ început a se întinde din marginea continentului asiatic peste insulele de la răsărit, şi au dat de oamenii cu „părul creţ", aşa de deosebit de părul băţos al rasei mongole, ei le-au dat numele de *papuwah* (= păr creţ).

Papuaşii stau ceva mai sus de cât Negrii australieni. Capul e ceva mai mare şi sunt mai deştepţi. La trup nu sunt mari. Peptul e bine legat, dar adese-ori picioarele sunt prea subţiri; şi mai ales copii cu pîntecele lor mare şi cu picioarele subţiri se aseamănă cu Urang-utangii.

Părul e lung şi învîrtit ca un şurub şi stă sbîrlit, E o raritate să vezi un Papuas cu părul netezit în jos. [1] — Ca şi Australienii ei sunt mîncători de oameni. — De laudă este la dînşii pornirea spre înfrumuseţarea locuinţelor şi a instrumentelor de care se slujesc. Se înfrumuseţează şi pe ei prin *tatuare*.

N. Guinea în mărime e a doua insulă a globului. (Vine după Groenlanda). Ea e foarte puţin cunoscută înăuntru. Totuşi se ştie, că cea mai mare parte a insulei

[1]) Vezi geogr. cl. I, fig. 54.

www.digibuc.ro

e acoperită de munți. Aceștia în unele piscuri întrec chiar pe M-t. Blanc.

Fiind aproape de Equator, insula aceasta uriașă (cât Scandinavia aproape) e foarte bine udată de ploi și e acoperită cu o vegetație foarte bogată. Mai ales crește bine *tutunul* și bumbacul.

Insula, care seamănă cu o broască țestoasă e sub stăpînirea a 3 puteri: *Olandezii* au jumătatea de la apus; *Germanii* și *Englezii* câte un sfert. — In N. Guinea este patria *paserei paradisului,* vestită pentru frumusețea ei.

Archipelagul lui Bismark e compus din mai multe insule ca niște seceri așezate în chip de cunună. Ele sunt stăpînite de Germani.

Ins. lui Solomon afară de una sunt în stăpînirea Englezilor. Ele sunt mai toate lungulețe și îndreptate în aceiași parte ca niște peștișori, care înoată în aceiași direcție.

Noile Hebride n'au de o cam dată nici un stăpîn.

Noua Caledonie e în puterea Francezilor. Insula e bogată, dar până azi servă mai mult de pușcărie; de aceia coloniștii se feresc de a se așeeza pe dînsa.

Figi, un adevărat roiu de insule, sunt stăpînite de Englezi. Pe insulele aceste foarte roditoare Papuașii s'au creștinat și se arată mai destoinici de cât cei-l'alți frați ai lor din restul Melanesiei.

Polinesia și Micronesia

Continentul australian era odată mult mai întins. Arcul de insule, care se întinde de la N. Guinea până la N. Zelanda, arată cam până unde se întindea odată uscatul. Dar ca și la răsăritul Asiei scoarța pămîntului s'a prăbușit și insulele au rămas izolate de continent. Ear ca semn al acestei prăbușiri sunt vulcanii, care însoțesc tot lanțul acestor insule din N. Guinea până în N. Zelanda. — Noaptea în mijlocul Oceanului

www.digibuc.ro

corăbierii îi văd de departe arzând ca niște focuri uriașe, care întregesc ast-fel *marele cerc de foc* dimprejurul Oceanului Pacific*).

E drept însă că malul acesta fărîmat începe a fi cîrpit azi de corali, cari zidesc pe încetul insule *(marea barieră* de ex). ca și cum ar avea de gînd să împlinească la loc margina prăbușită a continentului.

Dacă părăsim însă Australia și insulele, care odinioară se legau cu uscatul acestui continent, și înaintăm în mijlocul Pacificului, nu mai găsim nicăeri nici o insulă mare: toate sunt mărunțele. Sunt așa de *mici* și *numeroase*, în cât roiului de insule, care stă la răsărit de Melanesia, i s'a dat numele de **Polinesia** adecă „insule multe"; ear cător-va roiuri mai mici de la Nordul Melanesiei, unde insulele sunt toate foarte mici, li s'au dat numele de **Micronesia** adecă „insule mici".

Cele mai însemnate din insulele Micronesiei sunt: *Marianele, Carolinele, Marshall* și *Gilbert.*

Ear dintre insulele Polinesiei cele mai vrednice de ținut minte sunt:

Tonga, Samoa, Tahiti și *Marchisele.*

Stăpînitorii acestor insule sunt: Germanii, Francesii și Englesii.

1) **Germanii** au în puterea lor mai toate *Micronezia* (Marianele, Carolinele și Marschall) și au isbutit să pună mâna de pe **Samoa,** un arhipelag, unde poposesc mai toate corăbiile, care pornesc de la Sidney spre San Francisco. — Aceasta a făcut pe St. Unite să iea și ele câte-va insulițe din archipelage Samoa.

2) **Francesii** stăpînesc marele roiu de insule, care se întind de la *Tubuai* până la *Marchise.*

3) **Englesii** au și aci tot partea cea mai mare: ei domnesc aproape peste tot restul insulelor din Oc. Pacific.

---

*) Vezi geogr. cl. I, pag. 29.

www.digibuc.ro

Felul pământului

Insulele din Micronesia și Polinesia au înfățișare foarte simplă: ori sunt niște insule netede, pare că ar fi fost rase de cine-va cu cuțitul tocmai din fața oceanului, ori sunt înalte în chip de munți. Când sunt netede, insulele acestea au fost făcute de corali, acele mici vietăți, care trăesc în apă caldă și clădesc pe încetul locuințele lor până ajung în fața mării.

Adesea corabierului i se pare că nicăeri nu e un petec de pământ până în fundul zării. Dar deodată vede că într'un loc valurile se sparg cu furie ca și cum apa oceanului ar ferbe. Și în adevĕr, când se apropie, vede că de sub valuri se ridică stînci, semn al unei insule, care încă nu e isprăvită.

Când valul se retrage creștetul insulei se arată uscat; când valul se întoarce insula e acoperită cu totul. Dar coralii zidesc fără preget; plantele aduse de valuri se încurcă în aceste stînci; nisipul se amestecă cu ele; apoi putrezesc și de la o vreme stînca e acoperită cu țărînă și cu gunoiul păsĕrilor de mare, care se odihnesc pe ea.

In sfîrșit, dacă păsĕrile aduc pe picĭórele lor seminţe de erburi, insula începe a înverzi și valul nu întîrzie să aducă și niscaiva nuci de palmier. Eată atunci că deasupra se ridică trunchiurile frumoase ale palmierilor și insula e gata pentru locuința omului.

Alte insule însă sunt *înalte*. Pe acestea le-au clădit o putere mai mare de cât a coralilor, le-au clădit vulcanii, care scot lava din sînul pămîntului.

Cei mai mulți vulcani sunt înșirați pe marginile oceanului Pacific. E întocmai ca și cum ai apăsa în silă fundul unui vas și apa din el ar țișni pe delături afară. Dar nici fundul oceanului n'a rĕmas întreg, ci s'a fărîmat și printre crăpături țișnesc lavele; însă lava acestor vulcani submarini n'o vedem. Trebue să treacă multă vreme, până ce un atare vulcan să-și arate vîrful de-asupra apei. Atunci ne mai păsându-i de valuri, el se ridică repede și face un munte adecă o insulă acolo, unde înainte era numai luciul apelor.

Clima

E destul să vezi cum sunt așezate insulele acestea, pentru ca să vezi îndată, cum va fi și clima lor. Ele se găsesc mai toate între cele două tropice; și anume:

www.digibuc.ro

partea cea mai mare se află între linia equatorului şi tropicul de Sud.

Din toate părţile ele sunt înconjurate de apa *caldă* a oceanului. Căldura e însă departe de a obosi pe om, căci insulele sunt *mici* şi nu se pot încălzi prea tare ear vênturile adie necontenit deasupra lor gonind aerul cald şi aducênd altul mai răcoros din ocean. — Unde mai pui şi împrejurarea că cele vulcanice sunt nişte adevăraţi munţi şi prin urmare răcoarea creşte, cu cât te sui spre vîrful lor.

Răcoarea şi primenirea necontenită a aerului face ca insulele acestea să fie foarte sănătoase. Nu se pomeneşte de friguri galbene, de holeră ori de ciuma ca aiurea în ţinuturile calde şi umede, unde plantele putrezesc şi strică aerul.

Ploae însă n'au toate de ajuns; şi anume cele joase, care nu pot răcii norii au mult mai puţină ploae ca cele înalte.

Rîuri pe nişte insule aşa de mici sunt o raritate; abia dacă poate fi vorba de pîrăe.

Plantele şi *animalele.* Pe aceste insule născute aşa de tîrziu pe faţa pămîntului, plantele şi animale sunt mici de puţine soiuri. Dacă animalele mari n'au putut pătrunde în Australia din pricina despărţirei de Asia, cu atâta mai puţin ele n'aveau pe unde să intre în aceste insule mici.

Plantele au sosit după întîmplarea valurilor.., din America tropicală a venit *palmierul*, *care dă nuci*, ear dinspre Asia a venit: *bananul* şi arborele care dă pâne pe lîngă o sumă de plante mai mărunţele.

Cu privire la animale, afară de cele aduse de Europeni nu erau pe aceste insule de cât animale mici. Şi în prima linie erau cele cu aripi, care au putut mai lesne să treacă din insulă în insulă.

Foarte numeroşi erau *liliecii*. Pe crengile arborelui de pâne stau ciucur; când îi speri cu o lovitură, stolul lor întunecă cerul. *Puserile* de asemenea sunt foarte nu-

www.digibuc.ro

meroase: papagali, porumbei și alte păsări venite parte din America de Sud, parte din spre Asia și Australia.

Șerpii sunt puțini, afară de șerpii de mare, care sunt grozav de veninoși.

In totul însă insulele aceste umbrite de palmieri și banani, prin lipsa fiarelor selbatece și prin vara lor veșnică, li s'a părut celor dintăi corăbieri un fel de raiu pămîntesc.

Populația. Pornind din spre Malaca *Malaio-Polinesienii* s'au respîndit mai peste toate insulele oceanului Pacific și Indian. Din Madagaskar și până la insula Paștilor (vezi harta. p. 41, clasa I) „Țiganii" aceștia ai Oceanului Pacific" s'au întins peste tot.

Și după cum în Africa și în Asia populația *neagră* a fost impinsă spre Sud, de asemenea și Malaio-Polinesienii pornind din Sudul Asiei și năpădind în insulele Mediteranei asiatice, au găsit o populație neagră, pe care au silit'o, să se ascundă în munți sau să fugă spre resărit: cei mai mulți au scăpat în marea insulă N. Guinea, centrul Melanesiei.

Năvălitorii Polinesieni nu s'au oprit însă numai în insulele de lîngă Australia și Asia, ci au înaintat și spre resărit roind cu luntrele lor în tot oceanul Pacific până la depărtata insulă a Paștilor, care stă nu departe de America sudică.

Cum au putut Malaio-Polynesienii cu tot numĕul lor mic să se întindă mai mult de cât ori-ce rasă de pe lume?

Mai întăi ei au fost ajutați de Curentul equatorial contrar (vezi harta, cl. I pag. 32). Curentul acesta iea lemne de pe coasta Asiei și le duce până în insulele Micronesiei; prin urmare a ajutat și luntrașilor să se împrăștie peste insulele oceanului. Ceia ce i-a ajutat însă mai mult a fost deșteptăciunea firească a acestei rase și marea lor îndemnare în viață pe apă.

(*) Neamul acesta de oameni se sue pe copaci ori pe fringhii

www.digibuc.ro

ca maimutele, ear în apă înnoată ca rațele. Nu e palmier destul de înalt, pe care ei să nu sue; ear ca luntrași sunt neîntrecuți

Toată viața și-o petrec pe apă. Nu-i pasă, dacă se răstoarnă luntrea: sare în apa îndata și înnoată până o întoarce earăși cum se cade sau până o golește de apă. De mici copiĭ (de opt ori zece ani) se învață a înnota și se dă afund, să scoata ce-a căzut în apă. De aceia îndata ce sunt mari pentru un lucru de nimica ei sar în apa, înnoată de la o luntre la alta și se poate zice că în luntre nu se sue de cât pentru a se odihni.

Luntrea lor adese-ori nu-i de cât un trunchiu de copac scobit. Intind o pânză și-apoi o lasă în voia vîntului. Departe de mal luntrașii aceștia îndrăsneți se îndreaptă ziua după soare și noaptea după stele. Astfel au putut să se așeze pe toate insulele mai mărișoare ale Oceanului Pacific trecênd de la una la alta prin pustietăți de apă, în care zile și nopți întregi nu zareau de cât oceanul și cerul.

Polinesienii pot fi priviți ca un neam de oameni foarte deștepți. Și s'au deprins îndată cu obiceiurile Europenilor. S'au și creștinat, dar din nenorocire au deprins mai de grabă răul de cât binele și sunt în mare primejdie de a peri cu desăvîrșire.

Pentru negoț insulele acestea nu pot da de cât *nuci* de *palmier* (vezi pag. 100, cl. I), *corali*, *perle* și plante tropicale: trestie de zahăr, banane etc.

Ne avênd metale sau alte bogățiĭ, după care umblă Europeniĭ, insulele acestea, pe care cei dintăi corăbieri le aseamănau cu raiul, ar fi putut remânea în afară de stăpânirea europeană. Și de oare ce Polinesienii ca rude ale Mongolilor sunt mult mai deștepți de cât Australieni și Păpuași, ei s'ar fi ridicat pe încetul chiar și fără ajutorul europe an, care le este așa de primejdios.

De 400 de ani însă, de când au născocit busola, Europeniĭ s'au întins peste toate mările și țările: au cuprins America; au împărțit Africa; au cucerit mai jumătate din Asia: au luat în stăpânire Australia cu toate insulele mari dimprejur; în sfîrșit, au pus stăpînire și pe micile insule polinesiene abia eșite în fața oceanului. Pământul a ajuns să fie prea mic pentru puterea omului.

www.digibuc.ro

Preţul 2 Leĭ.

www.digibuc.ro